



T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİMDALI

ANTONIO GRAMSCI'NİN SİYASET TEORİSİ VE MARKSİST DÜŞÜNCEYE
KATKILARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsmail AYAZ

Danışman
Doç. Dr. Nihal Şirin PINARCIOĞLU

Mart-2022
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

İsmail AYAZ tarafından hazırlanan “Antonio Gramsci’nin Siyaset Teorisi ve Marksist Düşünceye Katkıları” adlı tez çalışması 15/03/2022 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Prof. Dr. Yılmaz DEMİRHAN

.....

Danışman

Doç. Dr. Nihal Şirin PINARCIOĞLU

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül KANBAK

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Şehmus ALTUN
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

İsmail AYAZ

Tarih: 15.03.2022

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****ANTONIO GRAMSCI’NİN SİYASET TEORİSİ VE MARKSİST DÜŞÜNCEYE
KATKILARI****İsmail AYAZ****BATMAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI****Danışman: Doç. Dr. Nihal Şirin PINARCIOĞLU
2022, 80 Sayfa****Jüri****Prof. Dr. Yılmaz DEMİRHAN
Doç. Dr. Nihal Şirin PINARCIOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül KANBAK**

Yirminci yüzyılın en önemli ve özgün Marksist teorisyenlerinden biri olan İtalyan düşünür Antonio Gramsci, Avrupa’da da Marksizm’in öncü ismidir. Gramsci, Batı Avrupa siyasal düşünce tarihi içinde gelişen birçok kavramı eleştirel bir perspektifle yeniden ele almış ve yeni kavramlar ortaya atmıştır. Marksizm’in eksik kalan yönlerini tespit ederek bu eksiklikleri belli bir sistem içerisinde geliştirmeye çalışmıştır. Kapitalist sistemi analiz ederek hegemonya, sivil toplum, devlet, tarihsel blok gibi kavramlar bağlamında Marksist düşünceye yaptığı katkılar ile Marksist bir siyaset teorisine öncülük etmiş ve genel olarak siyaset teorisine farklılık getirmiştir.

Bu çalışma, Marksizm’in dogmalarını reddederek zamanın ruhuna uygun bir düşünce ve eylem pratiği geliştirme isteğinde olan Gramsci’nin siyaset teorisini ve Marksist düşünceye katkılarını ağırlıklı olarak hegemonya kavramı bağlamında anlamaya ve çözümlemeye odaklanmaktadır. Bu noktada öncelikle Gramsci’nin hayatı, düşünsel gelişimi ve felsefesi ele alınmış, sonrasında tarihsel koşullar tarafından belirlenmiş bir tarihsel blokun sürekliliği bağlamında hegemonya ve devletin işlevine odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aydınlar, Devlet, Hegemonya, İdeoloji, Sivil toplum, Siyasal toplum

ABSTRACT**MASTER THESIS****ANTONIO GRAMSCI'S CONTRIBUTIONS TO POLITICAL THEORY AND
MARXIST THOUGHT****İsmail AYAZ****BATMAN UNIVERSITY GRADUATE EDUCATION INSTITUTE
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Nihal Şirin PINARCIOĞLU
2022, 80 Pages****Jury****Prof. Dr. Yılmaz DEMİRHAN****Assoc. Prof. Dr. Nihal Şirin PINARCIOĞLU****Asst. Prof. Dr. Ayşegül KANBAK**

Italian thinker Antonio Gramsci, one of the most important and original Marxist theorists of the twentieth century, is the pioneer of Marxism in Europe. Gramsci reconsidered many concepts that developed in the history of Western European political thought with a critical perspective and introduced new concepts. By identifying the deficiencies of Marxism, he tried to improve these deficiencies within a certain system. By analyzing the capitalist system, he pioneered a Marxist political theory with his contributions to Marxist thought in the context of concepts such as hegemony, civil society, state, historical bloc, and brought a difference to political theory in general.

This study focuses on understanding and analyzing Gramsci's political theory and his contributions to Marxist thought, who wanted to develop a practice of thought and action in line with the spirit of the time by rejecting the dogmas of Marxism. At this point, first of all, Gramsci's life, intellectual development and philosophy were discussed, and then hegemony and the function of the state were focused on in the context of the continuity of a historical bloc determined by historical conditions.

Keywords: Civil society, Hegemony, Ideology, Intellectuals, Political society, State

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitim hayatım boyunca ve tez yazım aşamasında anlayışı ve güler yüzüyle her daim moral ve motivasyon sağlayan danışman hocam Doç. Dr. Nihal Şirin PINARCIOĞLU'na teşekkür ederim. Tezimi yazmaya başladığım andan itibaren saygıdeğer hocamın bana olan desteği ve yol göstericiliği sayesinde kendimi çok şanslı hissediyorum.

Yüksek lisans eğitimimde bilgi ve tecrübelerinden yaralandığım, kendileriyle her zaman rahat bir şekilde iletişime geçerek eğitim hayatımla ilgili her türlü sıkıntılarımı rahatlıkla paylaştığım ve bu sıkıntıların çözümü için desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Hakan Samur, Doç. Dr. Halil İbrahim Aydın, Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Kanbak ve Dr. Öğr. Üyesi Sadullah Özel hocalarıma saygılarımı sunar ve her türlü destekleri için teşekkür ederim.

İsmail AYAZ
BATMAN-2022

İçindekiler

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
1. GİRİŞ	1
2. GRAMSCI’NİN SİYASET TEORİSİNİN TEMELLERİ VE DÜŞÜNSEL BİRİKİMİ.....	3
2.1. Gramsci’nin Hayatı	3
2.2. Gramsci’nin Düşünce Eksenı	7
2.3. Gramsci’nin İnsana Bakış Açısı ve Birey/Bireycilik	10
2.4. Gramsci’nin Felsefe Anlayışı	13
2.5. Gramsci’nin Praksis Felsefesi	15
3. GRAMSCI’NİN SİYASET TEORİSİ VE MARKSİST LİTERATÜRE KATKILARI	18
3.1. Tarihsel Blok	19
3.2. Sivil Toplum ve Siyasal Toplum / Devlet.....	22
3.3. Hegemonya	27
3.3.1. İlk Hegemonya Tartışmaları	27
3.3.2. Kavram Olarak Hegemonya	28
3.3.3. Gramsci ve Hegemonya	31
3.3.4. Baskı ve Rızaya Dayalı Hegemonya	33
3.3.5. Hegemonya Krizi.....	36
3.3.6. Hegemonya ve İdeoloji.....	40
3.3.7. Hegemonik Aygıtlar	43
3.4. Aydınların Rolü: Geleneksel ve Organik Aydınlar.....	70
4. SONUÇ	76
KAYNAKLAR	81

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihine bakıldığında bireyler her zaman bir arayış içerisinde olmuşlardır. Bireylerin bilim, sanat, müzik, resim, edebiyat ve daha birçok alanda sürekli bir değişim ve yenilik peşinde koşmalarının nedeni mevcut durumun kendilerine yetmemesi ve her alanda sürekli bir değişimin yaşanması gerektiğini düşünmeleridir. Bireyler mevcut düzende belli ihtiyaçlarını karşılayabilirler ancak bu ihtiyaçların değişmesiyle mevcut düzen de değişmeye başlamıştır.

İdeolojiler ve düşünsel sistemler var olan toplumsal düzene bir eleştiri olarak ortaya çıkmışlardır. Her düşünce sisteminin kendine göre öncelikleri, temel aldıkları bir değer veya dünya görüşü vardır. Kimi düşünce sistemleri bireyi odağına alırken, kimi gelenek ve dini kimisi ise toplumu odağına alır. Aslında ideolojiler ve düşünsel sistemler birbirlerine tepki olarak ortaya çıkmışlardır. Liberalizm ideolojisine karşı bir tepki olarak sosyalizm ideolojisi ortaya çıkmıştır. Daha sonra sosyalist düşünce sistemi kendi içerisinde Marksist düşünce sistemine doğru evrilmiştir.

Bilindiği gibi Marksizm Batı toplumlarının yanı sıra Doğu toplumlarında da etkili olan bir düşünce sistemidir. Özellikle Sovyetler Birliği'nde Lenin gibi önemli isimler tarafından devlet kademesine kadar yükseltilmiştir. Doğu toplumlarındaki Marksist anlayış, toplumsal düzen içinde altyapının belirleyici olduğunu ileri sürmekte ve devletin baskıcı yönünü öne çıkarmaktadır. Bu yorumun Avrupa'daki yansıması farklı olmuş, özellikle İtalyan düşünür Antonio Gramsci tarafından farklı bir boyuta taşınmıştır.

Marksist düşüncenin Avrupa'daki en önemli temsilcilerinden biri olan Gramsci hayatını büyük zorluklar içerisinde geçirmiştir. Düşünür bu zorluklarla mücadele ederken kendi düşüncelerinden taviz vermemiştir. Düşüncelerini Marksizm çerçevesinde geliştiren ve Marksist bir düşünür olan Gramsci, aslında Marksçı değildir ve Marks'ın klasik yorumlamalarını ve bizzat kendisini pek çok alanda eleştirmekten kaçınmamıştır. Gramsci'ye göre Marks'ı Marks yapan da eleştiri ve diyalektiktir. Marksizm'i praksis felsefesi olarak görür ve buna göre yorumlar. Gramsci, bu eleştireliliğiyle bilgi ve deneyimini birleştirerek ortaya attığı yeni kavramlar ve bu kavramlara getirdiği açıklamalarla siyaset biliminde önemli etkiler yaratmış, yeni bakış açıları kazandırmıştır.

Gramsci'nin siyaset bilimi alanında tanınmasını sağlayan özellikle hegemonya alanında yaptığı açıklamalar olmuştur. Gramsci'den önce de Marksist düşünürler tarafından kullanılan hegemonya kavramının eksik kalan açıklamalarını tamamlamaya çalışan ve bu kavramın yaygınlaşmasını sağlayan düşünür Gramsci olmuştur. Hegemonyanın daha çok baskı araçları ile kurulabileceğini savunan klasik düşünceye karşı çıkıp toplumdaki tüm üretim araçları ve siyaset kurumunun organik bağının kurulmasıyla da ortaya çıkabileceğini savunmuştur. Bu şekilde ortaya çıkan rızaya dayalı hegemonyanın toplum içerisinde aydınlar tarafından nasıl yaygınlaştırılacağını formüle etmiştir. Gramsci sadece hegemonya kavramı ile değil tarihsel blok, aydınlar, sivil toplum ve politik toplum alanlarında yaptığı açıklamalarla da Marksist düşüncenin tamamlayıcısı olmuştur.

Gramsci'nin anti-otoriter çözümlemeleri, bir yandan yeni bir sol perspektifin geliştirilmesi bağlamında referans alınırken, diğer yandan Marksizm'in sorunlarının bütünlüklü bir analiz çerçevesinde yorumlanmasına olanak sağlamıştır. Gramsci'nin her iki yorumlanış biçimi de siyaset teorisi alanında etkili olmuştur. Bu çalışmada Gramsci düşüncesi, ağırlıklı olarak Marksizm'in sorunları çerçevesindeki yorumlanış biçimiyle ele alınmış, Marksizm'e katkıları bağlamında değerlendirilmiştir.

Bu tezin amacı Marksizm'in dogmalarını reddederek zamanın ruhuna uygun bir düşünce ve eylem pratiği geliştirme isteğinde olan Antonio Gramsci'nin siyaset bilimi literatürüne kazandırdığı başta hegemonya olmak üzere, devlet, sivil toplum, tarihsel blok, aydınlar gibi kavramlar bağlamında Marksist düşünceye yaptığı katkıları ve öncülük ettiği Marksist siyaset teorisini çözümlemektir.

Tez, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Antonio Gramsci'nin hayatı incelenerek düşünürün eserleri çerçevesinde siyaset bilimi alanında yarattığı etkinin yanı sıra düşünürün felsefe anlayışı araştırılmaktadır. İkinci bölümde ise Gramsci'nin siyaset bilimi alanında ortaya attığı hegemonya, aydınlar, tarihsel blok, sivil toplum ve siyasal toplum gibi kavramlar çerçevesinde Marksist düşünceye getirdiği eleştiriler ve katkılar araştırılmaktadır. Teorik çalışmaya dayanan tez, konuyla ilgili var olan bilginin derlenmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda literatür taraması yapılmış birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır.

2. GRAMSCI’NİN SİYASET TEORİSİNİN TEMELLERİ VE DÜŞÜNSEL BİRİKİMİ

Gramsci’nin siyaset teorisi, içinde yaşadığı koşullardan bağımsız gelişmemiştir. Gramsci’nin zorlu ve mücadeleci yaşam serüveni aslında düşünsel birikimi hakkında da bilgi vermektedir. Bu nedenle bu bölümde öncelikle Gramsci’nin hayatı ele alınmakta, ardından genel olarak düşünce eksenine ve felsefesine odaklanılmaktadır.

2.1. Gramsci’nin Hayatı

Gramsci, 1891 yılında İtalya’nın güneyindeki Sardunya bölgesinin küçük ve yoksul bir köyünde yedi kardeşli bir ailenin üyesi olarak dünyaya gelir. Gramsci dünyaya geldiğinde ailesi yokluk içerisinde ve geçim sıkıntısı çekmektedir. Babası sıradan bir memurdur. Gramsci, babasının hapse düşmesinden sonra büyük sıkıntılar içerisine girdiği için küçük yaşta çalışmak zorunda kalmıştır. Bu çalışma hayatı öyle zorlu olmuştur ki, kendisinin ifadesiyle, kazancı ancak günde bir ekmek parasına yetmiştir. Sürekli acı ve zorluklar içerisinde yaşamak zorunda olan düşünür, var olan zorluklara yenilmemiş ve düşüncesi için her zaman mücadele içerisinde olmuştur (Gramsci, 1967: 7-8).

Babası daha çocuk yaştaiken cezaevine girdiği için Gramsci’nin bütün sorumluluğu annesinin üzerine kalmıştır. Annesi çok büyük zorluklar çekmesine rağmen her zaman mücadele etmiş ve Gramsci ile beraber yedi çocuk büyütmüştür. Antonio Gramsci dünyaya geldiğinde çok zayıf ve hastalıklı bir çocuktur. Annesi sayesinde bu hastalıklı hali yaşamına çok fazla etki etmemiştir. Özellikle çocukluk yıllarında eğitim alanında annesinden büyük destek almıştır. Gramsci daha çocukken kendini geliştirmeyi düşünmüş ve her alanda okumalar yapmaya çalışmıştır. Eğitim hayatında çok fazla sosyal bir çocuk olmamış ve sürekli tek başına kitaplar okumaya çalışmıştır. Gramsci okulda gayet başarılı olup bütün derslerinde en yüksek puanları almış, bu başarısıyla da öğretmenlerinin dikkatinin çekmeyi başarmıştır (Fiori, 2014: 16-17).

Antonio Gramsci, kendi sağlığı ve ailesinin içerisinde bulunduğu zorlukların yanı sıra mensubu olduğu toplumun da nasıl sıkıntılar içerisinde olduğunu fark etmiştir. Daha gençlik yıllarında içerisinde bulunduğu adada yaşayan toplumun yoksullukla beraber nasıl zorluklar çekerek yaşamlarını idame ettirdiklerini görmüştür. Aslında bu

dönemde toplumun sıkıntıları ve çektiği zorluklar düşünürü ileriki dönemde etkisinden kurtulamayacak bir düşünceye sürüklemiştir. Gramsci ortaöğrenimini bu adada tamamlamıştır. Daha sonra düzenlenen bir yarışmayı kazanarak elde ettiği burs sayesinde üniversitede hem felsefe hem de dil eğitimi almaya hak kazanmıştır (Gramsci, 2011: 9). Gramsci'nin sağlık sorunları üniversite sınavlarına çalışırken ve üniversiteyi kazandıktan sonra da devam etmiştir.

Düşünür üniversite döneminde sosyalist çevrelerle ilişki içindedir. Bu arada İtalya da savaşlar içerisine girmiş ulusal birliği için mücadele eder olmuştur. Ülke birçok savaşa girmekte ve girdiği bu savaşların ağır yenilgilerini yoksul kesime ödetmektedir. Yine bu savaşlardan ve yoksul kesimin karşı çıktığı girişimlerden biri de Libya girişimi olmuştur. Ülkenin faşist yönetimi işçi sınıfının bütün muhalefetine rağmen Libya'ya müdahale etmeye çalışmıştır. Ancak bu savaştan büyük bir yenilgiyle ayrılmış ve yine bu savaşın bedelini işçi sınıfına ödetmeye çalışmıştır. Bu savaş sonunda çok sayıda işçi Torino'da grevler düzenlemeye çalışmıştır. İşçi sınıfının bu girişimi Gramsci'yi çok etkilemiş ve sosyalist mücadelenin içine sürüklemiştir (Fiori, 2014: 93).

Gramsci'nin sosyalizme yoğun ilgisi, eğitim hayatını etkiler, üniversiteyi yarıda bırakır ve sosyalist dergilerde yazmaya başlar. Gramsci'nin aslında sosyalist mücadelesi fabrika konseyi hareketlerinin başlamasıyla ortaya çıkar. Bu hareketin başlamasıyla Gramsci komünist fabrika gruplarının inşa edilmesi gerektiğini söyler. Özellikle kuzey İtalya'da fabrika işgalleri ortaya çıkar ve bu eylemlere çok sayıda işçi katılır. Bu eylemler öyle bir boyut kazanır ki eylemlerin devrime dönüşmesi son anda engellenir (Forgacs, 2010: 23-24).

Gramsci, 1919 yılında Torino Üniversitesinde okurken tanıştığı birkaç arkadaşıyla belli gazetelerde yazılar çıkarır, burada asıl amacı sosyalizm içerisinde yapılan revizyonları eleştirmektir. Gramsci, topluma ve destekçilerine gazete üzerinden yaptığı bir duyuru ile halkın harekete geçerek yaşadığı bölgedeki zengin kimselere ait fabrikalarda belirli fabrika konseylerinin kurulmasına zemin hazırlar. Bu kurullar toplum içerisinde öyle bir ses getirir ki kısa süre içerisinde çok sayıda üye toplarlar. Burada asıl önemli olan nokta bu kurulların kuruluş amaçlarında yatar. Bu kurullar, fabrika sahiplerinin gerçekleştirecekleri düzenlemeleri sadece kapitalist üretim tarzına göre değil teknik ve gerçekten üretim bazlı yapmalarına odaklanır. Böylece işçi sınıfı

fabrikalardan başlayarak giderek toplumu ve hatta devleti yönetme konusunda bilgi sahibi olacaklardır (Gramsci, 1967: 9).

Fabrika konseyleri işçi sınıfı hareketi için önemli olsa da faşist devlet yönetimi (Mussolini) karşısında yenilgiye uğramıştır. Mussolini ve faşist iktidar işçi sınıfı lehine bazı düzenlemeler yapılacağını söyleyerek işçi sınıfının desteğini almaya çalışmışsa da bu sözünde durmamıştır. Hatta işçi sınıfının savunucularına belirli noktalarda saldırılar düzenleyerek işkenceler yapmışlardır. Bu karmaşık süre zarfında Gramsci belli bir süre İtalya'yı terk etmiştir. Ancak faşistlerin bütün saldırılarına rağmen milletvekili seçilerek ülkesine dönmüştür. Gramsci milletvekili seçildikten sonra faşizmle büyük mücadele içerisine girmiş, milletvekilliği sıfatından yararlanarak işçi sınıfını faşizme karşı birlik olmaya çağırmıştır (Gramsci, 1967: 11).

Gramsci milletvekili seçilip parlamentoya girdikten sonra devam ettiği başarılı mücadelesi sayesinde partinin genel sekreterliğine kadar yükselmiştir. Bu arada faşistlerin baskıları artarak devam etmiş, muhalefetten bir milletvekili öldürülmüştür. Bunun üzerine Gramsci faşist yönetime karşı bütün muhalif kesimi bir araya toplamaya çalışarak genel bir grev yapmaya yönelmiştir. Ancak bu grevler sonuç vermemiş ve faşist yasalar daha da etkili uygulanmaya başlanmıştır. Buradaki baskılar öyle sıkı uygulanmıştır ki 1926 yılında Gramsci'nin üyesi olduğu sosyalist muhalefet partisi faşist rejim tarafından kapatılmış, Gramsci milletvekilliğinin getirdiği dokunulmazlık hiçe sayılarak tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir (Forgacs, 2010: 28-29).

Gramsci'ye yöneltilen suçların başında sınıf çatışması yaratarak devletin güvenliğini riske atmak olmuştur. Faşist rejim Gramsci'yi ülkenin en ağır işkencelerinin yapıldığı cezaevine göndermesine rağmen Gramsci mücadelesinden hiç şaşmamış hatta mücadelesine daha sıkı sarılmaya başlamıştır. Bu mücadele ile hapishanede bile sürekli bir şeyler okumaya çalışmış ve tutuklu kaldığı yıllarında meydana getirdiği *Hapishane Defterleri* adlı eserinde siyasal alandaki düşünceleri ve toplumsal bozuklukları ele alarak faşist yönetim karşısında işçi sınıfının izlemesi gereken yolları belirlemiştir. Yaşadığı ülkede var olan faşist yönetimin toplum içerisinde ekonomik yapısını ele alarak toplumdaki sınıf bilincinin oluşmasında işçi sınıfı ve yönetici sınıf arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bunun yanı sıra sosyalist bir düşünce sisteminin temelini oluşturan ve kendisi de bu yolda ilerlemeye çalışan Marksizm'in eksik yönlerini eleştirerek yapılması gereken düzenlemeleri ele almıştır (Gramsci, 2011: 14-15).

Gramsci hapishaneye düştüğü ilk yıldan ve hapisten çıkana kadar düşüncesine sadık kalmış ve düşüncesi için büyük bir mücadele vermiştir. Ne hapis hayatı ne de faşist iktidarın zorbacı yönetimi Gramsci'nin düşüncesini değiştirememiştir. Düşünür hapisteyken ailesine yazdığı mektuplarda bu düşünceleri için büyük bedeller de verse asla düşüncelerinden vazgeçmeyeceğini ve kendisinin çok kararlı bir kişiliğinin olduğunu söylemiştir. Aslında düşünürü kendi düşüncesine daha da sıkı bağlayan şey hapishanede gördüğü kötü muamelelerdir. Kendisi milletvekiliyken yakalanıp tutuklanmasına rağmen kendisine sıradan tutuklulardan daha kötü muamele yapılmış bu da düşünürü yıldırırmaktansa daha fazla düşüncesine bağlamıştır (Yıldırım, 2018: 31-32).

Gramsci, normal yaşamında olduğu gibi hapis yaşamında da çok büyük sıkıntılar ve zorluklar içerisine girmiştir. Hapishane hayatıyla daha da kötüleşen sağlık durumu, baş ağrıların yanı sıra mide bulantıları ve ardından gelen kan kusmaları, Gramsci'yi artık hareket edemez duruma getirmiştir. Bu koşullar altında Gramsci daha fazla dayanamayarak dönemin faşist yönetiminden şartlı tahliye talep etmiştir. Gramsci'nin bu talebi kabul edilmiştir; ancak klinik değiştirmesi gerektiğinde faşist yönetim Gramsci'nin kaçmayı planladığını düşünerek çoğu kez klinik değişikliği talebini reddetmiştir. 1935 yılında sağlık durumu iyice kötüleşen Gramsci Roma'da bir kliniğe gönderilmiş ve burada da ailesiyle mektuplaşmaya devam etmiştir. Üç yıl süren şartlı tahliye dönemi 1937 yılında sona ermiştir. Serbest kalan Gramsci doğduğu yer olan Sardunya'ya dönmüştür; ancak aynı yıl beyin kanaması sonucunda hayata gözlerini yummuştur (Forgacs, 2010: 30-31). Gramsci'nin ardından sağlık sorunları olan babası da sadece iki hafta sonra hayatını kaybetmiştir (Fiori, 2014: 339-340).

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi Gramsci siyaset alanında görüşlerini yansıtırken çektiği sıkıntıların dışında normal yaşantısında da çok büyük zorluklar çekmiş bir düşünürdür. Daha çocuk yaşlarda başlayan hayat mücadelesi Gramsci'ye çok büyük zorluklar yaşatsa da o ayakta kalarak kendi düşüncelerini geliştirmeye çalışmıştır. İçerisinde bulunduğu hastalıklı durumun yanı sıra ailevi sorunlar, babasının hapsedilmesi, onu zorlu hayat mücadelesi ile tanıştırmıştır. O, mecburiyetten kaynaklı çalışma hayatı ile yaşamın zorluklarının farkına varmıştır. Gramsci'nin siyasal düşünceleri de bu zorluklar çerçevesinde gelişmiştir. O yaşamı ne kadar zorlu geçse de düşüncelerinden asla taviz vermemiş ve sürekli bilginin peşinden koşmuştur. Bu mücadelecî yönü de Gramsci'yi siyaset bilimine damga vurarak sürekli gündemde kalan bir düşünür olmasında etkili olmuştur.

2.2. Gramsci'nin Düşünce Eksenini

Gramsci'nin siyasal düşüncesinin şekillenmesinde, dönemin İtalyası'nın siyasal yapısı etkili olmuştur. Gramsci'nin yaşadığı dönemde İtalya büyük bir siyasal karmaşa içindedir ve bu nedenle siyasal birliğini diğer Avrupa ülkelerine kıyasla çok geç tamamlamıştır. İtalya'da 1870 yılına kadar tam olarak bir birlikten bahsedilemez. Ancak İtalya siyasal birliğini tamamladıktan sonra da çok karmaşık bir yapı içerisinde ilerlemeye başlamıştır. O dönemde İtalya kuzey ve güney olarak ikili bir yapıdadır. Kuzey İtalya kapitalizme ayak uydurarak gelişme kaydederken Güney İtalya ise Kuzey İtalya gibi gelişmemiştir. Kuzey İtalya özellikle otomobil alanındaki gelişmelerle kapitalist bir düzen içerisine girmiş böylece güneydeki yoksul kesim Kuzey İtalya'ya göç etmeye başlamıştır. İtalyan Sosyalist Partisi de bu dönemin sanayi alanındaki gelişmeleriyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu dönemde İtalya bazı ülkeler üzerinde emperyal politikalar uygulamaya çalışmış ancak başarılı olamamış ve kendisi emperyalizme mahkûm olmuştur. Yani Gramsci döneminde İtalya bir taraftan siyasal birliğinin oluşmamasından kaynaklanan sıkıntılarla diğer taraftan emperyalizm ve kapitalizmle mücadelenin yanında faşist yönetimin sıkıntılarıyla boğuşmaktadır (Yıldırım, 2018: 206-207).

Gramsci'nin doğduğu Sardunya, İtalya'nın en geri kalmış bölgelerinden biridir. İtalya bahsedildiği gibi siyasal birliğini geç tamamlamış ve tamamlar tamamlamaz da zenginlerin yaşadığı kuzey bölgesi işçi sınıfının yaşadığı güney bölgesini sövmeye başlamıştır. Kapitalizme hizmet etmek için yaratılmış olarak gösterilen bölge, özellikle toprak sahipleri ve ağalar ile yapılan anlaşmalarla daha fazla sömürülmeye başlanmıştır. Üniversite yıllarında bu sömürülmenin daha fazla farkına varan Gramsci, toplumu bu durumdan kurtarmak için daha fazla çalışmaya başlamıştır. Gramsci'nin kafasını kurcalayan ve cevap aramaya çalıştığı asıl soru; İtalya'nın bazı bölgeleri gelişirken içerisinde doğduğu bölgenin neden gelişmediği sorusudur. Aslında Gramsci'nin düşüncesinin şekillendiği ana nokta bu soru üzerinden gerçekleşir (Gramsci: 1967: 7-8).

Gramsci'nin düşünce eksenini, özellikle Defterler'de kendisini gösterir. Gramsci, bu eseri ile kapitalist toplumlardaki devlet düzenini işçi sınıfı ilişkisi ile beraber ele almaktadır. O bu ilişkiyi kapitalist yönetimin baskıcı yönüne karşı işçi sınıfının bilinçli olarak nasıl bir yenilik yani devrim içerisinde olması gerektiğini söyler. Ona göre devrim kesinlikle kendiliğinden ortaya çıkabilecek bir olgu değildir. Bunun gerçekleşmesi için öncelikle büyük bir mücadele gereklidir. Gramsci bu açıklamaları ile

Marksizm'in eksik yönlerini ortaya çıkararak Marksist düşünceyi geliştirmiştir. Çünkü Marksizm bir devrimden bahseder ancak bu devrimin nasıl yapılacağı hakkında Gramsci kadar açık bilgiler vermez. Bu yönüyle Hapishane Defterleri, Marksist düşüncenin geliştirilmiş hali olarak ele alınabilir (Yaralı Akkaya, 2014: 37-38).

Gramsci, Hapishane Defterlerinde ortaya attığı düşüncelerini tam ve açık bir şekilde dile getirmektense yoruma açık bir yapıda bırakmıştır. Gramsci'nin Hapishane Defterleri adlı eseri kapalı bir içerik oluşturduğu için farklı yorumlamaları ortaya çıkarmaktadır. Bu yorumlamalardan ilki Gramsci'nin, Lenin gibi işçi sınıfına önem vererek bütün stratejisini bu alan üzerinde yoğunlaştırdığı üzerinde durur. Ne var ki, Gramsci'nin düşüncelerini bu alanla sınırlandırmak, haksızlık olur. Çünkü onun düşüncesi kesinlikle sadece işçi sınıfının eylemlerine odaklı gelişmemiştir. İkinci yorum ise Gramsci'nin üstyapı ve altyapı arasındaki birliktelikten doğan tarihsel blok kavramına ilişkin yaptığı açıklamalardır. Bu yorum Gramsci'nin temel düşüncelerinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Üçüncü ve son yorum ise Gramsci'nin Marksist bir düşünür olduğu ve Marksizm'in eksik yönlerini bularak Hapishane Defterlerinde bu eksik yönleri tamamlamaya çalıştığı yorumudur (Portelli, 1982: 3-4).

Gramsci'nin Hapishane Defterleri'ne genel olarak bakıldığında siyaset bilimi literatürüne en büyük katkılarından biri devlet kurumunu iki farklı alanda ele alarak bu kurumun nasıl bir oluşum ve gelişim içerisinde olduğunun açıklanmasıdır. Gramsci'ye göre devlet teorik ve pratik olmak üzere iki ana evrende gelişmektedir. Teori kısmı Gramsci'nin siyaset alanında yaptığı kendi düşünce ve eylemlerinden meydana gelmektedir. Pratik kısım ise evrensel bir değere sahip olmaktadır. Yani pratik kısım belli bir dönem veya belli bir tarihe değil genel bir değer içermektedir. Böylece Gramsci siyaset anlayışını hem tarih hem felsefe hem de politika ile ilişkilendirerek açıklamaktadır (Yetiş, 2009: 130).

Gramsci'nin üzerinde durduğu önemli konulardan biri de teori ve pratik kavramları ile bu ikisi arasındaki ilişkidir. Bu iki kavram arasındaki ilişki eski çağlardan beri insan zihnini kurcalamıştır. Gramsci'ye göre bir düşüncenin ortaya atılması yaratılması ne kadar önemli ise bu düşüncenin mutlaka pratiğe dökülmesi gerekmektedir. Bir teori ortaya atılır ve arkası getirilmezse bu unutulup gider. Ancak bir teorinin pratikliği dökülmesi için sürekli olarak geliştirilmesi, üzerine yeni bilgiler ekleyerek çoğaltılması gerekir ki bu teori pratikliğe uygulanabilsin. Ona göre eyleme

dönen her hareketin arkasında belli bir teori yatmaktadır. Bu teoriler eylemlerin ana yapısını ve düşüncesini oluşturmaktadırlar (Gramsci, 2011: 67-68).

Gramsci'nin siyaset hakkındaki düşüncelerini değerlendirmeden önce incelenmesi gereken Marksist düşüncenin siyaset bilime nasıl bir şekilde etki ettiği. Çünkü Gramsci'nin düşünceleri aslında Marksizm'in eksik, tamamlanmayan düşüncelerinden yola çıkmıştır. Gramsci'de Marksizm'deki gibi toplum içerisinde sosyalist düşünceden yola çıkarak bir devrimin gerçekleşmesi gerektiğini söyler. Ancak iki düşünce arasında farklılık ortaya çıkmaktadır. Çünkü Marksizm'in bu düşüncesi tek bir şekilde ortaya çıkmıştır. Marksizm devrimin kapital bir devlet düzeninin yani dönemin batı devletlerinin içerisinde gerçekleşeceğini söylemiş ancak devrim Doğu toplumlarında yani Rusya'da işçi sınıfı hareketiyle gerçekleşmiştir. İşte Gramsci ile Marksizm'in ayrıştıkları nokta burasıdır. Gramsci Marksizm'den farklı olarak devrimin işçi sınıfı eliyle gerçekleşeceğini söylemiş ve bu nedenle işçi sınıfının bilinçlenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Özgüden, 2015: 14-15).

Gramsci düşüncesini hem Marksizm'le harmanlayarak Marksizm'i geliştirir hem de Marksizm'in sosyalizm açısından eksik kalan yönlerini tamamlar. Bunun en iyi göstergesi o düşüncelerinde Marksizm'in pasif kaldığı bunun için Marksizm düşüncesinin harekete geçmesi gerektiğini söyler. Üniversite yıllarında bir hocasının ifadeleri adeta Gramsci'nin bu düşüncesini destekler niteliktedir. "Gramsci düşünüş biçiminin kişiyi nasıl eyleme sevk ettiği, kişinin fikirlerden hareketle nasıl ve ne için eyleme geçebildiği, fikirlerin nasıl pratik güçlere dönüştüğüyle ilgilenmekteydi." (Forgacs, 2010: 36).

Gramsci ile Marks'ın düşüncelerinin karşılaştırılmasında her iki dönemin kendi reaksiyonlarıyla değerlendirilmesi gerekmektedir. Gramsci'nin Marksist bir düşünür olmasına rağmen düşünceleriyle Marks'tan ayrılmasının temelde bir nedeni vardır. İlk olarak Marks döneminde oluşan devrim hareketleri başarısız olmuş ve Marks'ın düşüncesinde işçi sınıfını hegemon sınıf haline getirme anlamında baskının dışında başka bir alternatif yok gibiydi. O nedenle Marks işçi sınıfı ve yönetici sınıf arasındaki ilişkiyi sadece baskıdan ibaret saymıştır. Ancak Gramsci baskının yanında rızanın da yer aldığını belirtmiştir. İkinci farklılık ise Marks, Gramsci gibi işçi sınıfına uzun süre liderlik etme şansı elde edememiş ve bu nedenle işçi sınıfının hegemonya karşıtı hareketlerine pek şahit olamamıştır. Bu durumlar aslında Gramsci'yi Marks'a göre avantajlı hale getirmiştir (Sassoon, 2012: 16).

Gramsci'nin düşüncesini Marksizm'den ayıran önemli nedenlerden biri de ortaya atılan düşüncelerin uygulama noktasındaki farklılıklarıdır. Gramsci'nin sosyalist düşüncesi ve işçi sınıfı hakkındaki düşünceleri Marksizm'deki gibi bir teori olarak kalmamış pratik hayatta işçi sınıfı hareketi var olduğu için uygulamaya konulmuştur. Gramsci'nin işçi sınıfının içerisinde doğmuş olması ve siyasal hayatta aktif olarak rol alması onu Marksizm'deki sosyalist düşünceye göre avantajlı hale getirmektedir. Gramsci sadece kendini sosyalist olarak tanımlamamış ya da sadece bu düşüncesi savunmamış aynı zamanda komünist bir partiye liderlik ederek var olan düşüncesini pratikliğe dökmüştür. Gramsci yaptığı bu pratiklikle en çokta Marksizm'in düşünce yapısına büyük katkılar sunmuştur (Bükrücü Kazkondur ve Aydılek, 2015: 9-10).

Gramsci, sadece Marks'ın siyaset alanındaki düşüncelerini geliştirmekle kalmaz aynı zamanda siyaset alanında yeni bir perspektif açar. Gramsci Marks gibi düşünmesine rağmen düşünceleriyle onun ötesine geçerek sosyalizme farklı bir boyut kazandırmıştır. Gramsci dikkatleri örgütsel bir birlikteliğe çekerek bir örgüt içerisindeki başkanın, üyelerin ve kitlelerin uyum içerisindeki birlikteliğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda anlatmak istediği işçi sınıfının nasıl hareket etmesi ve eylemlerini nasıl gerçekleştirmesi gerektiğidir. Gramsci düşünceleriyle hem kapitalizme farklı bir açıdan yaklaşarak hem kapitalizmin ortadan kaldırılması gerektiğini hem de sosyalizmin ortaya çıkarılması hakkında düşüncelerini dile getirir (Sassoon, 2012: 15-16).

Antonio Gramsci düşünceleri ve eylemleriyle 20. yüzyıl siyaset bilimine damgasını vuran bir düşündürdür. Gramsci düşünceleriyle sadece bir alanı etkilememiş toplumun var olduğu her alanda bir şekilde belli bir düşünce kalıbı oluşturmayı başarmıştır. Gramsci düşünceleri ile başta siyaset bilimi alanı olmak üzere felsefe, eğitim, dilbilimi ve toplumsal cinsiyet gibi pek çok alanı etkilemiştir. Yaşamındaki zorlu ve sıkıntılı sürece rağmen mücadeleci kimliğini asla kaybetmemiş ve bu davranışıyla birçok düşünüre örnek olmuştur. Bu nedenle Gramsci bugün dünyanın en çok okunan ve düşüncelerinden etkilenilen bilim insanlarından biridir (Yıldırım, 2018: 7-8).

2. 3. Gramsci'nin İnsana Bakış Açısı ve Birey/Bireycilik

Gramsci'ye göre felsefenin en temel ve üzerinde en çok araştırma yapılan sorularından birisi insan denen varlığın ne olduğudur. Bu sorunun cevabının aslında bireyi inceleyerek her bireyin ne olduğu bularak cevaplandırılabilir. Ancak burada

önemli olan bireyin ne olduğu değil asıl sorulması gerek bireyin zamanla ne olduğu yani yaşantı içerisinde değişimle beraber nasıl bir anlam kazandığının araştırılmasıdır. O halde bu sorunun temeli insan ve kader bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Soru, insan kendi kaderinin düzenleyicisi olabilir mi, şeklinde düzenlenmelidir. Bu sorularla aslında cevabı aranan şey bireyin kendi yaşantısı içerisinde kendini bulup bulamayacağı, kendi çabasıyla gelecek yaşamını şekillendirip şekillendiremeyeceğidir. Bu sorular cevaplanırken de içerisinde bulunulan zamanın şartlarıyla değerlendirilmelidir. Yani insan nedir? derken bu gelecek zamanda oluşabilecek şartlarla değil şimdiki şartlar içerisinde cevaplanmalıdır (Gramsci, 2011: 54-55).

Gramsci'ye göre insan nedir? sorusunu ortaya çıkaran asıl etmen inançtır. Ancak bu bütün inançları kapsayan genel bir yargı değildir. Burada kastedilen insanı sınırlandıran inançlardır. İnsanın kendi eylemleriyle hayatını şekillendirmede manevi inancın önemi ve etkisi nasıldır? Gramsci'ye göre bazı inançlar insanı sınırlandırarak kendi yeteneğinin farkında olmasını engellemektedirler. Ona göre bu inançların değerlerine göre kendi yaşamını şekillendiren insanlar sınırlı bir yaşam olgusuna sahip olarak kendileri için nasıl bir yaşam oluşturabileceklerinin farkında olamamaktadırlar. Ona göre bu manevi inançlar insanı belirli kalıplar içerisine kurup insanın bu kalıpların dışına çıkmadan hayatını sürdürmesini isterler. Bu nedenle Gramsci'nin manevi inançları eleştirmesinin en önemli noktalarından biri budur (Gramsci, 2011: 55).

Gramsci'ye göre bireyi sınırlandıran her türlü görüş ve öneri terk edilmelidir. Yani birey doğa da dâhil kendini sınırlandırdığı kendi kişisel yeteneklerinin arka plana atıldığını düşündüğü her türlü eylemi terk etmelidir. İnsanın dünya görüşü insanın yapabilecekleriyle şekillenmelidir. İnsan ne kadar başarılı olursa yapabileceklerini yani yeteneklerini ortaya çıkarır. Bu nedenle insanın dünya görüşü sürekli insanı geliştirmeli belli bir kalıbın içerisine hapsedmemelidir. İnsan yapabileceklerinin farkına vardıkça kendi sınırsızlığını ve özgürlüğünü keşfeder ve bununla başarıya ulaşır. İnsan kendini sınırlandıran her şeyden uzaklaşmalıdır (Gramsci, 2014: 79-80).

Gramsci, insan ve insani değerleri tanımlarken bireyin kendi özelliklerinin yanında kolektif bilincin önemine vurgu yapmaktadır. Yani Gramsci'ye göre insanlar öncelikle bireysel niteliklerinin ve yeteneklerinin farkında olmalı ve daha sonra toplum içerisindeki diğer insanlarla ortaklaşa yani kolektif bir yaşam içerisinde olmalıdırlar. Ona göre insanlar sürekli dayanışma içerisinde olmalı ve eylemsel hareketlerini birlikte ortaklaşa gerçekleştirmelidirler. Bu hareketlilik sürekli topluma faydalı olacak ve

onların amaçlarına ulaşmalarına yarayacaktır. Bu nedenle toplum içerisinde kolektif hareketin önemi sürekli vurgulanmalıdır (Dural, 2007: 57).

Gramsci insanlar üzerinde çok düşünmüş ve insanların neler yapabileceklerini düşüncelerine yansıtmıştır. Onun insan üzerine düşüncesinin temeli insanların hareket alanının genişletilmesi ve hiçbir şekilde insanların belli kalıplar içerisine kurulmaması gerektiğidir. Gramsci insanların isterlerse her şeyin üstesinden gelebileceklerini söylemiş ancak bunu belli kitleler oluşturarak başarabilirler demiştir. O temelde insan ama genelde de kitlesel hareketin önemine vurgu yapmaktadır. Hatta siyasi dönüşümlerin hep kitlesel hareketle mümkün olabileceğini ifade etmiştir (Sassoon, 2012: 228).

Gramsci birey ve bireyler hakkındaki düşüncelerini açıklarken bireyi zamandan ve mekandan ayrı ele almamaktadır. Yani bireyin düşünceleri ve davranışları zaman ve mekan çerçevesinde şekillenmektedir. Ona göre her birey aynı şartlar çevresinde gelişme göstermediği için her birey aynı şekilde düşünmemektedir. Bu da bireylerin aynı şekilde düşünmediklerinin göstergesidir. Koşullar her yerde ve her zaman aynı değildir. Koşullar değiştiği için bireyinde düşünce ve davranışları değişebilmektedir (Gramsci, 2011: 78-79).

Gramsci, insan ve insana verdiği değerler hakkında düşüncelerini açıklarken kapitalist toplum düzeni üzerinden gitmektedir. Kapitalist toplum düzeni insanı sömürmekte ve adeta insanı makineleştirmektedir. Her alanda insan emeğini kullanarak kendi emellerini insan emeği üzerinden gerçekleştirmektedir. İşte Gramsci'nin kapitalist sisteme karşı çıktığı bir diğer nokta da kapitalist sistemin insan hakkındaki bu olumsuz düşünceleridir. Ona göre insan emeği her şeyin üzerinde gelir ve insan emeğine çok önem verilmelidir. İnsanlar bir makine gibi değil belli takım haklar bağlamında çalışmalıdırlar. Çünkü insana önem verilirse insan değerli hale getirilirse toplumda değer görür ve beraberinde sağlıklı ve mutlu bir toplumsal düzen ortaya çıkar (Forgacs, 2010: 77-78).

Gramsci'nin insan üzerine yaptığı değerlendirmeleri bir bütünlük olarak ele alınmalıdır. Gramsci insanlarla ilgili düşüncelerini hiç kimse üzerinde bir ayrım yapmadan ele almaktadır. Ona göre insanlar hem düşünce hem de emek açısından ele alınmalıdırlar. Kimileri düşünce alanında başarılı olurken burada kastettiği aydın sınıftır. Kimileri de emek yani kas gücü alanında başarı göstermektedirler. Ancak her

iki alanda da bir farklılık olmadan iki alanda birbirini tamamlamaktadır. Yani ona göre düşünce kendi ile beraber eylemi yaratmaktadır. Bu nedenle her eylemin temelinde bir düşünce sistemi yatmaktadır. Bu yüzden insanlar hem düşünce hem de eylemi bir bütünlük içerisinde ele alarak hareket edebilmektedirler (Yaralı Akkaya, 2014: 40).

Gramsci'nin insana bakış açısı ile Marksizm'in insana bakış açısı arasında benzerlik olsa da insani sınırlar açısından farklılık ortaya çıkmaktadır. Çünkü Marksizm'e göre toplumdaki egemen sınıfın baskıcı yönü ön plandadır. Bu baskıcı yönde bireyin kendi yapabileceklerinin farkında olmasını engeller. Bu açıdan birey devletin yani yönetici sınıfın baskısı altında şekillenmektedir. Ancak Gramsci'ye göre devletin baskıcı yönünün yanında rıza yönünün de olduğu için birey hem devlet eliyle hem de kendi yetenekleriyle bir gelişim gösterebilir. Burada birey Marksist anlayıştan daha rahat bir şekilde hareket edebilir.

2.4. Gramsci'nin Felsefe Anlayışı

Felsefe bilimine toplumsal açıdan bakıldığında toplum içerisinde ortak bir duyunun yaratılamayacağı kanısına varılır. Yani felsefe bilimine göre toplum içerisinde herkesin hemfikir olduğu ve herkesin üzerinde anlaştığı tek bir kanı yoktur. Çünkü bu düşünceye göre toplumdaki her birey sürekli düşünmek ve sorgulamak durumundadır. Bireyler felsefe aracılığı sorgulama ve sorguladığı şeyi anlamlandırmaya çalışırlar. Toplum içerisinde hatta doğada var olan insanın kendisinin bile sorgulandığı bir ortamda nasıl ortak bir duyu yaratılabilir (Yıldırım, 2018: 160).

Gramsci'ye göre felsefenin temelinde halkın kendi varlığı ve bilinçlenme çabası yatmaktadır. Yani ona göre felsefe bireyin var olan düzeni kabul etmesinden çok hem kendi varlığını hem de düzeni sorgulamasına yaramaktadır. Felsefe halk için doğruyu öğrenme akıl yürütme ve her şeye dogmatik bir şekilde inanmaması gerektiğini söyler. Felsefe halkın bir olay karşısında derin düşünmesi yaşanan ve yaşanacak olan her olayı sorgulamasını sağlar bu açıdan felsefe halk için vazgeçilmez bir alan olmalıdır (Gramsci, 2011: 23).

Gramsci felsefe ile ilgili düşüncelerini açıklarken insan üzerinden açıklama yapmaktadır. Bu açıklamayı yaparken de insana özgü bir kavram olan düşünme ve davranış arasındaki ilişkiyi inceler. Ona göre her insanın belli bir düşüncesi vardır ve insanların bu düşünceleri aslında kendi felsefelerini meydana getirmektedir. Bu da

toplum içerisindeki çeşitli felsefik görüşlerin bir arada yaşaması ve bazen bu görüşlerin doğrulanabilmesi için aralarında bir çatışmanın var olması demektir. Gramsci'ye göre insanın düşüncesi ve eylemleri arasında bir çatışma vardır. Çünkü insanın düşüncesi bazen gerçekleştiremeyeceği ve hayal olarak kalan durumlardan ibaret olabilmektedir. İşte tam bu nedenle insan düşüncesi, toplum içerisinde farklı felsefik anlayışlardan meydana gelmektedir (Gramsci, 1967: 56).

Gramsci'ye göre felsefenin temelinde dünya görüşü yatmaktadır. Çünkü insanlar ve toplumlar çeşitli dünya görüşlerine sahiptir. Bu dünya görüşlerini belli değerlere dayandırmaktadırlar. Kimilerine göre bu değerler gelenekler iken kimilerine göre din gibi manevi değerler olabilmektedirler. Gramsci'ye göre toplumların bu var olan dünya görüşlerinin geliştirilmesi felsefenin temelini oluşturmaktadır. Çünkü toplumlar dünya görüşlerini sorgulayarak bazı şeylerin farkına varmaya başlamışlardır. Bu sorgulamalarda felsefe ile bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır (Portelli, 1982: 16-17). Ancak burada karıştırılmaması gerek önemli noktalardan biri yeryüzünde var olan bütün dünya görüşlerinin felsefe olarak adlandırılmaması gerektiğidir. Felsefenin belli bir temeli belli bir dayanak noktası olmalıdır (Gramsci, 2011: 50).

Gramsci'ye göre her birey veya topluluk belli bir dünya görüşüne sahiptir. Birey veya toplum, düşüncelerini bu dünya görüşü çerçevesinde şekillendirmektedir. İster birey ister belli bir toplum olsun herkesin dünya görüşünün en üst katmanında felsefe vardır. Yani felsefe her şeyin şekillenmesinde temel bir görev üstlenmektedir. Gramsci'ye göre dünya görüşünün kültürel bir öge olarak şekillenmesinde felsefenin katkısı çok büyüktür. Çünkü belli bir dünya görüşü felsefe sayesinde ideolojik bir düşünce haline gelmektedir. Bu nedenle felsefe her şeyin temel yapı taşı olduğu gibi ideolojinin de temel yapı taşıdır. İdeolojiler belli bir felsefik düşünceye yani sistemli olarak sorgulama olgusuna dayanmaktadırlar. Sınıflar arası mücadelede galip gelen sınıf, kendi felsefik düşüncesiyle diğer sınıflar üzerinde belli bir hegemonya inşa eder. Bu nedenle felsefe hem yönetici sınıf hem de işçi sınıfı arasında sürekli etkileşim içerisinde olmalıdır (Özgüden, 2015: 67).

Gramsci felsefe hakkında düşüncelerini dile getirirken, her dönemi kapsayan ve her dönem geçerli olan felsefik bir düşüncenin varlığının zor olduğunu ifade etmektedir. Ona göre felsefe, belli bir dönemi kapsar ve belli bir zaman içerisinde kendine yer bulur. Felsefe tüm zamanı kapsamadığı gibi yeryüzündeki bütün toplumları da kapsamamaktadır. Yani felsefik bir görüş belli bir toplum için belli bir mekânda geçerli

olmaktadır. İşte felsefenin amacı da bu belirli toplumun hedefine ulaşırken zaman içerisinde belirli düşüncelerini değiştirmek ve geliştirmek olmaktadır. Gramsci felsefeyi dönemsel olarak ele almaktadır. Felsefenin belli bir dönemde ve belli bir topluluklar içerisinde ortaya çıktığını söyler. Ancak felsefenin oluşum mantığını anlamak için belli bir zaman ve belli bir toplum içerisindeki felsefik düşünceyi incelemek yeterli değildir. Bunun için felsefenin yanında tarihsel olayları, dönemin şartlarını, o dönemde var olan dünya görüşünü ve sadece alt tabakanın değil yönetici toplumun düşüncesini yine bunun yanında dönemin aydın kesiminin düşüncesini ele alarak bunlar arasında belli bir bağ oluşturulması gerektiğini söyler. Bu oluşturan bağla sağlanan bütünlük sayesinde felsefik dünya görüşünün farkına varılabilir. Bu bütünlük beraberinde belli bir tarih bilinci yaratır. Buda felsefe ile tarih arasındaki ilişkiyi meydana getirmektedir (Gramsci, 2011: 45-46).

Gramsci'ye göre felsefe ile tarih bir bütünlük içerisinde değerlendirilmelidirler. Çünkü felsefe ile uğraşan düşünürler felsefik konuları incelerken içerisinde bulundukları ortam ve zamana göre değerlendirmeler yaparlar. Yani düşünürler zamandan bağımsız hareket ederek felsefik yorumlamalar içerisine giremezler. Bu nedenle düşünürler, felsefe açısından var olan düşüncelerini zamanın değişimlerine göre geliştirerek olgunlaştırmalıdır. Bu geliştirmeler de felsefe ve tarih arasındaki sıkı ilişkiyi meydan getirmektedir (Portelli, 1982: 18).

2.5. Gramsci'nin Praksis Felsefesi

Praksis, en sade anlatımla, teori ve pratiğin organik bütünlüğüdür. Yaşamını, deneyimlediği devrimci mücadeleyi kuramsallaştırmaya vakfetmesi Gramsci'nin praksis filozofu olarak bilinmesini beraberinde getirmiştir (Hobsbawm, 2010: 16). Gramsci'nin Marksist düşüncenin eksik yönlerini tamamladığı önemli bir nokta, praksis felsefesinin oluşturulmasıdır. Marksizm toplum içerisinde praksis felsefenin yani ortak bir duyunun yaratılması gerektiğini söyler; ancak bunun nasıl oluşturulması hakkında kesin bir bilgi vermez. Gramsci ise Marksizm'in bu düşüncesine yeni bir boyut kazandırarak ortak duyu denilen şeyin aydınlar aracılığı ile gerçekleşeceğini bu noktada aydınlara büyük sorumluluklar düştüğünü söyler.

Gramsci'ye göre toplum içerisinde farklı kesimler ve bu kesimlerin farklı istekleri vardır. Gramsci hegemonya anlayışını tanımlarken bu farklı kesimlerin isteklerini açıklamaktadır. Ancak ona göre toplum içerisinde ne kadar farklı kesim olursa olsun toplumun belli bir ortak duyu oluşturmaları gerekir. İşte bu ortak duyu kavramını açıklamak için de praxis kavramını ortaya atmaktadır (Gramsci, 1967: 62-63).

Gramsci, praxis felsefesini anlamlı hale getirirken onu tek bir alanla sınırlı tutmaz. Yani praxis kavramını hem felsefik hem de sosyolojik olarak değerlendirmektedir. Praxis düşünce felsefe açısından ele alındığında bir çözüm yolu sunmaktan çok sürekli olarak çelişki ve çatışmaların araştırılmasını sağlar. Aynı zamanda bu çelişki yoluyla praxis düşüncesi bir kuram halini alabilmektedir. Praxis felsefe, yönetici sınıfın işine yarayan ve yalnızca hegemonyasına yardımcı olan bir düşünce sistemi değildir. Praxis felsefe daha çok yönetilen sınıfın işine yarar ve bu sınıfın yönetici sınıfı sürekli sorgulayarak doğruları öğrenmesini sağlar. Burada özellikle aydın sınıfa iş düşmektedir. Çünkü praxis felsefe, aydın sınıfın yönetici sınıf ve işçi sınıfıyla arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kullanılır. Daha doğrusu yönetici sınıfın ortaya çıkan organik hegemonyası için kullanılan bir kavramdır (Yaralı Akkaya, 2014: 42).

Gramsci'nin praxis felsefesine göre, işçi sınıfının kendine özgü olan dünya görüşü, yönetici sınıfın ideolojisini yansıtan dünya görüşü ile zorunlu olarak bir birliktelik içerisinde. Gramsci'ye göre işçi sınıfı ve yönetici sınıf sürekli bir etkileşim içerisinde olduğu için bu dünya görüşleri de birbirleriyle etkileşim içerisinde. Aynı zamanda bu iki sınıf arasındaki görüşlerin birbirlerini etkisi altına almaması yani birinin diğerini örtmemesi gerektiğini söyler (Portelli, 1982: 16).

Marksizm'deki praxis felsefe anlayışı, sıradan insanların, ezilmişlerin, daha iyi düşünmeleri ve gelişimlerini sağlamaları için bir yol olarak görünmektedir. Halk yığınlarının yönetici sınıf karşısında geri kalmışlığı, onları yönetici sınıfın ezilmiş davranışlarına maruz bırakmaktadır. Halk yığınlarının bu ezilmişlikten kurtulması için bilinçlenmesi gerekmektedir. İşte Gramsci'ye göre bu bilinçlenmeyi sağlayacak olanlar da aydınlardır. Aydınlar halkın her alanda bilinçlenmesini sağlayarak halkın bu bağlamda kendi haklarını savunmasını sağlamaktadır. Bu durum Marksizm'in praxis felsefe anlayışının Gramsci'deki gelişmiş yönünü yansıtmaktadır (Gramsci, 2011: 30-31).

Marks'ın praksis felsefesi politika odaklı bir anlayıştır. Marks her alanda politikanın önemine vurgu yaparak politikayı başat aktör olarak ön plana çıkarmaktadır. Marks'a göre politika yaparak çözüme kavuşturulamayacak hiçbir sorun yoktur. Öyle ki Marks işçi sınıfı tarafından bir devrim gerçekleştirilirse bu devrimin hazırlık aşaması da dahil her evresinin politika aracılığı ile gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu nedenle Marks ve Gramsci'nin praksis felsefesi bir nebze de olsa birbirinden ayrılır. Gramsci Marks'ın sahip olduğu bu praksis felsefenin her zaman belirli sonuçlar doğurmayacağını ve bu nedenle örtük ve etkisiz kaldığını söyler (Bükrücü Kazkondu ve Aydilek, 2015: 9-10). Gramsci'nin Marksizm'i eleştirdiği noktalardan biri de değişim alanıdır. Yani Marksizm dünyanın gelişip değişmesini ister ve bunu da politika üzerinden açıklamaya çalışır. Gramsci ise değişim ve dönüşümde iki noktaya değinir. Bunlar felsefe ve politika alanlarında ortaklaşa hareket edilmesidir. Gramsci'ye göre felsefe dünyayı anlamlandırmaya çalışır politika ise değiştirmeye çalışır. İşte Marksizm için değişim politika ile gerçekleşirken Gramsci'ye göre de felsefe ve politika ile bağlantılı olarak gerçekleşmektedir (Yaralı Akkaya, 2014: 42).

Praksis felsefe aslında kendi varlığını toplumsal sınıfların yapısına borçludur. Çünkü toplumsal yapı sürekli değişim ve dönüşüm içerisindedir. Yani toplumun istek ve arzuları sürekli değiştiği için praksis felsefede bu değişimlere bağlı olarak toplum içerisinde varlığını sürdürür. Aslında praksis felsefe toplum içerisinde bir farkındalık yaratır. Yani toplumun alt sınıfının kendi haklarının kendi varlığının bilincinde olmasını sağlar. Toplumun kendini bilinçlendirerek hegemon sınıf karşısında nasıl davranması gerektiğini söyler. Toplum bu bilinçlenme sonucunda hegemon sınıf ile belli bir bağ kurmaktadır. Bu düşünceye göre altyapı ve üstyapı sürekli bir etkileşim içerisindedirler.

3. GRAMSCI'NİN SİYASET TEORİSİ VE MARKSİST LİTERATÜRE KATKILARI

Gramsci, siyaset teorisini oluştururken üzerinde durduğu temel mesele devrimdir. Marks'ın öngördüğü başarılı bir işçi devriminin Batı Avrupa'da neden gerçekleşmediği üzerine düşünürken aynı zamanda bu devrimin nasıl gerçekleşebileceğine de odaklanmaktadır. Gramsci'ye göre işçi sınıfının sayıca üstün olduğu yerlerde, burjuva sınıfı niteliksel bir üstünlüğe sahiptir. Burjuva kültürünün işçi sınıfı üzerindeki etkisi, devrimin gerçekleşmesini engeller. İşçi sınıfının sayıca baskın olmadığı yerlerde ise köylü desteği olmadan devrim yapılması imkânsızdır. İşçi sınıfının diğer sınıflar üzerinde hegemonya kurarak devrimi harekete geçirmesi gerekir.

Ona göre devrim iki türlü ortaya çıkarılabilir. Bunları manevra ve mevzi savaşları olarak nitelendirmektedir. Manevra savaşı daha çok devletin baskı unsurlarıyla ilgilenen ve tek seferde ortaya çıkan devrimi tanımlamak için kullanılmaktadır. Mevzi savaşları ise daha çok devletin içinde yayılmış ve sivil toplumun her türlü faaliyetlerinde varlık gösteren kalıcı bir şekilde ortaya çıkan devrimleri tanımlamak için kullanılmaktadır.

Gramsci aslında manevra ve mevzi savaşlarının kalıcılık açısından birbirlerinden farklılaştıklarını söylemektedir. Gramsci'ye göre devrim hangi şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin mutlaka mevzi savaşlarına doğru bir evrilme olmak zorundadır. Yani devrim ilk etapta manevra savaşı şeklinde ortaya çıksa da kalıcı hale gelmesi için mevzi savaşlarına doğru bir evrilme olması gerekmektedir. Çünkü ideolojik olarak ortaya çıkan ve toplum içerisinde yayıla bilen mevzi savaşlarıdır. Bu mevzi savaşları ise en iyi şekilde ortak bir menfaat oluşturularak gerçekleştirilebilir. Yani iktidar ve yönetilen sınıf ortak bir çıkar etrafında birleştirilmelidir (Sassoon, 2012: 42-43).

Gramsci manevra ve mevzi savaşlarını açıklarken devlet tanımlamasında olduğu gibi doğu ve batı ayrımına gitmektedir. Ona göre doğu toplumlarında yapılan devrimler manevra savaşları ile alakalıdır. Çünkü doğu toplumlarında gelişmiş bir sivil toplum anlayışı yoktur buda beraberinde oluşacak devrimin devletin askeri gücünü odaklanmasına yol açmaktadır. Nitekim Rusya'da gerçekleşen devrimde tam bir manevra savaşına uymaktadır. Batı toplumlarında ise sağlam bir sivil toplum anlayışı

olduğu için burada manevra savaşından bahsedilemez. Batı toplumlarında mevzi savaşları ortaya çıkabilmektedir (Forgacs, 2010: 81).

Gramsci'nin devrim çözümlemesi bağlamında tarihsel blok, hegemonya, ideoloji, aydınlar, devlet-sivil toplum ilişkisi gibi düşünürün siyaset teorisini oluşturan kavramlar incelendiğinde, Marksist düşünceye katkıları da ortaya çıkarılmış olacaktır.

3.1. Tarihsel Blok

Gramsci'nin ortaya attığı en önemli kavramlardan biri tarihsel blok kavramıdır. Bu kavramla Gramsci, altyapı ve üstyapının birbirleriyle etkileşimini ele almaktadır. Gramsci'ye göre tarihsel blok, yapı ile üstyapının oluşturdıkları organik ilişki sonucunda ortaya çıkmaktadır. Tarihsel blok, yapı ile üstyapı arasındaki, birlik; karşıtlıklar ve farklılıklar arasındaki birliktir. Eğer toplumdaki egemen sınıf, kendi çıkarlarını diğer sınıflara benimsetirse, yani hegemonyasını kurarsa, tarihsel blok oluşmuş olur. Tarihsel bloğun oluşmasıyla, egemen sınıfın sınıfsal üstünlüğüne dayalı hegemonya daha da güçlenir. Egemen sınıf, toplumdaki diğer tüm sınıfları kendine ekonomik ve kültürel düzeyde bağlar ve dünya görüşünü, çıkarlarını ortak duyu olarak kabul ettirmiş olur. Tarihsel blok, yapı ile üst yapı arasında kurulan organik birliği ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda tarihin belli bir anında toplumun örgütlenme biçimini, üretim tarzını ve sınıflar arası ilişkilerini de bir bütün olarak sunar.

Gramsci'ye göre son kertede asıl belirleyici olan ve üstyapının oluşmasını sağlayan altyapıdır, üstyapı, yapının sınırlamaları içinde gelişir; ancak yapıyı değiştirme gücüne de sahiptir. Bu nedenle bu iki öge karşılıklı bir öneme sahip olup aralarında organik bir bağ oluşturmaktadırlar (Dural, 2007: 57). Gramsci'ye göre toplum her zaman uyum içerisinde olmayabilir. Toplum içerisindeki her oluşumun, her ideolojinin belirli bir istek ve hedefi vardır. İşte yapı ve üstyapı arasındaki organik bağ toplumun bu istekleri sayesinde ortaya çıkmaktadır. Üstyapı toplum içerisindeki bu çeşitli istek ve arzulara cevap verdikçe ikisi arasındaki organik bağ, bir tarihsel blok meydana getirmektedir (Portelli, 1982: 4950). Bir yerde tarihsel bloğun var olabilmesi için öncelikle orada hegemonik bir sınıf var olmalıdır. Yani hegemonik bir sınıfın olmadığı yerde tarihsel bloktan bahsedilemez. Bu hegemonik sınıf ise yönetici sınıf ya da devlet denen olgudur. Tarihsel blok bu devletler veya baskı sınıfı ile yönetilen sınıf arasındaki iletişim sonucunda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bir yerde tarihsel bloğun

oluşmasından önce asıl oluşması gereken hegemonyadır. Çünkü siyasal egemenliğin kurulması ve mücadele içerisinde olması için öncelikle bir hegemonyanın var olması gerekir. Hegemonya ile oluşmaya başlayan siyasal egemenlik çeşitli sosyal sınıfların bir takım özgürlük ve bilinçlenmeler içerisine girerek bir tarihsel blok meydana getireceklerdir. Gramsci'ye göre Marksizm üstyapının ortaya çıkardığı hegemonyanın altyapı tarafından rızaya dayalı olarak nasıl kabul edildiği hakkında eksik bilgiler vermektedir. Bu nedenle de özgür şekilde gerçekleştirilen rızaya dayalı hegemonyayı açıklayamamaktadır (Dural, 2007: 58).

Gramsci'ye göre altyapı ve üstyapı arasında organik bir bağ oluşabilmesi için yönetici sınıf kadar işçi sınıfının da söz sahibi olması yani yönetimde etkili olması gerekmektedir. Ona göre işçi sınıfı bu etkiye tek bir yolla ulaşabilir: kendisi gibi toplumun alt tabakasında bulunan diğer toplumsal sınıflar ile yaptığı işbirliği sonucunda. Gramsci burada aslında işçi sınıfı ve köylüler arasındaki kaynaşma ve anlaşmanın önemine vurgu yapmaktadır. İşçi sınıfı tek başına yönetici sınıf karşısında etkili olmayabilir. Ancak işçi sınıfı ve köylü kesimi yaptığı kaynaşma sonucunda işçi sınıfı da yönetimde söz sahibi olur ve böylelikle altyapı ve üstyapı arasında organik bağ ortaya çıkmış olur (Portelli, 1982: 69-70). Gramsci'ye göre altyapı ne kadar üstyapının belirleyicisi ise de üstyapı da altyapının belirleyicisi olarak rol oynamaktadır. Yani ikisi birbirini etkilemektedir (Kabataş ve Kök, 2021: 183).

Gramsci'ye göre üstyapı ve altyapı arasında birinin diğerini üstünlüğü söz konusu olamaz, herhangi birini ön plana çıkarmak yanlıştır. Bu iki yapı birbiri arasındaki organik ilişkiyle varlığını sürdürmektedirler. Gramsci bu iki kavram arasındaki ilişkiyi Marksizm'in geleneksel bakış açısıyla ele almış ancak bunları sadece Marksist bakış açısıyla değerlendirmekle kalmamış, eleştirel yaklaşımla geliştirmeye çalışmıştır. Ona göre Marksizm altyapı ve üstyapı arasındaki ilişkiyi ele alarak bu iki yapı arasında bazı sınırların olduğunu ifade eder. Ancak Gramsci kavrama farklı yaklaşarak altyapı ve üstyapının zorunlu bir birliktelik içerisine girerek tarihsel bir blok meydana getirdiğini ifade etmiştir. Gramsci'ye göre üstyapı ve altyapı arasındaki sınırlar kaldırıldığına göre din, kültür ve ahlak gibi her türlü toplumsal oluşumlar altyapı ve üstyapı arasındaki ilişkilerin temelini oluşturmaktadırlar (Yaralı Akkaya, 2014: 38). Böylelikle iki kavram arasındaki ilişkiyi Marksizm'deki dar alandan kurtararak genel alana yaymıştır ve Marksizm'deki tarihsel blok anlayışına önemli katkılar sunmuştur (Bank, 2015: 6-7).

Gramsci'nin bahsettiği tarihsel blokun temel noktasında yapılar arasındaki ilişkinin yanı sıra üst yapının her türlü faaliyetleri yatmaktadır. Tarihsel blok üst yapının meydana getirdiği her türlü sosyal olayları, üretimi ve değeri altyapı bağlamında değerlendirerek ele almaktadır. Üstyapı her zaman uyum içerisinde olmayabilir. Tarihsel blok üstyapıdaki bu uyumsuzluğu da ele alan bir olgudur (Gramsci, 2011: 69-70).

Bir yerde veya bir ülkede hegemon sınıf tarafından belli bir ideolojik blok kurulabilir. Toplumdaki her sınıf hegemon sınıfın kurduğu bu ideolojik blok etrafında toplanabilir. Ancak burada unutulmaması gerek nokta hegemon sınıfın kurduğu bu ideolojik bloğun dağılabilme ihtimalidir. Nasıl ki bu blok kurulurken belli bir başarı elde ediliyorsa bir şekilde bu blok dağılarak yerini başka bir ideolojik düşünceye bırakıp kendisiyle beraber başarısız bir durum meydana getirebilmektedir (Portelli, 1982: 75-76).

Belirtildiği gibi Gramsci'nin ortaya attığı tarihsel blok kavramı yapı ve üstyapı arasındaki ilişki sonucuna ortaya çıkmaktadır ve temelde toplumsal ilişkileri ele alan bir kavramdır. Bu ilişki sadece tek bir alanda değil bütün toplumsal alandaki ilişkilerle varlık göstermektedir. Tarihsel blok yaygın anlamı ile üstyapı ve altyapı arasındaki organik birlikteliği ifade etmektedir. Gramsci bu kavram ile üstyapı ve altyapı arasında başta ekonomi olmak üzere bir ayrım yapmaktansa bu iki yapıya da eşit davranılması gerektiğini söylemektedir. Tarihsel blok toplum içerisinde var olan çeşitli kurum ve kuruluşların tüm toplumsal sınıfların taleplerinin dinlenerek bu taleplerin yönetici sınıfı iletilmesi olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel blok toplum içerisinde tek bir amacın olduğu ve yine toplum içerisinde var olan tüm sınıflar ile yönetici sınıfın var olan bu amaçlar çevresinde toplandığı toplum bilinci olarak görülür.

Genel olarak bakıldığında, Gramsci'nin özgünlüğü tarihsel blok kavramında ortaya çıkmakta, tüm çözümlemelerini tarihsel blok içinde kavramsallaştırmaktadır. Diğer bir ifadeyle tarihsel blok kavramını; yapı ve altyapı arasındaki organik bağ, hegemonya ve hegemonyayı oluşturmada aydınların rolü, hegemonik kriz gibi çözümlemeler dâhilinde bütünlüklü bir perspektifle oluşturmuştur.

3.2. Sivil Toplum ve Siyasal Toplum / Devlet

Sivil toplum tartışmaları, Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır. Yunan kent devletlerinde kamusal alan (polis) ve özel alan (oikos), politikanın kamusal dünyası ve hanenin özel dünyası olarak ortaya çıkmaktadır. Polis, özgür yurttaşların devlet yönetimine katıldıkları, kamusal etkinliklerin gerçekleştiği alan iken, oikos, yaşamak ve çalışmak için gerekli zorunlu etkinliklerin gerçekleştirildiği alandır (Arendt, 1996: 34). İnsan ancak polis yurttaşı olması durumunda değerlidir. Aristoteles, polis kavramını, siyasal toplum anlamında kullanmış, devlet ve toplum arasında bir ayrıma gitmemiştir. Bu bakış açısında siyasal toplum; homojen, örgütlü, birleşmiş ve bütünleşmiş bir yapıdadır ve sivil toplumla özdeşdir. Siyasal toplumun yönetim mekanizmalarında mülk sahibi beyaz erkekler bulunmaktadır ve yurttaş olarak kabul edilen bu kişiler, sivil toplumun özgür ve eşit üyeleridir. Genel olarak ortaçağda da siyasal toplum/devlet ve sivil toplum özdeşliği bulunmaktadır. Kilise ve devlet, kamusal alandaki tüm etkinliklerin düzenleyicisidir ve bu güce karşı bir sivil toplum alanı oluşmamıştır.

Sivil toplum tartışmalarının hareketlenmesi esas olarak, feodal düzeninin ortadan kalktığı, kent yaşamının ve kapitalizmin yaygınlaşmaya başladığı modern dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönemde, Roma döneminde tartışılmaya başlanan doğal hukuk anlayışı yeniden yorumlanmış, toplumsal sözleşme kuramları çerçevesinde tartışılmıştır. Toplumsal sözleşme, bireylerin insan olmalarından dolayı sahip oldukları doğal haklarını, kendilerini koruyacak bir mekanizmaya (devlete) bırakmaya rıza gösterdikleri bir anlaşma olarak tasvir edilir. Sözleşme kuramları, politik meşruiyet için yönetilenlerin rızasının gerekli bir koşul olduğu anlayışına dayanır. Sözleşme teorisyenlerinden Hobbes, bireylerin güvenlik amacıyla doğa durumundan çıkıp kendi rızalarıyla doğa durumunun karşıtı olan devleti oluşturduklarını ve böylece sivil/politik toplumun ortaya çıktığını ileri sürmektedir. İnsanlar doğa durumunda bir kaos içindedir ve tüm haklarını devlete devrederek bu kaostan kurtulacaklardır. Hobbes'un anlayışında sivil toplum ve politik toplum/devlet, ayrı anlamlarda kullanılmaz. Sözleşme kuramcılarında Locke ise, doğa durumundan sivil topluma geçişi doğa durumunun eksik kalan toplumsallığının tamamlanması olarak tanımlar, Hobbes gibi, devlet ya da sivil toplumu doğa durumunun karşıtı olarak ele almaz (Keane, 1994: 68). İnsanlar doğa durumunda bir kaos içinde değildir, sözleşmeyle birlikte tüm hakların devlete devredilmesi değil, ödünç verilmesi söz konusudur ve eğer devlet doğal hakları sınırlandırır ise sözleşmeye aykırı hareket etmiş olacak ve bireyler direnme hakkını

kullanabileceklerdir. Locke, böylelikle devleti, sivil toplum karşısında sınırlandırmakta ve sivil toplum/siyasal toplum ayrımının ilk işaretlerini vermektedir.

Sivil toplumun devletin dışında bir alan olarak tanımlanması Hegel ile birlikte güçlenmiştir. Hegel, aile, devlet ve sivil toplumu ayrı alanlar olarak tanımlamıştır. Sivil toplum; aile ve devlet arasında kalan, insanların birbirlerine olan ihtiyaçları üzerinden ilişkilendiği bir alandır. Hegel'in düşüncesinde sivil toplum, çıkar çatışmaları esasına dayanan burjuva toplumuna denk düşer. Bu çıkar çatışmalarının önlenmesi ise, devlet sayesinde olanaklıdır. Hegel, devleti sivil toplumun koyar ve sivil toplumun devlet tarafından düzenlenmesini savunur. Karl Marx ise sivil toplumu devletin önüne koyar ve devletin sivil topluma bağımlı olduğunu ve sivil toplum tarafından belirlendiğini öne sürer. Hegel'in aksine Marx, devleti çıkar çatışmalarının dışında görmez ve bu nedenle devletin sivil toplumdaki çatışmaları çözümleyebileceğine olanak vermez. Marx'a göre devlet, sivil toplumdaki sömürüye dayalı ilişkileri devam ettirmeyi amaçlar ve bu iki alan bütünleşik bir yapıdadır.

Sivil toplum ve devlet tartışmalarına önemli katkıları olan Gramsci ise devleti sadece kendi içerisinde ve her şeyden bağımsız bir kontrol mekanizması olarak görmemektedir. Ona göre devlet sadece bir baskı aygıtı değildir, ikili yapısı vardır. Devletin baskıcı yanı ve siyasal iktidar yoluyla sağladığı egemenliğinin yanında kültürel iktidarı da vardır ve bu iktidar aracılığıyla ideolojik bir hegemonya kurar.

Gramsci devlet tanımlaması yaparken devleti dar alanda değil de geniş bir alana yayarak ve belli kısımlara ayırarak yapmıştır. Gramsci'nin devlet tanımlamasında politik toplum ve sivil toplum kavramları hayati öneme sahiptir. Politik toplum sınıflar arasındaki egemenlik mücadelesinin sürdüğü zorlama ve rızanın bir arada yer aldığı toplum şeklidir. Sivil toplum ise egemen kurumun yani devletin egemenliğinin dışında gelişen ve devletten bağımsız şekilde hareket eden gerektiğinde devleti onaylayan gerektiğinde de devleti eleştiren bir toplumsal oluşumdur. Bu noktada Gramsci'nin politik toplum ve sivil toplum tanımlamaları Marks'ın tanımlamalarından farklılaşmaktadır. Çünkü Gramsci politik toplumun hegemonyasına baskıdan çok rızaya dayalı olarak bakar. Sivil toplumun ise belli bir alandan çok toplumdaki her alanda varlık gösterebileceğini söyler (Yetiş, 2009: 132). Gramsci'ye göre devletin görevi sınıf farklılığı yapmadan her sınıfa eşit davranarak toplumun her konuda gelişmesini ve refah bir seviyeye ulaşmasını sağlamaktır. Devlet, toplumu ahlaki, kültürel ve ekonomik alanlarda sürekli uygar bir toplum seviyesine çıkarmalıdır (Sassoon, 2012: 52).

Gramsci'ye göre devlet sivil toplum ve siyasal toplumun birleşiminden meydana gelir. Köken itibariyle sivil toplum rıza ve onay mekanizmasına bağlıyken siyasal toplum baskı ve zora dayalı faaliyetleri kendi içerisinde barındırır. Bu noktada siyasal toplum devlet denen mekanizmayı temsil etmektedir. Ancak devlet sadece baskı mekanizması olarak görülmemelidir. Çünkü sivil toplum devlet hegemonyası ve rıza arasında bir aracı olarak görülür ve var olan rıza sivil toplum sayesinde ortaya çıkmaktadır. Gramsci düşüncelerinde sosyalizme geçilmesi gerektiğini ve bunun ancak sivil toplumda yapılan yapısal değişikliklerle mümkün olacağını söyler (Karacasulu, 2009: 60).

Devlet kendi içerisinde bir düzenle birlikte varlık gösteren bir mekanizmadır. Siyasal toplum devleti merkezine alan devletin oluşumu düzeni ve işleyişiyle ilgilenen bir alandır. Siyasal toplum akıl bilgelik ve tecrübenin yanı sıra bazen baskı ve zor kullanma güdüsünü içinde barındırır (Foucault, 2019: 108). Sivil toplum ise gönüllü olarak kendi kendini meydana getiren kendi sorumluluklarını taşıyabilen hem hukuksal düzen hem de değerler bütünüyle kurulan devletten bağımsız örgütsel topluluklar olarak tanımlanabilir (Aslan, 2010: 262-263).

Gramsci siyasal toplum ve sivil toplum arasındaki ilişkiyi anlatmak için Batı toplumları ve Doğu toplumları arasında bir karşılaştırmaya gider. Ona göre Batı toplumlarında devlet, siyasal toplum ve sivil toplumun birleşiminden meydana gelmektedir. Ancak Doğu toplumlarında siyasal toplumun yanında sivil toplum yoktur. Bu da devleti yani siyasi toplumu her alanda hegemon hale getirmektedir (Okur, 2015: 145).

Batı toplumlarında devletin sürekli ayakta kalmasının en büyük nedeni burada köklü ve sağlam bir sivil toplum yapısının olmasından kaynaklanmaktadır. Batıda sağlam bir sivil toplumun olması devleti her türlü krize karşı korumuştur. Herhangi bir kriz sivil toplum sayesinde devletin otoritesini sarsmamıştır. Ancak Doğu toplumlarında sivil toplum etkili olmadığı için ortaya çıkan en küçük ekonomik kriz de bile devlet kendi payını almaktadır. Bunu en güzel örneği Doğu toplumu olan Rusya'da gerçekleştirdi. Devrimin Rusya'da gerçekleşmesinin en büyük nedenlerinden biri de sivil toplumun Rusya'da gelişmemesidir. Çünkü devlet hegemonyası devrimle birlikte sarsılmaya başladığında devleti destekleyen bir sivil toplum burada yoktu onun için devlet hegemonyası sarsılarak devrim bir Doğu ülkesinde gerçekleşti (Özgüden, 2015: 52-53).

Gramsci'ye göre Doğu toplumlarında devlet her şeyden önce gelir ve toplumun her alanında varlık bulmuştur. Bu nedenle Doğu toplumlarında sivil toplum pek varlık bulamamıştır. Batı toplumlarında ise devletin yanında güçlü bir sivil toplumun varlığı göz ardı edilemez. Batı toplumlarındaki sivil toplum sağlam bir temele dayanmaktadır hatta devlet tehlikeye düştüğü zaman sivil toplumun dayanıklı yapısı dikkat çekmektedir. Bu noktada sivil toplum halk tarafından sistemin meşruiyetini ve onaylanmasını sağlamaktadır. Tabi sivil toplum bunu ancak rıza araçlarını kullanarak gerçekleştirebilir (Öztürk, 2020: 186).

Sivil toplumun sosyal hayatta geniş yayılma alanı yakalayamamış toplumlarda kontrol mekanizmasının sürekliliğinden söz edilemediği gibi hegemonyanın sürekliliğinden de söz edilemez. Hegemonya egemen gücün var olabilmesi için sürekli olarak yeniden meydana gelmek durumundadır. Böylece siyasal iktidar ve iktidar biçimlerinin sürekliliği nedeniyle hegemonya devamlı olarak düzenlenmek zorundadır. Hegemonya baskıya dayalı değil de rıza ve onaya dayalı olarak var olmaktadır. Böylece var olan rızanın meşruiyet bağlamında devamlı olarak yeniden şekillenmesi gerekmektedir (Biber ve Turancı, 2014: 32).

Geri kalmış ülkelerde sivil toplumu olgusu gelişmediği için iktidara sahip olmak gelişmiş ülkelere nazaran daha rahattır. Çünkü gelişmiş ülkelerde sivil toplum varlığı ve geniş yayılma alanı bulmasıyla iktidarı elde etmek biraz zor bir durum olmaktadır. Gelişmiş toplumlarda iktidarı ele geçirebilmek için öncelikle kültürel olarak egemen hale gelmek gerekmektedir. İktidar mekanizmasını hakim olmak ve işçi sınıfını egemen güç haline getirmek için sivil toplumun içerisinde bulunmak ve sivil toplumla beraber uzun süreli ilişkiler içerisine girmek gerekmektedir (Vergin, 2017: 89).

Toplumsal olayların temel noktasında siyasal toplum ve sivil toplum arasındaki mücadele vardır. Siyasal toplum ve sivil toplumu arasındaki mücadeleyi tek bir alanla sınırlandırmak doğru değildir. Çünkü bu mücadele her alanda varlık göstermektedir. Eskiden beri özellikle kilise ve iktidar arasında var olan üstünlük mücadelesi aslında sivil toplum ve siyasal toplum arasındaki mücadelenin bir yansımasıdır. Sivil toplum kiliseyi siyasal toplum ise iktidarı temsil etmektedir. Burada sivil toplumu temsil eden kilise gerektiğinde siyasal topluma karşı hegemonya oluşturmak için kiliseyi aracı olarak görebilmektedir (Gramsci, 2014: 175-176).

Gramsci'nin Marksizm'e katkılarında biri de sivil toplum alanındaki bu düşünceleri olmuştur. Klasik Marksizm, sivil toplumu ağırlıklı olarak ekonomik etkinliklerden ibaret sayar. Ancak Gramsci, Marksizm'in bu düşüncesine ilave olarak sivil toplumun ekonominin yanında siyasal ve kültürel etkinlikleri de kapsadığını, ayrıca toplumsal sınıfların hegemonya mücadelesinde çatıştıkları bir alan olduğunu öne sürmektedir (Kabataş ve Kök, 2021: 187).

Sivil toplum ve siyasal toplum tartışmalarında Gramsci ve klasik Marksist görüşün ayrıştıkları önemli noktalardan biri devlet denetim kontrol mekanizmasının ele alınış biçimidir. Klasik Marksist düşüncenin temelinde devlet vardır ve devletin toplum üzerindeki etkisini baskı aygıtları aracılığıyla gerçekleştirdiğini öne sürer. Kapitalist devlet sadece baskı araçlarını kullanır ve bu araçlar sayesinde egemenliğinin geliştirir. Gramsci ise bu tanımlamanın kapitalist devlet düzenini açıklamak için yeterli olmadığını söyler. Ona göre devlet sadece baskı ile var olamaz baskının yanında rıza içerikli bir hegemonya da inşa edilmesi gerekir. Böylece Gramsci ortaya attığı sivil toplum ve siyasal toplum kavramları arasındaki ilişki ile Marksistlerin devlet anlayışına farklı bir boyut kazandırır (Aksoy ve Can, 2016: 65). Genel kabul gören görüşe göre Gramsci, Marksizm'deki ekonomik temelli sivil toplum anlayışını aşarak sivil toplumu sadece ekonomik değil toplumun diğer alanlarına yaymaya çalışan bir düşünce içerisine girmiştir (Mutlu, 2019: 15).

Marks, sivil toplum ve siyasal toplum arasındaki ilişkiyi üretim bağlamında ele almaktaydı. Ona göre sivil toplum ve siyasal toplum arasındaki üretime dayalı ilişki nedeniyle sivil toplum siyasal toplumun kölesi konumundaydı. Bu kölelik durumu aslında zamanın burjuva toplumu ve sivil toplum arasındaki zorunlu ilişki sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Marks sivil toplumun siyasal toplumun çıkarları altında şekillendiğini söyler (Halifeoğlu ve Yetiş, 2013: 175-176). Marks ve Gramsci siyasal topluma karşı sivil toplumun önceliğini savunur; ancak Marks sivil toplumu sadece üretim temelli ele alırken Gramsci Marks'ın bu yaklaşımını genişleterek sivil toplumu her alanda etkili kılmaya çalışmıştır. Böylece Gramsci sivil toplum alanında Marksizm'e katkılar sağlamıştır. Gramsci'ye göre yönetici sınıfın hegemonyası işçi sınıfı üzerinde öyle bir etki yaratmış ki işçi sınıfı bu hegemonyanın farkında olmasına rağmen buna rıza göstermeye başlamıştır.

3.3. Hegemonya

En kapsamlı çözümlemesini Gramsci'nin yaptığı hegemonya kavramı, düşünürün Marksizme de en önemli katkısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle ilk hegemonya tartışmalarından, hegemonik aygıtların değerlendirilmesine uzanan detaylı bir çözümlemeyle kavram bu bölümde ele alınmaktadır.

3.3.1. İlk Hegemonya Tartışmaları

Hegemonya kavramının kökenini Antik Yunan'a kadar götürmek mümkündür. Hegemonya kavramı Antik Yunan'da sadece devletin üstünlüğünü belirtmek için değil devletin yanında diğer toplumsal gruplarında başka toplumsal gruplar üzerindeki üstünlüğünü ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kavram her ne kadar Antik Yunan zamanında ortaya çıksa da kavramın siyaset bilimi literatüründeki öncüsü Antonio Gramsci olmuştur (Aksoy ve Can, 2016: 63).

Hegemonya kavramın ortaya çıkmasındaki asıl neden devletlerarasındaki ilişkileri tanımlamak olmuştur. Bu kavram yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandığı zaman farklı toplumsal kesimler tarafından farklı anlamlarda kullanıldı. Rusya'da işçi devrimi sırasında işçi sınıfının üstünlüğünü anlatmak için kullanılan hegemonya kavramı İtalyan düşünür Gramsci tarafından sivil toplum bağlamında kullanıldıktan sonra yaygın kullanılan bir kavram haline gelmiştir (Kaymak, 2016: 66).

Hegemonya kavramı yaygın anlamı ile ilk olarak cezaevinde kaldığı uzun yıllar boyunca Gramsci tarafından kaleme alınan Hapishane Defterleri adlı eserde yer almaktadır. Gramsci Hapishane Defteri'nde iktidar ve hegemonya ilişkisini sosyalist yani işçi sınıfı bağlamında ele almaktadır. Bu çalışmada toplumsal iktidarın nasıl kurulabileceğine yer vermektedir. Gramsci çalışmada iktidarın hegemonyasını kurarken sadece güç ve zor değil de esas olarak çoğunluğun onayının alınması gerektiğini ifade etmektedir (Yaralı Akkaya, 2014: 37). Çoğunluğun onayının alınması hegemonya için en önemli noktaların başında gelir. Çünkü toplum üzerinde hegemonya inşa edecek olan kişinin her şeyden önce toplumun çoğunluğunun onayını alması gerekir. Egemen güç çoğunluğun onayını aldıktan sonra toplumu yönetmek adına rahatça yeni düzenlemeler yapabilir. Aynı zamanda çoğunluğun dışında kalan yani egemen güce muhalefet olan kişilerde çoğunluğun onayını aldığı için egemen gücün sınırı aşmamak kaydıyla

yapacağı düzenlemeleri onaylamak zorunda kalırlar. Bu da egemen gücün toplumun tamamı üzerinde hegemon hale gelmesini sağlar (Hobbes, 2020: 139).

3.3.2. Kavram Olarak Hegemonya

Hegemonya yaygın anlamı ile bir kişi veya grubun başka kişi veya grup üzerinde oluşturduğu üstünlük olarak tanımlanmaktadır. Kavram belli bir sistem ve düzen içerisinde yer alan bir oluşumun toplumdaki diğer oluşumlar üzerindeki hakimiyeti olarak tanımlanabilir. Yine kavramın bir diğer anlamı düşünsel olarak alt sınıfların üzerindeki ideolojik egemenlik olarak tanımlanır (Karataş, 2018: 4317).

Hegemonya kavramı belli bir siyasal sitem içerisindeki bir kişi veya grubun toplumdaki diğer gruplar üzerinde hakim olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Baskıcı bir yönetim anlayışına dayanmayan hegemonya alt sınıflardan ziyade daha çok burjuvaziye dikkate alarak ilerleyen kültürel ve düşünsel bir üstünlük olarak tanımlanır. Bu kavram siyaset alanında Gramsci ile bağdaşan ve siyasal gelişmenin sadece devletin yanında değil toplumdaki tüm sosyal ilişkileri içine alacak şekilde varlık göstermesi gerektiğini inanan bir kavramdır (Çoban, 2-3).

Hegemonya kavramı tanımlanmaya çalışılırken birçok farklı teori ortaya çıkmıştır. Ancak bütün teorileri ortak bir çıkış noktası vardır bu da hegemonya ne için kullanılır ve hegemonik devletin amacı ne olduğu sorusudur. Ortaya atılan teorilerin ulaştıkları sonuçlar farklılık gösterir yani kimisi hegemonyayı şiddete dayalı baskı unsuru olarak görürken kimi teorilere göre hegemonya rızaya dayanır. Ancak burada genel kabul gören görüş hegemonyanın rızaya dayalı üretildiği görüşüdür (Özen, 2006: 5).

Hegemonya kavramı Yunanca bir terim olan Hegemonia kelimesinden türeyerek kullanılmaya başlayan bir kavramdır. Bu kavram en basit anlamıyla önderlik manasında kullanılmaktadır. Her ne kadar cezaevinde yattığı dönemde yazdığı Hapishane Defterleri adlı eseriyle birlikte Gramsci tarafından yaygın kullanıldığı gibi genel bir kanı olsa da Gramsci'den çok daha önce kullanılan ve uzun bir geçmişe sahip bir kavram olarak kabul edilmektedir (Erdem, 2016: 237). Kavram olarak Hegemonyanın Gramsci ile birlikte yaygın kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Fakat bu kavram Gramsci'den daha öncede kullanılan bir kavramdır. Hegemonya kavramı Gramsci'den önce Rusya'da Lenin gibi sosyalistler tarafından kullanılmıştır. Rusya'da işçi sınıfının

devrimi sırasında henüz gelişmemiş bir sınıfsal yapı söz konusuydu. Burjuva sınıfı toplum içerisinde zayıf bir konumda kalıyordu. Bu nedenle Lenin gibi sosyalistler burjuvanın bu boşluğundan yararlanarak işçi sınıfı lehine iktidarı ele geçirmişlerdir. Böylece işçi sınıfı temelli bir hegemonya oluşturulmuştur (Aksoy ve Can, 2016: 63).

Hegemonya rıza ve baskı ilişkisi içinde rızanın daha önde olduğu bir hakimiyet anlayışına sahiptir. Hegemonya yaratma girişimi sadece iktidar mücadelesi içinde değil ekonomik, siyasal ve toplumsal alanların hepsinde görülebilir (Subaşı, 2019: 338). Bir toplumsal sınıf ya da grup başka bir grup üzerinde bir egemenlik kurmak istiyorsa öncelikle o grup üzerinde kendi hegemonyasını kabul ettirmek zorundadır. Bu hegemonyayı oluştururken de toplumu sadece belli bir alanda belli bir grubu değil de ekonomik, sosyal, kültürel olmak üzere her alanda ve toplumun her kesimi üzerinde belli bir hegemonya oluşturması gerekmektedir. Bu nedenle iktidarı elde etmek isteyenlerin öncelikle hegemonik anlamda üstünlüğünü kabul ettirmelidirler.

Hegemonyanın temelinde zor ve rıza birlikteliği yatar. Yani bir yerde egemen güç toplum üzerinde belli bir hegemonya inşa etmek istiyorsa kendi bünyesinde hem zor kullanma hem de rıza ve onay temelli bir yönetme potansiyeli barındırmalıdır. Bunun yanında önemli olan hegemonya sahibi bir grubun belli bir hegemonya inşa ettikten sonra bu hegemonyasını devamlı hale getirmek için toplumun farklı istek ve arzularına cevap vermeli aynı zamanda toplumun hangi konuda ve nasıl bir eğilim içerisinde olduğunun farkında olmalıdır. Yani toplumun istek ve arzularının ne yönde bir değişim göstereceğini önceden sezerek bunun için belli tedbirler almalıdır. Bu durum egemen sınıfın hegemonyasını devamlı hale getirecektir (Yıldırım, 2018: 145-146).

Hegemonya durağan olamayıp sürekli hareket halindedir. Yani bir kerede ulaşılan ve sabit bir şekilde kalan bir olgu değildir. Bir kişi veya bir grup belli bir hegemonyaya ulaştıktan sonra elbette ki bu hegemonyayı sabit tutamaz. O nedenle sürekli bu var olan hegemonyasını yeniliğe uğratması ve yine bu hegemonyayı işlevsel kılarak güçlü tutması gerekmektedir. Böylelikle hegemonya iktidarı elde etme mücadelesinde kişi veya grupların çıkarlarına yarayacak her türlü düşünce üzerinde yürütülen bir mücadele sürecidir (Kıvılcım, 2009: 219). Aynı zamanda hegemonya sadece bir defalık olarak meydana gelen bir olgu değildir. Yani hegemonya sadece mevcut düzeni korumak için değil gelecekte ortaya çıkabilecek her türlü yeni düzeni düşünerek düzenlenmesi gerekir. Mevcut düzenin sorunlarının halledilmesi hegemonya

devamlı hale getiremez. Hegemonyanın devamlı olabilmesi için gelecekte ortaya çıkabilecek sorunları önceden hissedilerek bunların düzenlenmesinin yapılması gerekir (Machiavelli, 2016: 45).

Hegemonya durağan değildir. Hegemonya sadece ekonomi üzerine kurulan bir düzende değildir. Dünya üzerindeki ekonomik, siyasi ve askeri gibi diğer pek çok alandaki dengeler değiştikçe hegemonya da sürekli gelişmek ve bu değişime ayak uydurmak zorundadır. Yani bir ülke veya bir grup üzerinde sadece hegemonya kurmak yeterli değildir kurulan bu hegemonyanın korunması da önemlidir. Bunun için gerektiğinde egemen gücün kendisine bağımlı hale getirdiği sınıfa karşı tavizler de verebilir. Böylece egemen sınıf bağımlı sınıfı sadece ekonomik değil sosyal ve kültürel alanda da baskı altında tutabilmektedir (Erdem, 2016: 240). Hegemonya bir ülke sınırları içerisinde kurulabildiği gibi bir ülkenin başka bir ülke veya ülkeler üzerinde kurduğu bir egemenlik sonucunda da ortaya çıkabilmektedir.

Hegemonya sadece ulus devlet sisteminde yani bir ülkenin kendi içerisinde oluşan bir olgu değildir. Hegemonya hem bir ülkenin içerisinde hem de uluslararası boyutta ortaya çıkabilmektedir. Hegemonyanın ülke içerisindeki muhatapları belli ülkedeki toplumsal sınıflar olurken uluslararası muhatapları ise devlet veya devlet gruplarından meydana gelmektedir. Hegemonya uluslararası alanda güç ilişkileri ve devletlerin çıkar çatışmalarıyla birlikte ortaya çıkmaktadır. Uluslararası alanda ortaya çıkan hegemonya sadece belli bir alanla sınırlı kalmamaktadır. Yani ekonomik, siyasal ve kültürel gibi tüm toplumsal alanlarda kendini gösterebilmektedir (Özgüden, 2015: 56).

Hegemonya kavramı genel itibarıyla uluslararası alandaki anlamıyla bir devletin sınırları belli bir alanda bulunan bir devlet veya devletleri etkisi altına alarak onlar üzerindeki üstünlüğünü açıklamak için kullanılan bir kavramdır. Bu üstünlük sağlanırken devletlerin kültürel ilişkileri ve bireylerin rızası göz ardı edilebilmektedir. Hegemonyanın kurulabilmesi için güçlü devlet kendi çıkarlarını diğer devletler üzerinden gerçekleştirirken baskı ve zorbalığa başvurabilmektedir (Karacasulu, 2009: 57).

Dünyadaki üstünlük mücadelesine bakıldığında genel kabul edilen ifadeye göre güçlü olan ülke kendi çıkarlarını öne çıkarır ve bu çıkarlarına göre diğer ülkelerle mücadele ederek onlar üzerinde bir hegemonya gerçekleştirir. Bir devlet ekonomik,

askeri ve siyasi olmak üzere pek çok alanda diğer devletlerden ne kadar güçlü ise onlar üzerinde güçlü bir hegemonya kurabilir. Hegemonya öncelikle askeri anlamda büyük bir güce sahip olan bir ülkenin dünyadaki diğer ülkeler üzerinde bir üstünlük kurarak ve bu sayede uluslararası alanda etkili olup kendi açısında istikrarlı bir şekilde dünya sistemini şekillendirmesi anlamına gelmektedir (Çiftçi, 2009: 205).

Tüm bu bilgilerden anlaşıldığı gibi hegemonya bir toplumsal grubun başka bir toplumsal grup üzerindeki üstünlüğünü anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Uluslararası alanda hegemonya ise bir devletin başka bir devlet üzerinde ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel gibi diğer birçok alandaki üstünlüğünü açıklamak için kullanılır. Hegemonya ister ulusal sınırlar içerisinde ister uluslararası alanda ortaya çıksın her iki alanda da baskı ve rızaya dayalı olabilmektedir. Her iki alanda hegemonyanın inşa edilmesi kadar bu hegemonyanın kalıcı hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için rızaya dayalı hegemonyaya büyük önem verilmelidir. Çünkü baskıya dayalı hegemonya kendi içerisinde belli bir temele oturtulmadığı için küçük bir sarsıntıda yok olabilmektedir ancak rızaya dayalı hegemonya belli sağlam temellerle inşa edilebilmektedir. Bu sağlam temel rızaya dayalı hegemonyanın kalıcı hale gelmesini sağlamaktadır.

3.3.3. Gramsci ve Hegemonya

Gramsci'nin hegemonya kavramını anlayabilmek için onu yaşadığı dönemde ve bu dönemde gelişen olaylarla birlikte ele almak gerekmektedir. Yani Gramsci hegemonya kavramını tanımlarken dönemin olaylarından etkilenecek kendi bilgileri çerçevesinde bir tanımlama yapmıştır. Bu bağlamda Gramsci'nin hegemonya tanımlamasını belli bir dönem içerisinde yaptığı söylenebilir. Gramsci hegemonya kavramını tanımlarken temelde kapital düzen içerisinde sosyalist hareketin ve işçi sınıfının yaşamı bağlamında ele almıştır. Aynı zamanda onun döneminde ortaya çıkan Rus Devrimi'nin de düşüncelerinde etkili olduğu söylenebilir (Sassoon, 2012: 98-99).

Gramsci'nin hegemonya ile ilgili düşüncelerini İtalya'nın siyasal birliğinin kuruluş mücadelesine kadar götürmek mümkündür. Çünkü Gramsci hegemonyayı tanımlarken aslında daha kuruluş aşamasındaki sınıfsal çatışmalardan bahsetmektedir. Ona göre hegemonyanın temelinde yönetici sınıf ve yönetilen sınıfın mücadelesi vardır. Yönetici sınıftan aslında devlet denen kontrol mekanizmasından bahsederken yönetilen

sınıfta ise işçi sınıfı ve köylülerden bahsetmektedir. Asıl mücadele ise devlet ve işçi sınıfı arasında yaşanmaktadır. Gramsci'ye göre devlet ve işçi sınıfı arasındaki hegemonya mücadelesinden önce işçi sınıfı kendi hegemonyasını köylülere kabul ettirmelidir. Çünkü önce yönetilen sınıfın kendi içerisinde bir birliktelik oluşturduktan sonra yönetici sınıf ile hegemonya mücadelesi içerisine girebileceğini söyler (Dural, 2012: 311).

Gramsci hegemonya hakkındaki düşüncesini şekillendirirken pek çok sosyalist düşünür ve sosyalist hareketten etkilenmiştir. Etkilendiği isimlerden biri de Lenin'dir. Lenin, hegemonyaya işçi sınıfı üzerinden tanımlamış ve hegemonyayı işçi sınıfının diğer toplumsal sınıflar ile kuracağı ittifak ile şekilleneceğini söylemiştir. Yani Lenin'e göre hegemonya işçi sınıfı ve köylüler arasındaki ittifak ile sağlanacaktır. Ancak Gramsci, Lenin'in bu düşüncesini geliştirerek katkıda bulunmaktadır. Ona göre hegemonya, sınıfların yapacakları ittifakın yanında toplumsal alanda da var olmalıdır. Yani hegemonya ahlaki, siyasi ve kültürel gibi toplumsal hayatta da varlık göstermelidir (Özgüden, 2015: 55-56).

Gramsci hegemonya kavramını kullanırken esas aldığı nokta bir kişi veya grubun düşünsel olarak egemenliğini ve var olan egemenliğinin devamlılığına yarayan üstünlük mücadelesidir. Hegemonya kavramının incelediği konu alt sınıfın egemen sınıfın üstünlüğünü nasıl meşru olarak gördüğüdür. Aslında Gramsci alt sınıf olarak görülen köylü sınıfının işçi sınıfının egemenliğine onay vererek onu desteklemesi ve ardından yöneten sınıfın yerini alacak yeni alt sınıfın tüm topluma egemen olmasını öngörmüştür. Gramsci'ye göre egemen sınıf ile alt sınıfın mücadele verdiği alan siyasal alandır. Bu mücadelenin en güzel belirtisi siyasi partilerdir. Siyasi partiler var olan mücadelenin esas araçları olmaktadır (Ocak, 2019: 81-82).

Gramsci'ye göre hegemonya üstün hale gelen sınıfın kendi dünya görüşünün yani ideolojisinin toplumdaki diğer tüm sınıflar tarafından kabul edilmesi sonucunda inşa edilmektedir. Bir yerde hegemonyanın oluşabilmesi için temel gereksinim egemen sınıfın çıkarlarının toplumun ortak çıkarları olarak görülmesidir. Egemen sınıfın çıkarları toplumdaki diğer tüm sınıflara öyle bir şekilde aktarılacak ki toplumsal sınıflar egemen sınıfların çıkarlarını kendi çıkarlarıymış gibi benimseyecekler. Bunun böyle olabilmesi için öncelikli görev üstyapıya düşmektedir. Üstyapı toplumda bir hegemonya inşa etmek istiyorsa her şeyden önce toplumun rızasını kazanmalıdır. Üstyapı bunu toplum da eşitsizlikleri ortadan kaldırarak gerçekleştirebilir. Bunu da belli araçlar

aracılığı ile yani eğitim, din ve kitle iletişim araçları aracılığı ile hayata geçirebilir (Kabataş ve Kök, 2021: 185).

Gramsci'ye göre hegemonya sürekli devam eden ve hiçbir zaman tamamlanması mümkün olmayan bir olgudur. Baskı altında olan sınıfın hakim sınıfa gösterdiği rıza kendiliğinden ortaya çıkan bir rıza değildir. Bu nedenle yeniden oluşturulmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan bakıldığında hakim sınıfın mevcudiyeti ve devamlılığı rıza ve onaya dayalı meşruiyet ile sağlanmalıdır. Ters durumda hakim sınıfın varlığını devam ettirmesi mümkün değildir (Biber ve Turancı, 2014: 32).

Hegemonya kavramı Gramsci'den önce politik alanda sınırlı ve eksik bir şekilde kullanılmıştır. Gramsci'ye göre hegemonya kavramı köken itibari ile üst sınıf ve alt sınıfın ilişkileri sonucunda meydana gelmektedir. Üst sınıf ve alt sınıfın ilişkileri sonucunda hegemonya güce dayalı değil de rızaya dayalı bir olgu olmaktadır. Yani hegemonya alt sınıfın rızasına dayanmaktadır. Böylece Gramsci üst sınıfın hegemonyasının sadece askeri güce değil rıza ve onaya bağlı olarak da ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Gramsci'nin hegemonya hakkındaki düşüncesi bu kavramın salt egemen gücün baskısından ibaret olmadığı bunun tersine hegemonya altındaki sınıfın rıza ve onayına bağlı bir yönetim biçimi olduğudur. Gramsci zorba ve baskıcı güçtense yumuşak ve rıza odaklı bir güçten yana olmuştur. Hegemonyanın var olabilmesi için baskıcı gücün gerekliliğini yok saymamakla birlikte aslında hegemonyanın varlığını sürdürebilmesi için yumuşak gücün uygulanması gerektiğini savunur. Böylece Gramsci içinde savaşın bulunmadığı bir hegemonya düşüncesine sahiptir. Bu durumda hegemonya kavramı zorlama ve baskı ile kurulabileceği gibi rızaya dayalı olarak da kurulabilir.

3.3.4. Baskı ve Rızaya Dayalı Hegemonya

Gramsci'ye göre hegemonya yöneten sınıf ile yönetilen sınıf arasındaki rıza ve onay ilişkisine dayanmaktadır. Hegemon hale gelen yönetici sınıf bu hegemonyasını korumak ve devamlı hale getirmek için rızanın yanında baskı araçlarına başvurabilir. İster baskı araçları ile ister rızaya dayalı hegemonya olsun yönetici sınıfın hegemonyasının devamlı hale gelmesi için yönetilen sınıf göz ardı edilemez. Çünkü her iki durumda da yönetilen sınıf göz aradı edilerek hegemonyanın devamlılığı sağlanamaz (Yanık, 2011: 167).

Hegemonya tek bir olguya dayanmayan bir kavramdır. Yani hegemonya sadece güç ve askeri bir üstünlüğe dayanmaz. Kendi içinde gücün yanında ideoloji, ahlak ve manevi değerleri de barındırır. Hegemonya üstün hale gelen sınıfın alt sınıfa zorla benimsetmeye çalıştığı bir durum değildir. Hegemonya inanmaya dayanan bir olgudur. Yani hegemonya alt sınıfların güçlü sınıfın ahlak, kültür ve liderliğini benimsemesine ve bunun vazgeçilmez bir durum olduğuna inanmalarına dayanır. Bu yüzden hegemonyanın salt baskı ile ortaya çıktığı teorisinde eksikliklerin varlığı göze çarpmaktadır

Hegemonya rızaya dayalı olabildiği gibi zor ve baskıya dayalı olarak da ortaya çıkmaktadır. Baskıcı hegemonya üç şekilde ortaya çıkabilir. İlk olarak alt sınıflar egemen sınıf tarafından kendi olanaklarını aşan bir zorlama sürecine girebilir. İkincisi yönetici sınıf alt sınıflar üzerinde bir üstünlük kurarak onları baskı altında tutar, üçüncü olarak sadece yönetici sınıfın varlığı ve sadece onun çıkarlarının için ön plana çıkarıldığı bir baskı yani sivil toplumun yok sayıldığı bir hegemonya anlayışı ki burada halkın rızası söz konusu olamaz (Bank, 2015: 28). Hegemonya tek bir alandaki baskı ile ortaya çıkamaz. Yani bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde hegemonya oluşturması için her alanda etkili olması gerekir. Hegemonya denilince sadece askeri alan akla gelmemelidir. Hegemonya askeri olmakla beraber daha çok düşünce sistemi ve ideolojilerle ortaya çıkmaktadır. Yani hegemonya baskıya dayalı olduğu kadar rızaya dayalı olarak da ortaya çıkmaktadır.

Gramsci'ye göre yönetici sınıf açısından hegemonya iki türlü olarak ortaya çıkmaktadır. Yönetici sınıf bir yandan var olan hegemonyasını işçi sınıfı üzerinde kullanabilir yani sadece bu hegemonyadan işçi sınıfı üzerinde hakim olmak için faydalanır. Diğer yandan da hegemonyasını kullanırken diğer sınıflarla uzlaşmak isterse bu uzlaşma kendi çıkarlarına zarar vermemelidir. Ancak bu ikinci durumdaki uzlaşma yoluyla kurulan hegemonya da yönetici sınıf ve işçi sınıfı arasında kesin bir uzlaşma gerekmektedir. Yani alt sınıflar yönetici sınıfın uzlaşmacı politikasını destekleyerek kurulacak olan hegemonyaya rıza göstermelidirler. Burada gözden kaçırılmaması gereken önemli nokta yönetici sınıfın rızaya dayalı olarak ortaya çıkaracağı hegemonyanın temelinde alt sınıfların çıkarlarının korunması yatmalıdır. Yani yönetici sınıf bu noktada bir hegemonya inşa ederse alt sınıfların çıkarlarını görmezden gelmemelidir (Portelli, 1982: 91-92).

Bir kişi veya grup üzerinde kontrol mekanizması oluşturma anlayışı siyasal rejimler bakımından farklılık göstermektedir. Ana düşünce sisteminde baskı ve zorlama barındıran totaliter rejimler var olduğu gibi yakın dönemde demokratik ve insan haklarına saygılı olarak gelişme gösteren hegemonya anlayışı da mevcuttur. Zamanla totaliter baskıcı anlayış daha çok yerini demokratik anlayışa bırakmaktadır. Böylelikle var olan kontrol mekanizmasının baskıcı anlayışı azalmış ve meşruiyete dayalı bir yönetim anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu da beraberinde rızaya dayalı hegemonyayı meydana getirmiştir (Biber ve Turancı, 2014: 32). Bazı rejimlerde ise devlet her şeyin üzerinde görülmektedir. Toplum içerisinde her şey devlet için varlık göstermektedir. Devlet toplum için değil toplum devlet için vardır. Devlet toplum içerisindeki güvenlik, düzen ve esenlik için değil var olan sistemini ve kendini geliştirmek için vardır. Onun için devlet baskıya dayalı bir hegemonya anlayışı içerisine girebilmektedir. Devlet var olan hegemonyasını korumak ve devamlı hale getirmek için her türlü araca buna baskı araçları da dahil başvurabilir (Machiavelli, 2016: 24). Gramsci hegemonya anlayışını aslında biraz da Machiavelli'deki meşhur benzetmeden almaktadır.

Machiavelli iyi bir prensin hegemonya inşa ederken iki yola başvurabileceğini söyler. Bunlar yasalar yani rıza ve zor kullanmadır. Machiavelli birincinin insanlara ikincinin ise hayvanlara özgü olduğundan söz eder. Prens in ise ilk önce yasaları kullanması gerektiğini ve bu yasaların yetersiz kaldığı yerlerde ise zora başvurabileceğini söyler. Bu nedenle Machiavelli prensin baskı ve rızaya dayalı hegemonya inşa ederken yarı insan yarı hayvan motifini meydana getirmektedir. Machiavelli'ye göre prens bu her iki ögeye sahip olmalı ve ihtiyaç duyulduğunda bu her iki ögeyi de çok iyi kullanabilmelidir. Yani baskı ve rıza temelli ortaya çıkan hegemonya yeri geldiğinde baskı ve rızayı bir arada kullanabilir (Machiavelli, 2016: 101).

Machiavelli'ye göre egemen kişinin yani prensin iki yüzü olmalıdır. Machiavelli bu iki yüz ile aslan ve tilki benzetmesi yapmaktadır. Prens aslan benzetmesi ile güce başvurarak toplum üzerinde baskısını artırmalıdır. Tilki benzetmesi ile de gerektiğinde kurnazlık yaparak halkı yanıltabilmelidir. Machiavelli'ye göre prens yani egemen kişide bu iki özellikte bulunmalıdır. Prens gerektiğinde zor başvurabilir, gerektiğinde de kurnazlık yapabilmelidir. Gramsci'de devletin baskı ve rıza olarak ortaya çıkması gerektiğini söylerken Machiavelli'nin bu benzetmesinden yola çıkmaktadır. Gramsci

buradan yola çıkarak devletin hem baskıcı yönünün hem de gerektiğinde rıza ve onay kazanma yönünün olması gerektiğini söyler (Özgüden, 2015: 27-28).

Gramsci'nin Marksizm'e önemli katkılarından biri de hegemonya alanında yaptığı analizler olmaktadır. Marksizm'e göre devlet hegemonya inşa ederken sadece işçi sınıfı üzerinde baskı uygulayarak hegemonya inşa edebilir. Ancak Gramsci bu düşünceye farklı bir boyut kazandırarak hegemonyayı Marksizm'deki anlayıştan farklı olarak ele almıştır. Gramsci'nin hegemonyası aslında Machiavelli'nin Prens adlı eserini oluştururken yarı hayvan yarı insan şeklindeki benzetmesinden iham almıştır. Gramsci, Machiavelli'deki bu benzetmeyi rıza ve baskı olarak değerlendirmiştir. Yani devlet hegemonyasını inşa ederken hem rıza hem baskıyı bir arada tutmalıdır. Ancak baskıdan çok rıza ve bu rızayı etkili kılacak araçlar önem verilmelidir (Bükrücü Kazkondur ve Aydılek, 2015: 9-10).

Gramsci'nin görüşlerinin Marksizm'i tamamlar nitelikte olmasının en önemli nedenlerinden biri de hegemonya hakkındaki düşünceleridir. Çünkü Marksizm kapital bir toplum düzeninde devletin baskı ve zora dayalı bir yönetim anlayışı içerisinde olduğunu ve hegemonyasının bu yönetim anlayışı üzerinde inşa ettiğini söyler. Ancak Gramsci Marksizm'e farklı bir boyut kazandırarak kapital toplum düzeninde baskı ve zorun dışında rıza ve onaya dayalı bir yönetim anlayışının var olabileceğini söyler ve devletin baskı ve zordan çok rıza ve onaya dayalı bir anlayış içerisinde olması gerektiğini ifade eder (Özgüden, 2015: 19).

3.3.5. Hegemonya Krizi

Hegemonya krizinin insan yaşamının ilk zamanlarından beri var olduğu söylenebilmektedir. İlk insanların toplu halde yaşamaya başlamalarından beri aralarında bir üstünlük mücadelesi başlamıştır. Toplumdaki her bireyi kuşatan genel bir kontrol mekanizmasının olmaması bireyleri çeşitli küçük topluluklar meydana getirmeye itmiştir. Bireyler önceleri belli kişilerle bir araya gelerek belli küçük topluluklar meydana getirmektedirler. Bu topluluklar birbirlerine üstünlük sağlayarak birbirleri üzerinde hegemonya inşa etmeye çalışmışlardır. Genel bir kontrol mekanizması oluşturuluncaya kadar da bu küçük toplumlar arasındaki hegemonya krizi devam etmiştir (Hobbes, 2020: 134-135).

Dünyadaki bütün hükümetler aynı strateji ve politikalarla hareket etmemektedirler. İktidarlar iyi niyetli oldukları gibi kötü niyetlide olabilmektedirler. İyi niyetli iktidarlar toplumun istek ve arzularına olumsuz tepki vermektense onların sorunlarını dinleyip bir çözüm yolu üretmeye çalışırlar ve bunu yaparlarken de toplumun var olan sorunları demokratik düzen içerisinde dile getirmelerini isterler. Yani yeter ki toplum bu istek ve arzuları dayanak alarak iktidarın otoritesini sarsmaya çalışmasın (Foucault, 2019: 282).

Hegemonya krizinin temelinde politik toplum yani yönetici sınıfın başarısızlığı yatmaktadır. Yönetici sınıf iktidara geldiği zaman toplumun her türlü ihtiyacını karşılamakla beraber toplumun zamanla değişebilen farklı istek ve arzularına cevap vermek için kendini daha önceden hazırlaması gerekmektedir. Yönetici sınıf var olan düzenle özellikle eğitime ve hukuksal alandaki düzenle toplumun onayını alarak hegemon hale gelebilir. Ancak bu eğitim ve hukuksal alandaki değişimler bazen toplumsal düzene ters düşerek onları tepkisine neden olabilir. Burada önemli olan yönetici sınıf bu düzenlemeleri yaparken toplumsal yapıyı dikkate almasıdır. Eğer yönetici sınıf bunu dikkate almazsa toplumun tepkisini çekerek başarısız olacaktır. Bu başarısızlık beraberinde bir hegemonya krizi meydana getirmektedir (Özgüden, 2015: 114).

Hegemonya krizi toplumdaki farklı kesimlerin değişen istek ve arzularının egemen sınıf tarafından karşılanamaması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Hegemonya krizi özü itibariyle her ülkede aynı şekilde gerçekleşse de süreç olarak farklılık gösterebilir. Hegemonya krizi özü itibariyle egemen sınıfın savaş gibi önemli bir olayda toplumun onayını isterken ya da baskıya başvururken yaptığı yanlış hamleleri sonucunda ortaya çıkmaktadır (Forgacs, 2010: 267).

Hegemonik krizler egemen gücün devlet eliyle gerçekleştirdiği eylemlerin toplum tarafından beğenilmemesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu durumda egemen sınıf artık sadece zor kullanıyorsa yani topluma baskı ve yıldırma uyguluyorsa bunun anlamı toplum artık eski düşüncelerden kopmuş ve eskiden doğru olarak bildikleri şeyin aslında yanlış olduğuna inanmaktadır. Böylece egemen sınıf geleneksel söylem ve düşüncelerin artık toplum üzerinde olumlu bir etki yaratmadığını görür ve bunun sonucunda baskı araçlarına başvurur. Tam da bu noktada yöneten ve yönetilenler arasında bir hegemonya krizi ortaya çıkar (Bank, 2015: 25-26).

Gramsci'ye göre hegemonya krizi, yapıyla üst yapı arasındaki bağların çözülmesi anlamına gelir ve organik bir krizi ifade eder. Hegemonya krizi toplumsal değişimler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yani bir siyasal parti iktidarı elde edebilmek için toplumsal tabakalarla iyi geçinerek onlara iyi görünmeye çalışır. Siyasal parti bu noktada iyi değilse bile iyi görünmeye çalışır. Daha sonra toplumun rızasını kazanarak iktidara gelir. Ancak zaman içerisinde toplumsal değişimlerden kaynaklı halkın istek ve beklentileri değişebildiği için toplum bu istek ve beklentilerin iktidar tarafından karşılanmasını ister. İşte bu noktada iktidar bu istekleri karşılayabilirse hegemonyasını devam ettirir. Ancak karşılayamaz ve zora başvurursa burada bir hegemonya krizinin yaşanması kaçınılmaz hale gelir (Gramsci, 2011: 277-278). Gramsci, bir tarihsel bloğun yerini bir başka tarihsel bloğa bırakmasının da ancak hegemonya krizi ile mümkün olabileceğinin altını çizer.

Hegemonya her zaman toplumun bütün maddi ve manevi değerlerini kapsayamaz. Yani toplumun bütün değerlerini kendi içerisinde barındıramaz. Hegemonyanın mutlaka kültürel veya düşünsel olarak toplumla ters düşen bazı alanları vardır. Tam da bu noktada karşı hegemonya olarak tanımlanan hegemonya krizi ortaya çıkmaktadır. Karşı hegemonya temelde egemen sınıfın göz ardı ettiği toplumun sorunlarının yeniden bir manaya kavuşması olarak tanımlanabilmektedir. Bu noktada Gramsci karşı hegemonyanın bir anlama kavuşması için toplumda sivil toplum bilincinin gelişmesi, sivil toplum ve devlet ilişkilerinin dengelenmesi gerektiğini hatta devlet etkisinin sivil toplum içinde azaltılması gerektiğini söyler (Kıvılcım, 2009: 219).

Gramsci'ye göre hegemonya krizleri ortaya çıktıkları andan itibaren çok büyük tehlikeler yaratırlar. Önemli olan iktidar sahiplerinin bu krizleri nasıl yönettikleri. Yani krizin olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurması aslında iktidarın elinde olan bir şey olduğunu söyler. Eğer iktidar tecrübeli ise ve bu krizler hazırlıklı ise bununla baş edebilir. Gramsci'ye göre işçi sınıfı ve köylü sınıf kriz dönemlerinde hızlı bir şekilde örgütlenme birlik olma kapasitesinden yoksundur. Yönetici sınıf ise bu tür tehlikelerin farkında olduğu için daha önce aldığı tedbirlerle krizin üstesinden gelebilir. Bunu da kendi içerisinde yetiştirdiği tecrübeli kişiler sayesinde gerçekleştirir. Yönetici sınıf bu kişiler sayesinde anında plan ve program değişikliği yaparak halkın isteklerine cevap veriyor gibi görünmeye çalışır. Bunun sonucunda da iktidarı elinde tutmayı başarır (Gramsci, 2011: 278).

Siyasi krizler toplum içerisinde ani olarak tehlikeli sorunlar meydana getirir. Toplumdaki her birey veya grubun değişik yapıda oldukları ve bunların istek ve arzularının farklılık gösterdiği bilinmektedir. Bu nedenle siyasi krizler toplum içerisinde ekonomik, sosyal ve siyasal gibi diğer pek çok alanda olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Hegemonyası eğitilmiş ve güçlü bireylerden oluşan iktidar var olan krizi başarılı bir şekilde yönetebilir ve kaybetmek üzere olduğu hegemonyasını tekrar şekillendirir. Ancak eğitilmemiş ve sağlam bir hegemonyaya sahip olmayan iktidar ise kriz karşısında ne yapacağını bilemez ve var olan hegemonyasını kaybeder (Gramsci, 2014: 100).

Gramsci egemen sınıfın topluma katkı sağlayarak toplumu ileriye taşımazsa meşruiyetinin tartışılmaya başlanacağını ve bu durumun hegemonya krizine yol açacağını ifade etmektedir. Hegemonya krizine savaşlarda alınan yenilgiler, yöneticilerin toplumsal düzendeki başarısızlıkları ve uzun vadeli ekonomik kargaşalar neden olabilmektedir. Bu nedenlerin varlığı halinde egemen sınıf toplum içerisinde var olan saygınlığını kaybeder ve toplumsal sınıflar siyasal düzlemde harekete geçerse hegemonya krizi ortaya çıkar. Bu anlamda ister zora dayalı ister rızaya dayalı olsun her hegemonyanın kullandığı araçlar vardır. Eğer bu araçlar geçerliliğini yitirirse hegemonya krizi meydana gelmekte ve karşıt hegemonya var olan sistemi ele geçirebilmektedir (Öztürk, 2020: 186).

Hegemonya krizi özellikle çağ dışı toplumlarda belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bu toplumlarda devlet denenen mekanizmanın meşruiyeti sorgulanmaktadır. Çünkü devlet ekonomi temelli olarak iktidara gelmektedir. Toplum içerisinde ekonomik anlamda refaha ulaşmış kişilere öncelik tanınması devletin meşruiyetini sarsılmasına neden olmaktadır. İktidarın belirlenmesinde zenginlere öncelik verilmesi hatta herkesin ödediği vergi oranına göre oy hakkına sahip olması toplumun belli bir kısmının yok sayılmasına neden olmaktadır. Bu da var olan meşruiyet açısından bir hegemonya krizi doğurmaktadır (Gramsci, 2011: 63-64).

Hegemonya krizi yöneten sınıf ve yönetilen sınıf arasındaki anlaşmazlıktan kaynaklandığı gibi yöneten sınıfın kendi içerisinde de hegemonya krizi yaşanabilir. Bu noktada yönetici sınıfın egemenliğinin zayıflamaya başladığı dönemlerde kendi içindeki iktidar ortakları arasında çıkar çatışmasına dayanan bir hegemonya krizi baş gösterebilir. İktidar ortakları yeni haklar ve yeni çıkarlar peşinde koşabilir (Boz, 2021: 58).

3.3.6. Hegemonya ve İdeoloji

Sosyal bilimler alanında tanımlanması en güç olan alan ideolojilerdir. Yani ideolojilerin tam bir açıklamasını yapmak zordur. Genel kabul gören görüşe göre ideolojiler Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıktığıdır. Kavram olarak ideoloji düşünceler bilimi şeklinde tanımlanabilir. İdeolojilerin ortaya çıkmasının asıl nedeni var olan düşüncelerin benimsenmemesi ve bunlara rakip olacak yeni düşüncelerin yaratılmasından kaynaklanmaktadır. Zaten ideolojilerin ortaya çıkış serüvenine bakıldığında birbirlerine karşı çıktıkları ve birbirlerine tepki olarak ortaya çıktıkları görülmektedir (Bulut, 2011: 184 -185).

İdeolojiler bir kişi veya bir toplumun belli bir düşünce tarzını belli bir dünya görüşünü yansıtmaktadırlar. Bu bakımdan ideolojiler birey veya toplumun kendi yaşam felsefesini kendi düşünce tarzını yansıtır. İdeolojilere bu anlamıyla bakıldığında belli bir fayda sağladıkları görülebilir. Ancak durum her zaman böyle olmayabilir. Çünkü ideolojiler faydalı oldukları gibi keyfi olarak ta kullanılabilirler. İdeolojilerin keyfi uygulanmasının nedeni de kavramın gerçek anlamının dışına çıkararak saptırılarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. İdeolojinin keyfi olduğunun anlaşılması onun belli bir toplumun temel düşüncesinden farklı olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan toplumda ortaya çıkan bir sorunu çözemediği halde bunu çözüyormuş gibi gösterilir. Bu bakımdan ideolojiler bazen belli bir amaç için vardır bazen de keyfi olarak kullanılırlar (Yıldırım, 2018: 147).

Gramsci ideolojileri tanımlarken onların kesinlikle iki açıdan ele alınmaları gerektiğini söyler. Bunlar ihtiyaçtan doğan ideolojiler ve keyfi ideolojilerdir. Gramsci aslında ihtiyaçtan doğan ideolojilerin bir zorunluluk olarak ortaya çıktıklarını söyler. Ona göre toplum içerisinde yaşayan bireyler farklı istek ve arzulara olabilirler. Ancak bu istek ve arzularını ayrı ayrı dile getirmektense beraber ve bir bütünlük oluşturarak dile getirmeleri faydalı olacaktır. Çünkü belli bir ideoloji etrafında toplanmak o ideolojinin etkili bir şekilde yayılmasını sağlar. Keyfi ideolojiler ise bir hedef ve amacı olmayan aslında toplum içerisinde belli huzursuzluklardan başka bir işe yaramayan ideolojilerdir (Gramsci, 2011: 83).

Gramsci ve Marks'ın hem fikir oldukları önemli alanlardan biri de ideolojilerin etki alanıdır. Marks ideolojilerin bireysel düşünce olarak kalmasından çok sağlam bir inanç yapısında olmaları gerektiğini söyler. Yani ideolojiler ortaya çıktıklarında

toplumun tepkisini almaktansa toplumun inanç sistemine uygun olarak toplumun desteğini almaları gerektiğini söyler. Gramsci de ideolojilerin keyfi olmaktan ziyade toplumsal bir düşüncenin ürünü olarak ortaya çıkması ve toplumun desteğini alması gerektiğini söyler. Her iki düşünürde ideolojilerin bireysel ve hayali olarak değil uzun süre etkili olmaları gerektiği görüşündedirler (Gramsci, 2011: 82).

İdeolojilerin geniş bir kapsama alanı var olduğu için karmaşık bir yapı içerisinde kendine özgü bir bütünlük meydan getirirler. Gramsci'ye göre ideoloji toplumsal alanların hepsinde yani kültür, edebiyat ve sanat gibi alanların hepsinde kendine yer bulabilmektedir. Ancak bunun yanında küçük bir kesime özgü olan ideolojilerde mevcuttur. Bu ideolojilerde kendine özgü kalamaz çünkü bu küçük toplumun ekonomik ve sosyal etkinliği arttıkça ideolojisi de geniş yayılma alanı elde eder. Bu nedenle ideolojiler farklılık gösterebilir de temelde bütüncül bir yapının çeşitli bakış açısını yansıtmaktadırlar (Portelli, 1982: 15).

İdeolojiler sürekli aktif yapıdadırlar. Siyasi ideolojiler siyasi iktidarın hegemonya oluşturmadaki önemli araçlarıdır. İdeolojiler alt sınıflar açısından sadece bir oyalama aracı olarak görülürken yönetenler açısından da bilerek ileri sürülen toplumu aldatmaya yarayan araçlar olarak görülmektedirler. Bu bakımdan ideolojiler siyasi iktidarın alt sınıflar üzerinde hegemonya oluşturmak ve alt sınıfların onayını almak için başvurdukları siyasi araçlardır (Forgacs, 2010: 238 -239).

Gramsci hegemonya ve ideolojiyi birbirine bağlayarak aynı anlamda kullanmaktadır. Bu nedenle Gramsci'nin ideoloji hakkındaki düşüncelerini kavrayabilmek için onun hegemonya hakkındaki düşüncelerini kavramak gerekir. Ona göre yönetici sınıfın hegemonyasını oluşturması için toplumdaki bütün sınıfların çıkarlarını kendi var olan çıkarlarına ekleyerek tek bir karar verici mekanizma yaratmakla mümkün olacaktır. Gramsci bu yönetici sınıfın var olabilmesi için toplumdaki sınıf mücadelesine dikkat çeker. Bu sınıf mücadelesinin ise hegemonik ideoloji mücadelesine dönüşeceğini söyler (Çelik, 1999: 117).

Gramsci hegemonya ve ideoloji kavramlarını bir arada ele almış olup, toplumsal sınıfların egemen olmak için verdikleri mücadelenin politik araçlarına değinmiştir. Ona göre egemen sınıf sadece diğer sınıflara göre aynı derecede olmayan ekonomik ve siyasi liderliği ile değil, bunların yanı sıra burjuva ideolojilerinin hegemonik üstünlüğüyle iktidarlığını devam ettirmektedir. Bu burjuvanın ideolojik hegemonyası ise tek bir

sınıfın menfaatlerinin her alanda etkili olması ile mümkün olacaktır (Boz, 2021: 56 - 57). Gramsci hegemonyanın toplum üzerinde etkili olabilmesi için yönetilen sınıfın egemen sınıfın tüm yönlerini içselleştirmeleri yani egemenliğini kabul etmeleri gerektiğini söyler. Yönetici sınıf halkın rıza ve onayını alması gerektiğini ve bununda ideolojilerle mümkün olacağını söyler. Hegemonik ideolojinin en önemli özelliklerinde biri hem yöneten hem de yönetilen sınıfın çıkarlarını korumak ve yöneten ve yönetilen sınıf arasında iletişim sağlamaktır (Okur, 2015: 137).

Gramsci ideolojilerin sadece toplumun düşünce sisteminde değil toplumun fiziksel yaşamına da etki ettiğini söyler. Ona göre ideolojiler insanlar üzerinde öncelikle düşünce ve psikolojileri üzerinde bir etki yaptıktan sonra onları harekete geçirir ve bireyler arasında asıl hegemonik mücadele bu noktadan sonra başlar (Şimşek ve Geçer, 2020: 245). Gramsci ideoloji ve hegemonya arasındaki farkın baskı açısından ortaya çıktığı söylemektedir. İdeolojiler hegemonyaya göre daha çok baskıya dayalıdır. Hegemonya Gramsci'nin ideoloji ve siyaset alanıyla ilgili düşüncelerinin ögütleyici temelini oluşturur (Bank, 2015: 20).

Gramsci ideolojilerin toplumu dönüştürme gücünden bahsetmektedir. Ona göre ideolojiler sadece ortaya atılarak teorik bir şekilde etkisiz kalmamalıdır. Onlar topluma faydalı olmak için olumlu yönde toplumu dönüştürmek için vardılar. Gramsci bu dönüşümün üst yapı ve ideoloji ilişkisi bağlamında ele almaktadır. Ona göre ideolojiler yönetici sınıfa kadar etki etmelidirler. Çünkü ideolojiler üstyapıya etki ettikleri sürece toplumu dönüştürebilirler. Bu değişimde üretim ilişkileri bağlamında ele alınmaktadır. Gramsci'ye göre üretim ilişkileri yönetici sınıf aracılığı ile dönüşmektedir. Bu dönüşümde ortaya atılan belli bir ideolojinin yönetici sınıfı etkilemesinde bağlıdır (Vergin, 2017: 86).

Gramsci ideolojiyi tanımlarken onu belli bir alanla sınırlı tutmamaktadır. Ona göre ideoloji toplumun var olduğu tüm toplumsal alanlarda ortaya çıkmaktadır. Yani ideoloji edebiyat, sanat, siyaset, ekonomi ve kültür gibi tüm alanlarda varlık göstermektedir. Ona göre ideolojinin temelinde belli bir dünya görüşü yatmaktadır. Yani ister alt sınıf olsun ister üst sınıf olsun herkesin belli bir dünya görüşüne sahip olduğunu ve bu dünya görüşünün belli bir ideolojik düşünceye dönüştüğünü söyler (Özgüden, 2015: 66-67).

Hegemonik ideolojiler daha çok ulusal bir tanım içerisine girer. Bu tanım ise milli kültür gibi ortak değerleri kapsayan milliyetçi fikirlerle birlikte ortaya çıkar. Fakat bu milliyetçi tanımlama genellikle devlet veya yönetici sınıf katında kabul gören bir tanımlama onun için bu hegemonik ideoloji devlet katından aşağıya yani topluma doğru indiği zaman toplumun her kesimi tarafından kabul görmeyebilir. Bu nedenle toplum bu hegemonik ideolojinin dışına çıkarak yeni ideolojiler aramaya başlar. Bu da devlet ve toplum arasında kırılmalara yol açabilir (Türkölmez, 2020: 25).

İdeolojik hegemonya düşünce sistemine göre yönetici sınıf kendi hegemonyasını korumak ve sürekli hale getirmek için iletişim araçlarını kullanır. Bu araçlar aracılığıyla kendi düşüncelerini bireylerin bilinçaltına yerleştirir. Yönetici sınıfın düşünceleri toplum içerisinde yaygın bir şekilde paylaşılma olanağı yakaladığı için toplum tarafından rahatça kabul edilir. Yani yönetici sınıf ideolojik düşüncelerini medya, gazete, kitle iletişim araçları yoluyla topluma aşılar. Bu durum yönetici sınıfın toplum üzerinde ideolojik hegemonya kurmasını sağlar (Aytaç, 2004: 119).

Bir yerde belli bir hegemonyanın kurulması kadar hegemonyanın kalıcı ve uzun ömürlü olması da önemlidir. Hegemonyanın baskı unsuru olarak ortaya çıkması onu kalıcı hale getirmez önemli olan hegemonyanın rızaya dayalı olarak ortaya çıkmasıdır. Çünkü asıl kalıcı olan hegemonya rızaya dayalı ortaya çıkan hegemonyadır. Tam da bu noktada ideolojiler ve düşünsel sistemler ortaya çıkmaktadırlar. Çünkü ideolojik bir hegemonyanın olmadığı yerde baskı ve zora dayalı hegemonya anlayışı belirginleşmeye başlar. İdeolojik hegemonyanın kurulmasını sağlayan ise hegemonik aygıtlardır. Hegemonik sınıf kendi ideolojisini ancak hegemonik araçlar aracılığı ile topluma yansıtabilir ve hegemonyasını kalıcı hale getirebilir. Bunun için hegemonik aygıtlar yönetici sınıf için hayati öneme sahiptirler.

3.3.7. Hegemonik Aygıtlar

Gramsci, hegemonyayı tanımlarken hegemonyanın baskıdan çok rızaya dayalı olarak ortaya çıkması gerektiğini söyler. Bu rızaya dayalı hegemonya ise ancak çeşitli aygıtlarla inşa edilebilir. Bu nedenle hegemonya medya, eğitim, din ve hukuk gibi alanlarda önemli ölçülerde varlık göstermektedir. Hegemonyanın bu alanlardaki etkisi göz ardı edilemez derecede önemlidir. Onun için hegemonya kavramının tartışmaları ve kavram olarak hegemonyanın ne anlama geldiği konusunun yanı sıra Gramsci ve

hegemonya düşüncesinin anlaşılabilmesi için hegemonya araçları da büyük önem arz etmektedirler.

İdeoloji, sadece zihinlerdeki bir bilinç değil, somut kurumlarda varlığını devam ettiren ve her gün uygulanması gereken bir pratiktir ve Gramsci bu somut kurumları hegemonik aygıt olarak tanımlamaktadır. Hegemonik aygıt, bir sınıfın ve bu sınıfın destekçilerinin siyasi iktidar için kullandıkları mücadele araçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Medya, eğitim kurumları, siyasi partiler, din gibi olguların, hegemonik aygıtlar olarak kullanımı yaygındır (Thomas, 2012). Bu hegemonik aygıtlar, bağımsızmış gibi görünen ancak pratikte sivil toplum alanında gündelik ilişkileri düzenleme işlevini üstlenen aygıtlardır. Siyasi iktidar kendi mevcudiyetini devamlı hale getirebilmek için bu aygıtlara ihtiyaç duymaktadır. Siyasi iktidar bu aygıtları yoğun bir şekilde kullanır.

3.3.7.1. Medya

Medya daha doğrusu televizyon ilk keşfedildiğinde ilk öncelikli amacı bilgilendirme olmuştur. Dünyada yaşananları farklı toplumlara iletmek toplumları farklı bilgiler ışığında yaşananlardan haberdar etmek amacı taşımaktaydı. Fakat daha sonralarda teknolojik gelişmeyle birlikte yeni bir boyut kazanarak farklı amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. Bilgilendirmenin yanı sıra eğlendirmek, sorgulama ve donanım kazanmak için kullanılmaktadır. Ayrıca medya iktidar için kamusal alanı denetleyerek toplum üzerinde bir hegemonya oluşturmak içinde kullanılmaktadır (Yağlı, 2015: 270).

Genel itibarıyla medya çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Yani medya bütün kitle iletişim araçlarını içine alan görsel ve yazınsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Medyanın bu geniş kapsamlılığı onu toplumsal alanda çok etkili hale getirmektedir. Böylelikle medya hem bir toplumsal alan oluşturma hem de bu toplumsal alanı yönlendireme gücüne sahiptir. İşte medyanın gündem belirleme noktasındaki etkisi burada ortaya çıkmaktadır (Yanardağ, 2020: 2).

Bir ülkede sosyal, siyasal ve ekonomik gibi alanlarda etkili olan çeşitli oluşumlar bulunmaktadır. Dünyadaki hemen hemen her ülkede kendi kurallarına göre oluşturulan yasama, yürütme ve yargı erkleri mevcuttur. Bu erkler toplumsal alanda son derece etkili olmaktadır. Bunlardan sonra toplumsal alanlarda etkili olan oluşum ise hiç şüphesiz ki medyadır. Bu nedenle medya gündem belirlemede çok büyük etkiye

sahiptir. Yaşanan toplumsal olaylardan haberdar olunmasına ve bu toplumsal olayların topluma nasıl aktarılmasına medya aracılığı ile belli bir gündem oluşturularak aktarılır (Karakehya, 2013: 735).

Medya sayesinde sadece belli toplumsal olaylara değil dünyada gerçekleşen olaylar hakkında bilgi sahibi oluna bilinmektedir. Ancak medya dünyadaki gündem hakkında bilgi verirken aynı zamanda toplum içerisinde ki gündemi de belirlemektedir. Çünkü medya dünyada olup bitenleri olduğu gibi aktarmaktansa daha çok yeniden düzenleyerek topluma yansıtabilmektedir. Ayrıca yaşanan olaylardan hangilerinin topluma ulaştırılması gerektiğinin hangilerinin topluma yansıtılmaması gerektiğine yine medya karar vermektedir. Bu nedenle gündem belirlemenin birinci ögesi medya olmaktadır (Güdekli, 2016: 152).

Kitle iletişim araçlarından biri olan medya gündem belirleme konusunda aşamalı olarak karşımıza çıkar. İlk aşama topluma neyin öncelikli olduğunun yani neyin gündemde kalması gerektiğinin açıklanmasıdır. Bu noktada egemen güç devreye girerek hangi olayların gündemde kalacağını hangilerinin gündem dışında tutulması gerektiğine karar verir. Hegemon güç gerçekleşen olaylardan hangilerinin halka ulaşacağına ve halka ulaşırken nasıl kurgulanacağına karar verir. İkinci aşama ise medya toplum üzerinde öyle bir etki yaratır ki topluma hangi olay karşısında nasıl bir düşünce içerisinde olacağını söyler (Serttaş, 2014: 307 – 308).

Medya gündemde olan bir olay için bireyler üzerinde belli bir düşünce oluşturmak amacıyla kullanılır önemli araçlardan biridir. Kimi zaman sıradan bir olayı, kimi zaman toplumsal sorunları, kimi zaman medya sahiplerinin çıkarlarını ve kimi zamanda iktidar hegemonyası için bir araç olarak kullanılır. Ancak medya hangi amaçla kullanılırsa kullanılsın toplum tarafından kabul görmesi gerekir yani toplumdan bağımsız kullanılamaz. Medya sadece tek bir alana yönelmemektedir. Medya tüm toplumsal alanlarda varlık göstermektedir. Yani medya kültürel alanda varlık gösterip diğer alanları es geçmemektedir. Medya kültürel, ekonomik, siyasi ve ideolojik gibi çok sayıdaki alanda varlık göstermektedir. Medya aracılığıyla bu toplumsal alanların tek tek incelenmektense bu alanlar arasında sıkı bir bağ kurularak toplum üzerinde bir hegemonya oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle medya bir hegemonya oluşturmak için önemli araçların başında gelmektedir.

Bir ülkede belli gruplar siyasal anlamda iktidar olabilmek için bazı araçlara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle kitle iletişim araçlarına başvururlar. Öncelikle kendi düşüncelerini, ne yapmak istediklerini, politikalarını bu kitle iletişim araçlarıyla topluma ulaştırırlar. Daha sonra başarılı olup iktidara geldiklerinde ise yine kitle iletişim araçları aracılığı ile toplum üzerinde belli hegemonya oluştururlar ve bu hegemonyalarının sürekli hale getirirler (Çağlar ve Köklü, 2017: 152).

Siyasi kişiliklerin iktidar olabilmek için öncelikle kullandıkları araçların başında medya gelir. Bu siyasi kişilikler iktidara geldikten sonra da seçmen ile iletişimlerini kesmemektedirler. İktidara geldikten hemen sonra kullanmaya başladıkları en önemli araç ise medyadır. Aslında medya aracılığı ile halka seçimden önce vaad ettikleri şeyleri yerine getirirler. Tabi medya sadece bu amaçla kullanılmamaktadır. Siyasi kişilikler seçmen üzerindeki hegemonyalarını inşa ederken medyaya büyük ihtiyaç duymaktadırlar. Yine kurdukları bu hegemonyayı devam ettirmek içinde medya çok önemli bir araçtır.

Siyasi kişilikler iktidara gelene kadar belirli iletişim araçları yardımı ile seçmenle bağlantı kurmaya çalışırlar. Bu kişiler iktidara geldikten sonra demokratik bir yönetim modelinden bahsedebilmeleri için yani rızaya dayalı bir hegemonya inşa edebilmeleri için öncelikle seçmenle aralarındaki iletişim bağına koparmamalıdırlar. İktidarlar seçmenle arasındaki iletişim bağına devamlı hale getirirlerse sürekli bir hegemonyadan bahsedilebilir. Ancak iletişim bağı koparılsa bu durumda çok büyük kargaşalar ortaya çıkabilmektedir. Zaten iktidarlar ve halk arasındaki çatışmanın en büyük nedeni aralarındaki iletişim bağının kopmasıdır. Siyasi kişiliklerin halkla iletişimini sağlayan en önemli araç medyadır (Yalçınkaya, 2019: 211).

Siyasi kişiler ve seçmen arasındaki iletişimi sağlayan en önemli araçların başında medya gelmektedir. Siyasi kişiler medyayı kullanarak seçmen üzerinde bir etki yaratmaya çalışırlar. Burada medyaya düşün görev siyasi kişilerin halka iletmek istedikleri mesajları doğru ve sağlıklı şekilde iletilmesine yardımcı olmaktır. Bu nedenle hedef kitleye ulaştırılmak istenen mesajlarda medya hayati önem taşımaktadır. Medya siyasi kişiler için vazgeçilmez unsurların başında gelmektedir. Ancak medya siyasi kişilerde olduğu kadar seçmen açısından da büyük öneme sahiptir. Çünkü seçmenler medya sayesinde siyasi kişileri dinleyerek onların politikalarını analiz edip kararlarını ona göre vermektedirler. Bu sayede seçmenler zora dayalı ortaya çıkabilecek

hegemonyayı reddederek daha çok rızaya dayalı hegemonyayı onaylamış olmaktadırlar (Çiftçi ve Engin, 2019: 341).

Medya ve iktidar ilişkileri hegemonya bağlamında ele alındığı zaman medyanın veya kitle iletişim araçlarının hem iktidarın hegemonyasını oluşturmakta hem de iktidarın var olan hegemonyasını sürekli hale getirmekte çok önemli oldukları görülmektedir. İktidar kitle iletişim araçları sayesinde çıkarlarını koruyarak hegemonyasını tekrar inşa etme şansı yakalamaktadır. Kitle iletişim araçları iktidar hegemonyası için vazgeçilmez unsurlardan biridir (Şen, 2012: 147).

Gramsci'ye göre hegemon hale gelen sınıf bu hegemonyasını kalıcı hale getirmek için hem baskı hem de rıza ve ikna odaklı araçlara ihtiyaç duymaktadır. Ona göre önemsenmesi gereken rıza odaklı din, eğitim ve özellikle medya gibi araçlardır. Yönetici sınıf toplum içerisinde ikna edici bir hegemonya inşa etmek istiyorsa başvurması gereken önemli araçların başında medya gelmelidir. Çünkü özellikle kültürel alanda oluşturulacak bir hegemonya diğer alanlara da rahatlıkla etki edebilmektedir. Baskı ile oluşturulacak olan hegemonya kısa ömürlü olur. Ancak medya aracılığı ile ikna odaklı bir hegemonya daha uzun ömürlü olabilmektedir (Kellner, 2016: 136).

Gramsci'ye göre bir egemen sınıf kendi ideolojisini ve dünya görüşünü yaymak için çeşitli araçlara başvurabilmektedir. Bu araçların başında da medya gelmektedir. Ona göre ortaya çıkan ve çıkacak olan her türlü yazılı yazısız basın belli bir ideoloji çerçevesinde şekillenmektedir. Yani belli bir kişi veya kişilerin ideolojilerini yansıtmaktadır. Bu nedenle medyanın eğitici niteliğinin yanında politik ve edebi niteliklerinin varlığı aslında belli bir ideolojinin düşünsel kalıpları ile şekillenmektedir. Yani medya eğici yönünün yanında ideoloji yansıtmak için bir araç olarak kullanılmaktadır (Özgüden, 2015: 65).

Gramsci'nin ideoloji yayma bakımından en çok önem verdiği kurumun başında medya gelir. Çünkü Gramsci medyanın belli bir ideoloji oluşturmak ve bu ideolojiyi topluma yaymak için inanılmaz derecede etkili olduğunu söylemektedir. Medya toplumu doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilir. Medya toplum içerisinde belli bir ideolojik düşünce oluşturabilen bir kurumdur. Bu nedenle hem yönetici sınıf hem de işçi sınıfı medya ya büyük önem vermelidir. Ancak medya işçi sınıfından çok yönetici sınıfın işine yaramaktadır (Portelli, 1982: 22).

Gramsci'ye göre medya yönetici sınıf için vaz geçilmez araçların başında gelmektedir. Gramsci medyanın hegemon hale gelen sınıfın çıkarlarına hizmet eden bir araç olduğunu söyler. Ona göre medya yönetici sınıfın her alanda etkili olmasının var olan güç ve zenginliğinin artmasına yardımcı olan bir araçtır. Yönetici sınıf medya aracılığı ile topluma ulaşarak kendi ideolojisini medya aracılığı ile toplum içerisinde yaygın hale getirebilmektedir. Medya yönetici sınıfın tek bir alandaki düşüncesini topluma yayan bir oluşum değildir. Yönetici sınıf her alandaki yani sosyal, siyasal ve özellikle kültürel alandaki tüm düşüncelerini medya aracılığı ile topluma aktarılır (Aytaç, 2004: 119).

Gramsci'ye göre medya hegemon sınıfın ideolojisini toplumsal sınıflara öyle bir şekilde yansıtır ki bu ideoloji toplumsal sınıflara ters düşse de toplumun bilinçaltında sağlam bir şekilde yer eder. Böylece toplum yönetici sınıfın ideolojisini beğense de beğenmese de buna rıza göstererek hegemon sınıfın ideolojisini kendi içerisinde kabullenir. Gramsci'ye göre medya baskı unsuru değil yönetici sınıfın hegemonyasının bilinçli ve rıza odaklı olarak kabul edilmesini sağlayan bir araçtır (Toruk ve Sine, 2012: 355).

Hegemonyanın savaştan ve şiddetten çok rızaya dayalı tarafı daha yaygın olarak ortaya çıkmaktadır. Hegemonyanın rızaya dayalı olarak ortaya çıkmasındaki en önemli etkenlerden biri de medyadır. Rızaya dayalı hegemonyanın esas noktası ise ortak duyu yani ortak kabul görüşüdür. Egemen sınıf kendi rızaya dayalı hegemonyasını inşa ederken toplum içerisinde bir ortak duyu yaratmak zorundadır. Medya toplumdaki ortak duyu fikrini oluşturmak için bir araç olarak kullanılmaktadır (Özer, 2017: 9) Medya özellikle belli bir grubun iktidara gelmek ve var olan hegemonyasını korumak için kullandığı önemli bir araçtır.

Gramsci iktidarın hegemonyasını inşa ederken medyanın önemine dikkat çekmektedir. Ancak ona göre medya toplum üzerinde salt bir hegemonya aracı olarak görülmemelidir. İktidar hegemonyasının inşa ederken nasıl ki medyaya ihtiyaç duyuyorsa toplumunda bilinçlenmek adına aynı derecede medyaya ihtiyaç duyduğunun farkında olunması gerektiğini söyler. Düşünür bu düşüncesini kamusal ve özel alan arasındaki ayrım ile açıklamaktadır. Kamusal alan ve özel alan bir birinden ayrı düşünülemez ikisi de bir birlerini tamamlar nitelikte olmalıdırlar. Ona göre devlet medyayı sadece kendi elinde bulundurarak onu bir baskı hegemonyası haline

getirmemelidir. Özel alandaki medya çalışmalarına yer vererek topluma iyimser görünmelidir (Litowitz, 2000: 526).

Gramsci'ye göre teknolojik gelişmeler ideolojilerin temel yapı taşlarını oluşturmaktadırlar. Ona göre ideolojiler gelişip yayılmak için teknolojik gelişmelere ihtiyaç duymaktadırlar. Teknolojik alanda ortaya çıkan ve toplum içerisinde belli bir düşüncenin yayılmasını sağlayan her araç önemlidir. Çünkü bu teknolojik araçlar ister yönetici sınıfın olsun isterse de yönetilen sınıfın olsun kendi belirli düşüncelerinin toplumda hızlı bir şekilde yayılmasını sağlarlar. Bu hızlı yayılma en çokta yönetici sınıfın işine yaramaktadır. Çünkü yönetici sınıf bu hızlı yayılma sayesinde toplum içerisinde belli bir ideoloji oluşturarak kendi hegemonyasını inşa etmektedir (Gramsci, 2011: 191).

Teknolojik gelişmelerin altında yatan asıl neden bireylerin yaşam kalitesini arttırmaktır. Ancak teknolojik gelişmeler bazen asıl amacının dışında kullanılarak birey üzerinde bir egemenlik sahası oluşturmaktadırlar. Hegemonyanın temel dinamikleri totaliter bir yapı içermektedir. Bu nedenle hegemonya her şeye egemen olmak ister. Bunun için kendi içerisinde karşıt görüşlere yer vermemektedir. Karşıt görüşleri kendi içerisinde eritmeye çalışır. Bunu da teknolojiyi kullanarak bir müzakere süreci ile gerçekleştirmeye çalışır (Çelik, 2019: 26).

Medyanın olumlu özelliklerinin var olduğu bilinen bir gerçektir. Fakat medyanın olumlu özelliklerinin yanında olumsuz yönlerinin olduğu görüşü de görmezden gelinemez. Medya gelişme gösterdiği sürece demokratik toplum yaratma adına önemli bir araç olarak görülmektedir. Çünkü medya toplumu bilinçlendirme adına çok önemli görevler üstlenmektedir. Ancak bunun yanı sıra medya sahipleri kendi çıkarlarını öne çıkararak medyayı tekelleştirebileceklerdir. Ayrıca iktidar ise medyayı kendi hegemonyası oluşturmak içinde kullanabilmektedir (Aydoğan, 2009: 186).

Kitle iletişim araçları medyanın temelini oluşturmaktadırlar. Bu nedenle kitle iletişim araçlarında ortaya çıkan olumlu veya olumsuz her türlü etki medyayı da etkilemektedir. Kitle iletişim araçları ilk ortaya çıktıkları andan itibaren sürekli bir gelişme içerisinde olduğu için bu gelişme medyaya da yansımaktadır. Ortaya çıkan gelişmelerle beraber medya patronları da daha fazla etkin olmaktadır. Artık medya, patronlarının çıkarları doğrultusunda hareket etmekte ve nesnelliği bir kenara itmektedir. Aslında bu durumun en önemli nedeni medyanın asıl işlevinin dışına

çıkarılarak kar amaçlı bir kuruluş olarak görülmesidir. Medyanın kar amaçlı kuruluş olarak görülmesi ister istemez tarafsızlığını etkilemektedir (Güdekli, 2016: 153).

Medyaya tarafsızlık ve nesnellik açısından bakıldığında zaman medya sahiplerini olaylar karşısında çoğu kez kendi görüşlerini medyaya yansıttıkları görülmektedir. Özellikle siyasi olaylar haber yapılırken medya sahipleri tarafsız kalmak yerine kendi görüşlerini yansıtarak siyasi olaylar karşısında tutumlarının nasıl olduğunu ortaya çıkarmaktadırlar. Bununla beraber toplum tarafından genel bir şekilde suç olarak kabul edilen olaylar karşısında toplumsal tepkiye maruz kalmamak için tarafsız davranmaları gerekebilir. (Karakehya, 2013: 738-741).

Görüldüğü gibi medya insanlar için vazgeçilmez bir unsur halini almaktadır. İnsanlar iletişime geçmek dünyada neler yaşandığını haberdar olmak için medya ve internete ihtiyaç duymaktadırlar. Medya aslında insanları yaşanan olaylardan haberdar etmenin yanı sıra insanların birbirleriyle iletişime geçerek insanlar arasında toplum bilinci oluşturmaktadır. İnsanlar medya sayesinde görev ve sorumluluk bilincinde olmaktadır. Medya aracılığıyla bilinçli bir toplum oluşturulmaktadır. Yine medya aracılığıyla insanlar hak ve demokrasinin bilincine varmaktadırlar. Bazen kendi hak ve özgürlüklerini medya aracılığıyla korumaktadırlar. Medya insanlar için çok faydalı bir araç olmakla birlikte amacının dışında da kullanılabilir. Bazen medya, patronlarının çıkarları için çalışır bazen de iktidarın çıkarları doğrultusunda hareket eder. Burada iktidarın zor kullanmaktan ziyade kendi çıkarlarını yani hegemonyasını medya aracılığıyla rıza ve onaya dayandırmaktadır. Yani medya aracılığı ile oluşan hegemonya rıza ve onay temelledir.

Medya denildiği zaman akıllara sadece haber veren veya bilgi alışverişini sağlayan bir kurum gelmemelidir. Medya bireyi bilgilendirmenin yanında eğlendiren, güldüren, duygulandıran hatta bazen de duygu yoğunluğu sebebiyle üzülmesine sebep olmaktadır. Medya bunları yaparken kendi ideolojisinden ve dünyevi görüşünden bağımsız bir şekilde yapmazsa kendi ideolojisini topluma empoze etmeye çalıştığı görüşü ortaya çıkar. Aslında medya ne kadar düşünce ideolojisinden bağımsız hareket etse de bir noktadan sonra herhangi bir alanda ideolojisini topluma belli ettirmeden kaçınmaz. Çünkü medyanın kuruluş amacı ticari faaliyet olarak görüldüğü için bu ticari faaliyetten kar elde etmek için çeşitli yollara başvurabilmektedir. Bu durum da medyanın tarafsızlığına etki etmektedir.

Geleneksel Medya, Yeni Medya, Hegemonya

Bireylerarası iletişim çok eski zamanlardan beri var olan en önemli ihtiyaçlardan biri olmakla beraber hayatın vazgeçilemez unsurlarından biridir. Bireyler çok eski zamanlardan beri birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli bir iletişim halinde olmaktadır. Bireylerarasındaki bu iletişim kendi yöntemleriyle sağlanmaktaydılar. Bireyler uzak yerlere mesaj iletme için zor şartlar altında değişik yöntemler kullanmışlardır. Örneğin; dumanla iletişim kullanılan bu yöntemlerin başında gelir. Bireyler uzak noktalara göndermek istedikleri mesajı duman yardımı ile iletirlerdi. Daha sonra yazının keşfi ile bireyler yavaş yavaş yazı aracılığı ile iletişime geçmeye başladılar. Fakat daha sonra bireyler arası iletişim arttıkça iletişim için kullanılan yöntemlerde gelişerek artmaya başladı. Gelişen iletişim kendiyle beraber birçok yeni teknolojik aletin keşfini sağladı. Yeni iletişim artık telefon, bilgisayar gibi son derece teknolojik cihazlarla sağlanmaya başlandı. Bu durum bireylerarasında iletişim açısından bir rahatlık sağladı bireyler artık istedikleri mesajı çok uzak yerlere gelişen teknoloji sayesinde rahat ve hızlı bir şekilde ulaştırma imkanı yakalamışlardır.

Yeni medya eski iletişim çağının kökten değişerek yeni bir iletişim çağının ortaya çıkmasıyla birlikte kullanılan bir kavramdır. Yeni medya geleneksel iletişim anlayışının terk edilerek veya var olan iletişim araçlarının geliştirilmesi sonucunda ortaya çıkan bir kavramdır. Yeni medya teknolojik imkanların çok fazla geliştiği ve bireylere iletişim anlamında bir kolaylık sunmaktadır. Yeni medya bireylere kolaylık sunmanın yanında gelişen teknolojilerdeki görüntü, ses ve hız gibi imkanlar da sunmaktadır (Aydoğan ve Kırık, 2012: 59).

Yeni medya ile geleneksel medya araçları daha az kullanılmaya başlanmıştır. Çünkü yeni medya geleneksel medyadan farklı olarak kullanıcılara bire bir iletişime geçme olanağı sunmaktadır. Geleneksel medyada kullanılan basın, radyo ve sinema gibi araçlar kişiler arasında farklı yollarla mesaj iletirken bugün yeni medyanın temel taşı olan internet kişiler arasında karşılıklı iletişim sağlamaktadır. Bu nedenle insanlar yeni medyada daha hızlı bilgi alışverişine geçmektedirler (Şahin, 2016: 52).

Yeni medya ile geleneksel medya arasında bazı temel farklılıklar vardır. Bunlardan ilki ve en önemlisi etkileşim konusudur. Geleneksel medyada bireylerarasında doğrudan etkileşimde bahsetmek oldukça zordur. Ancak yeni medyada bireyler internet ve telefon aracılığı ile doğrudan iletişim kurabilmektedir. İkinci temel

farklılık ise verilen mesajın çeşitliliğidir. Yani geleneksel medya tek bir mesaj seçer ve herkese aynı mesajı verir. Ancak yeni medya özellikle internet aracılığı ile bireye seçme şansı tanır böylece bireyler kendilerine hitap eden müzik ve film gibi seçenekleri tercih etme imkanı elde edereler.

Yeni medyayı geleneksel medyadan ayıran en önemli özelliklerden başında dinleyici veya okuyucuyu olayın içine çekebilmesi gelmektedir. Yani eski medyada bir kişi bir mesaj vermek istediği zaman bu dinleyiciye aktarılır ama dinleyicide nasıl bir etki yarattığı saptanamazdı. Televizyonlar aracılığı ile dinleyicilere belli mesajlar verilir ancak dinleyicilerin tepkisi dikkate alınamazdı. Yeni medya ile bu olumsuz tablo terk edilerek artık dinleyiciler kendi tepkilerini ve izlenimlerini ortaya koyma fırsatı yakalamaktadırlar. Bunu da en iyi internet aracılığı ile yapmaktadırlar. Bu bakımdan yeni medyayı geleneksel medyadan ayıran en önemli özelliklerden biri de yayılma hızıdır. Geleneksel medyada bir haber gazete aracılığı ile daha geç yayılırken yeni medyada internet aracılığı ile tek tıkla çok geniş kitlelere ulaşabilmektedir

Yeni medya denildiği zaman akla ilk gelen teknolojik ürün internet olmaktadır. Çünkü internet oldukça faydalı hem zamandan hem de ekonomik olarak daha az maliyetli olmaktadır. İnsanlar artık internet üzerinden tek tuşla en uzak mesafelere en kısa zamanda istedikleri mesajı gönderebilmektedirler. Bu nedenle internet toplumdaki önemli bilgi kaynağı olmaktadır. İnternetin yanı sıra televizyonda bilgilendirmek için toplumda kullanılan önemli iletişim aracıdır. İnternet ve televizyonun kullanılması ve geliştirilmesiyle beraber eski medya anlayışı yerini yeni medyaya bırakmaktadır (Sayımer, 2014: 103).

Hegemonya açısından bakıldığında zaman geleneksel medyaya göre yeni medyada belli bir hegemonya oluşturmak daha rahattır. Çünkü geleneksel medyada imkanlar daha kısıtlıdır. Toplum üzerinde belli bir hegemonya oluşturmak isteyen kişi veya iktidarlar sınırlı medya araçlarından yararlanmaktaydılar. Geleneksel medyada radyo, televizyon ve gazete gibi iletişim araçları kullanılırken yeni medyada internet gibi her türlü imkanı sağlayan bir araç karşımıza çıkmaktadır. İnternet başlı başına geleneksel medyada ki radyo, televizyon ve gazete gibi iletişim araçlarının hepsini kapsamaktadır. Bu nedenle kişi veya iktidarlar hegemonyalarını daha çok internet aracılığı ile inşa etmektedirler. Tabi burada bahsedilen rıza ve onaya dayalı hegemonya anlayışıdır. Yeni medya aslında demokrasi ve insan haklarına büyük katkılar sağlamaktadır. Yani bireyler kendi hak ve özgürlüklerini medya aracılığı ile topluma veya iktidara

duyurabilmektedirler. Daha doğrusu kendi hak ve özgürlüklerini medya aracılığı ile keşfetmektedirler. Bireyler bu hak ve özgürlüklerine bir müdahale olduğu zaman bunu medya aracılığı ile öğrenerek yine seslerini medya aracılığı ile duyurabilmektedirler. Bu yönüyle bakıldığında medya insan hak ve özgürlükleri için vazgeçilmez unsurların başında gelmektedir

3.3.7.2. Eğitim

Eğitim insan hayatının vazgeçilmez unsurlarının başında gelmektedir. İnsanlar küresel çağda her bilgiye eğitim aracılığı ile ulaşabilmektedirler. Eğitim insanların dünyada neler olup bittiğini, nasıl bir düzen içinde varlık gösterilebilecekleri konusunda yol gösterici olmaktadır. Kimi insanlar aldıkları eğitimle insanlara yol göstererek onları kendi çaplarında doğru yola iletmeye çalışırlar. Kimi insanlar da aldıkları eğitimle insan sağlığına katkıda bulunmaya çalışırlar. Bu nedenle eğitim insan hayatının uzun bir dönemini kapsamaktadır. Ayrıca insanlar eğitim aracılığı ile hak ve ödevlerinin bilincinde olup gerektiğinde bu ödevlerini yerine getirirler, gerektiğinde de haklarını savunabilir kapasiteyi elde edebilirler. Bu nedenle eğitim insan hayatında çok önemli bir yere sahiptir.

Eğitim insan hayatının yarısından fazlasını kapsayan ve insanlara yol göstermek için yardımcı olan bir süreçtir. İnsan hayatının hemen hemen her dönemi eğitim ile geçmektedir. Eğitim dönemi ile insanlara sosyal, psikolojik ve ekonomik gibi pek çok alanda yardımcı olunmaktadır. Özellikle gençlik döneminden önce alınan eğitim insanların hem zihinsel hem de fiziksel gelişimine katkı sağlamaktadır (Yürek ve Balcı, 2018: 958).

Eğitimin ilk öncelikli hedefi bireyi geliştirerek donanım sahibi olmasını sağlamaktır. Eğitim bilgiyi öncelikli hedefine alarak bilgiyi aktararak paylaşmak ve bilgiyi kullanma süreci olarak tanımlanmaktadır. Eğitim bireylerin sadece tek bir alanlarına katkı sağlamaz bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel gibi her alanına katkı sağlayarak gelişme göstermektedir. Ayrıca bireyin toplum ve aile içerisindeki konumunun farkına varmasına yardımcı olmakla beraber bireyin toplum ve aile içerisinde nasıl davranması hakkında bilinçlenmesine katkıda bulunur.

Gramsci'nin eğitim hakkındaki düşüncelerini iki ana başlık altında toplayabiliriz birincisi Gramsci eğitim hakkındaki düşüncelerini açıklarken eğitimi hegemonya kavramı ile harmanlayarak ele almaktadır. Yani aslında eğitimi hegemonyanın bir aracı

olarak görmektedir. Bu bağlamda ona göre eğitim hem hegemon sınıfın hem de işçi sınıfının işine yaramaktadır. Hegemon sınıf eğitilmiş aydınları yetiştirerek kendi hegemonyasını sağlamlaştırırken işçi sınıfı ise eğitim aracılığı ile hegemon sınıfa karşı bilinçlenmektedir. Bu bağlamda işçi sınıfı aslında karşı bir hegemonya oluşturabilmektedir. Gramsci'nin eğitim hakkındaki ikinci temel düşüncesi ise eğitim kurumları üzerimden yaptığı açıklamalardır. Ona göre işçi sınıfı için eğitim kadar eğitim kurumlarının varlığı büyük önem taşımaktadır. O nedenle işçi sınıfının bilinçlenmesi için öncelikle eğitim kurumlarının belli bir seviyeye ulaşması gerektiğini söyler (Toprak ve Yücel, 2019: 539).

Gramsci toplum içerisindeki eğitim sistemine çok büyük önem vermektedir. Ona göre toplumun bilinçlenmesinde ve kendini geliştirmesinde eğitim asıl görevi görmektedir. Gramsci okulu toplum içerisinde bilgili ve gelişmiş aydınların yetişmesi için bir araç olarak görmektedir. Ona göre toplum belli aydın ve okumuş kesim tarafından yönlendirilmelidir. Ancak bu aydın kesim toplumu yönlendirmeden önce kendilerinin de belli bir eğitim aşamasından geçmeleri gerekmektedir. Bu beraberinde bilinçli bir toplum yapısı oluşturarak bireylerin huzurlu bir yaşam sürmelerini sağlayacaktır. Ona göre bunu gerçekleştirecek olan da eğitim kurumlarıdır (Gramsci, 1967: 26).

Gramsci'ye göre eğitim doğuştan gelen veya yetenekli kişilerde bulunarak dışarıya aktarılan bir şey değildir. Gramsci eğitimi baskı ile beraber ele almaktadır. Ancak bu baskı zorlama değil de yönlendirme ile yapılmalıdır. Bu yönlendirmeye yapacak olan kişilerde öğretmenlerdir. Öğretmenler kendi bildiklerini bireylere öğretmek onları yönlendirirler ve bu yönlendirmeye beraber bir hegemonya durumu karşımıza çıkmaktadır. Ancak burada bir hegemonya oluşturulması için elbette öncelikle öğretmenlerin eğitilmesi gerekir. Öğretmenler yeterince donanım kazandıktan sonra bireyler üzerinde bir hegemonya oluşturma yeteneğine sahip olabileceklerdir (Aka, 2009: 331). Öğretmenler aslında toplum içerisinde var olan kuralların bireylere öğretilmesi ve bu kurallara uyulup uyulmadığı konusunda denetimler yaparlar. Bireylerin kendi becerilerini göstermeleri için onlara bazı ortamlar oluştururlar. Aynı zamanda bireylere sadece okul hayatında değil sosyal hayatta da faydalı olabilecek bilgiler aktarırlar. Öğretmenler bütün bireylerde ortak duygu ve düşünce yaratarak aynı devletin birer üyeleri olduklarının bilincine varmalarını sağlarlar. Böylece devletin kendi hegemonyasını oluşturmaya yardımcı olurlar (Çoban, 2014: 49-50).

Bir yerde belli bir hegemonya inşa edilebilmesi için önemli olan kurumların başında eğitim kurumu gelir. Çünkü her iktidar toplum üzerinde hegemonya inşa edebilmek için kendi ideolojisini toplum empoze eder. Bunu da en iyi eğitim aracılığı ile gerçekleştirir. Daha küçük yaşlarda başlayan eğitim hayatı aslında ideolojik bir serüvenin başlangıcı sayılmaktadır. Çocuk yaşta eğitim ile birlikte yayılmak istenin ideoloji sayesinde toplum içerisinde belirli bir yurttaşlık bilincinin yanında hegemon ideolojinin de yaygın hale getirilmesi amaçlanmaktadır (Özgüden, 2015: 104).

Gramsci'ye göre toplum içerisinde öyle bir eğitim sistemi olmalı ki bu eğitim sistemi hem işçi sınıfının hem de yönetici sınıfın çocukları için eşit olmalıdır. Eğitim sistemi işçi sınıfının çocuklarının var olan olumsuz şartlar dışında onları sürekli geliştiren ve kendi yeteneklerinin farkında olmalarını sağlayan bir eğitim sistemi olmalıdır. Gramsci sürekli insanın sınırlandıran belli bir kalıp içerisinde şekillenmesini sağlan eğitim sistemine karşı çıkmıştır. Ona göre eğitim sistemi toplum içerisinde var olan farklılıkları yani kölelik sistemine göre değil hangi kesimde olursa olsun insanları özgür kılan ve özgürleştiren bir eğitim sistemi olmalıdır (Forqacs, 2010: 79).

Toplumun eğitilmiş hale gelmesini sağlayan hegemon gücün kendisidir. Hegemon güç her alanda topluma yardımcı olduğu gibi eğitim alanında da topluma katkı sağlamak zorundadır. Egemen güç topluma neyin gerçek neyin yanlış olduğunu göstermelidir. Bunu da en iyi eğitim yoluyla gerçekleştirmelidir. Hegemon güç aynı zamanda toplumun haklı ve haksızı ayırt etmesine yardımcı olmalıdır. Toplumun eğitim aracılığı ile bir arada barış içerisinde yaşamasını sağlayarak toplumu düşmanlarına karşı bilgili hale getirmelidir (Hobbes, 2020: 185). Bireyi ve toplumu eğitimle donanımlı hale getirecek kurumların başında devlet gelmektedir. Yani birey devlet aracılığı ile eğitim görür ve donanımlı hale gelir böylelikle devlet bireye sağladığı bu eğitim sayesinde kendi ideolojisini bireye aktararak birey üzerinde bir hegemonya oluşturmaya çalışır.

Gramsci'ye göre devlet eğitim aracılığı ile birey üzerinde belli bir hegemonya inşa ederken belli araçlara yani aydınlara ihtiyaç duymaktadır. Aydınlar devlet eliyle öncelikle sıkı bir eğitim aşamasından geçtikten sonra devletin ideolojisi çerçevesinde halk üzerinde devlet yararına belli bir hegemonya oluşturmaları bunu da ancak eğitim aracılığı ile gerçekleştirebilirler. Gramsci bu bağlamda aydınları politik toplumun yansıması olarak görmektedir. Çünkü bu aydınlar politik toplum düşüncesi bağlamında hareket etmektedirler (Toprak ve Yücel, 2019: 540).

Gramsci devletin kendi hegemonyasını inşa ederken ve bu hegemonyasını kalıcı hale getirirken eğitim alanını önemli derecede kullandığını söyler. Ancak devlet bunu yaparken eğitilmiş aydınlara büyük önem vermektedir. Devlet kendi ideolojisini aydınlara empoze ederken aydınlara devletin hegemonyasını korumalarını sağlar. Aslında bu noktada aydınlar hegemonyanın bekçisi görevini üstlenmektedirler. Onun için devlet eliyle eğitilmiş aydınlar toplum içerisinde devlet hegemonyasının inşa edilmesinde ve devamlı hale gelmesinde çok etkili rol oynamaktadırlar. Toplum içerisinde çeşitli sebeplerden dolayı devlet hegemonyası tehlikeye düşerse burada ortaya çıkacak grup yine aydınlar olacaktır. Onlar devlet hegemonyasının bekçileri oldukları için özellikle karşı hegemonyanın ortaya çıktığı durumlarda etkili olmaya başlayacaklardır (Durakoğlu ve Güney, 2015: 29).

Devlet bireyin toplum içerisinde bilgili hale gelmesini ister. Ancak burada bilgidan kastın ne olduğu önemlidir ve bu bilgi topluma nasıl ulaştırılmalıdır. Devlet toplumu eğitim verirken topluma faydalı olacak bilgileri ele alır. Topluma fayda sağlamayan bilgileri göz ardı edebilir. Bunun için gerçek bilgiler topluma aktarılmalıdır. Masalsı ve gerçek dışı bilgilerde kaçınılmalıdır. Ancak devlet gerçek bilgiyi kendi süzgecinden geçirdikten sonra topluma aktarırsa devlet bilgiyi hegemonya aracı olarak kullanmış olur. Yani toplum içerisinde hegemonya inşa etmek için bilgiyi yanlış aktarırsa devlet burada bilgiyi kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı için bilgi bir hegemonya aracı olmaktan öteye gidemez (Platon, 2018: 66-67).

Devlet var olan tüm imkanlarını kullanarak kendi vatandaşı üzerinde eğitim aracılığı ile bir hegemonya oluşturur. Kendi ideolojisini eğitim aracılığı ile vatandaşlarına benimsetmeye çalışır. Bunu yaparken de farklı düşünceleri kendi potasında eriterek ortak düşünce ve ideolojilere yer vererek toplumu bu düşünce etrafında bir araya getirmeye çalışır. Bu nedenle eğitim hegemonya oluşturmak için bir kontrol mekanizması haline gelmektedir (Çetin, 2001: 207).

Gramsci'ye göre gerçek eğitim kişileri yönlendirme açısından bir nevi baskı gerektirdiği görüşünden yana olsa da bunun böyle olmasının nedeni bir hegemonyanın ürünü olmasından kaynaklandığını söyler. Rızaya dayalı hegemonyanın eğitim süreci ile birlikte meydana gelmesini sağladığında bu durumun bir sonraki safhası bireye kendi rızası ile bulaşan bir salgın hastalık gibi kişinin bu var olan hegemonyaya bir çılgınlık derecesinde bağlanmasını sağlamaktadır (Ceylan, 2013: 331).

Hegemonya kavramı Gramsci'ye göre devlet ilişkisinden ziyade toplumsal sınıflar arasındaki ilişkiyi belirlemek için kullanılan bir kavramdır. Gramsci'ye göre bir sosyal sınıfın ister baskı ve zorla ister rızaya dayalı olması bakımından diğer bir sosyal sınıfta yarattığı etki hegemoniktir. Bu noktada hegemonik kontrol mekanizması zorlamadan ziyade eğitim ile ortaya çıkacaktır. Mevcut egemen mekanizmaya rıza göstermek ve onun iktidarını tanımak ancak bu eğitim yoluyla mümkün olmaktadır (Aka, 2009: 330).

Gramsci zor ve baskıya dayalı hegemonyadansa rızaya dayalı hegemonyadan taraf olmuştur. Bu rızaya dayalı hegemonyanın oluşmasındaki temel etkenlerden birinin eğitim olduğunun ifade etmiştir. Eğitim rızaya dayalı hegemonya yarattığı gibi var olan hegemonyayı da korumaktadır. Ayrıca hegemonyanın oluşması ve sürekliliği için eğitim kurumlarına büyük önem vermektedir.

Gramsci'nin üzerinde durduğu önemli konulardan biride kültürel hegemonya kavramı olmuştur. Ona göre hegemonya mahkeme gibi baskı araçları ile kurula bildiği gibi okul gibi rızaya dayalı araçlarla da kurulabilir. Gramsci kültürel hegemonyanın inşası için okul kurumlarının son derece önemli olduklarını söyler. Çünkü kültürel hegemonyanın inşasında baskının değil rızaya dayalı hegemonyanın öne çıkması gerektiğini belirtir. Ona göre bir yerde kültürel hegemonyanın oluşması için öncelikle eğitim kurumlarına gerekli önemin verilmesi gerekmektedir (Özmenteş ve Şenel, 2019: 53).

Bu bilgilerden anlaşıldığı gibi eğitim rızaya dayalı hegemonyanın vazgeçilmez unsurlarından biridir. Devlet hegemonyasını inşa edilebilmesi için eğitimi öncelikli plana almalıdır. Devlet eğitim aracılığı ile çocukluk, ergenlik ve gençlik dönemlerinde birey üzerinde hegemonya oluşturur. Sadece devlet değil eğitim yoluyla öğretmenlerde öğrenciler üzerinde hegemonya oluşturabilir. Çünkü öğretmenler bireylere bir şeyler öğretip onlara bu bilgileri nerde kullanabileceklerini aktararak veya verdikleri eğitim karşılığında derslerde başarılı olmalarını sağlayarak onlar üzerinde bir hegemonya inşa edebilirler.

3.3.7.3. Din

Din tek bir tanımlaması olamayan çeşitli anlamlara bürünen bir kavramdır. Dolayısıyla dinin tek bir tanımlamasını yapmak imkansız görünmektedir. Din pek çok tanımlaması olmakla beraber genel anlamı ile itaat ve boyun eğme anlamlarında

kullanılmaktadır. Yani din inanılan tanrıya boyun eğme, onun emirlerini yerine getirme ve onun yasakladıklarından kaçınma anlamında kullanılan bir kavramdır. Bu boyun eğme anlayışı insanlarda çocukluk yıllarından sonra kendini tanıma ve hayatı anlamının mücadelesi sonucunda ortaya çıkan bir olgudur (Keyifli, 2013: 114-115).

Din tek bir tanımlaması yapılabilen bir kavram değildir. Kendi içerisinde pek çok anlama sahiptir. Din bir yaratıcının varlığına olan bir inanç gereği bu yaratıcıya iman gereğinin yerine getirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Din bir kural ve yasaklar manzumesidir. Yani din belirli kuralları ve yasakları yani günah sayılacak davranışları içine alan bir yaşam tarzıdır. Din bireylerin tutum ve davranışlarını, yaşam tarzlarını hatta bazen giyim ve kuşamlarını etkileyen bir olgudur (Bilgin, 2014: 76-77).

Din insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Yani din ilk insanların ortaya çıkmasıyla birlikte hayat bulmaktadır. İnsanlar çok eskilerden beri din aracılığı ile tanrıya seslerini ulaştırmaya çalışmaktadırlar. Din her toplumda farklı şekillerde algılanmaktadır. Kimi toplumlar putları tanrı olarak kabul ederken kimi toplumlar ise gökyüzünde bir tanrının varlığına inanıp ve o tanrının emirlerine göre hareket etmeye çalışırlar (Ünlü, 2015: 25).

Din aslında çıkış temelli olarak hayatı anlama ve yaşam boyunca nasıl davranılması gerektiği sorunlarının karşılığıdır. Yani insanlar yaşamlarını çeşitli şekillerde idame ettirirken hayatın anlamını da kavramaya çalışırlar. Metafizik olarak biz kimiz neden dünyadayız ne için yaşamamız gerekiyor gibi soruların cevabı aslında din denen kavramda gizlidir. Din dünyevi işlerden çok uhrevi yani ruhsal olarak insan yaşamına anlam katmaktadır. Dinin çıkış noktası bu ruhsal yaşam olarak görülebilmektedir (Akıncı, 2005: 12).

Dinin en önemli özelliklerinden birisi toplumsal düzeni koruması kargaşa ve olayların yaşanmasının önüne geçebilmesidir. Din bunu en güzel şekilde ahiret inancı argümanı ile yapmaktadır. Yani ahiret inancı, insanları bu dünyada uğradıkları haksızlık ve ezilmişlik karşısında ahiret inancı ile hakkını öteki dünyada arama yoluna başvurabilirler. Bu da bu dünyada yaşanabilecek kargaşanın bir nevi engellenmesi olarak görülebilmektedir. Bu inanç devlet ve birey arasında da gerçekleşmektedir ve devlet bu sayede din aracılığı ile kendi hegemonyası inşa edebilmektedir.

Gramsci dinin insanı belli bir hedefe odaklanmasını belli bir amaç için yaşamasını ve hatta insanı yaşamda ayakta tutan bir olgu olduğunu söyler. Ona göre

insan ahirete olan inancı sayesinde belli zorlukların üstesinden gelerek ayakta kalır. İnsanı bu dünya hayatını adapte olmasını sağlayan diğer dünya inancıdır. Çünkü insan diğer dünyada ruhun sonsuzluğuna ve yaptıklarının mükafatını alacağına inandığı için bu dünyaya daha iyi adapte olarak dininin gereklerini yerini getirmeye çalışır. Bu nedenle insanlar kötü ve yanlış olan her şeyle belirli bir savaş içerisine girerek arkalarında belli bir gücün varlığını hissetmektedirler. Bu bağlamda din bir yaptırım aracı olarak görülmektedir (Gramsci, 1967: 69-70).

Din ve devlet ilişkisi çok eski dönemlerden beri var olan bir tartışmadır. Hatta bu tartışma ileri zamanlarda da devam edecek gibi görünmektedir. Din ve devlet ilişkisi her alanda varlık gösterebileceği gibi devlet hegemonyası içinde var olabilmektedir. Özellikle dini kurallarla yönetilen bir devlet din aracılığı ile kendi hegemonyası rahat bir şekilde toplum üzerinde inşa edebilmektedir. Toplumsal suçların hepsinin devlet eliyle ancak din kuralları çerçevesinde belli yaptırımlara tabi tutulması devletin din aracılığı ile hegemonya alanı yaratmasına yardımcı olabilmektedir. Örneğin hırsızlık suçunun karşılığı hırsızlığı gerçekleştiren kişinin elini kesmek olursa devlet bu argümanı kullanarak suçlu üzerinde bir hegemonya inşa ederek suçlunun bir daha böyle bir suça yeltenmesini engelleyebilir. Böylelikle devlet dini kurallar aracılığı ile toplum üzerinde hegemonya yaratma girişiminde başarı elde etmiş olmaktadır.

Din, birey ile devlet arasındaki ilişkileri düzenli hale getiren bir olgudur. Dinin en önemli özelliği barış içinde ve insanlarla kaynaşarak yaşama anlayışının hakim olmasıdır. Bu da birey ve devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen anayasa ve kanunlara itaat edilesi bu kanunlara uyuldukça barış ve kaynaşmanın sağlanması bunun sonucunda toplum içerisinde barış ve huzurun etkili hale gelmesi görüşünden hareketle dinin barışçıl tarafının etkili olmasını sağlanmaktadır. Bu devletin din aracılığı ile toplum içerisinde itaat edilmesi ve bu yolla da devlet hegemonyasının inşa edilmesini sağlamaktadır (Okumuş, 2009: 327).

Gramsci din ve devlet işleri arasında ilişkiye politika ve din arasındaki üstünlük mücadelesi anlamında incelemektedir. Ona göre yönetici sınıf ne yaparsa yapsın halkın kendi dini değerlerine inanmasını sağlamalıdır. Yani yönetici sınıf ve halk arasında farklı dinler ortaya çıkmamalı ve yönetici sınıf ve halkın aynı dini inanca sahip olması gerektiğini söyler. Ona göre yönetici sınıf, politika ve din arasındaki mücadelede dini inanca değer verdiği için ayakta kalmıştır. Eğer politika ve din arasındaki mücadeleyi politika kazansaydı toplum içerisinde çeşitli mezhepler ortaya çıkacak ve bu da dinin

devlete sağladığı hegemonyasını sarsacaktır. Bu nedenle devlet kendi dini düşüncesi topluma kabul ettirmeli ve toplumun yalnızca bir dini inanca sahip olması gerektiğini söyler (Gramsci, 1967: 73).

Gramsci'ye göre din toplum içerisinde ortak bir ideolojinin oluşması için kullanılan bir araçtır. Çünkü ona göre din toplum içerisinde tek bir düşünce yaratarak toplumun bu düşünce etrafında birleşmesini sağlayan bir araçtır. Gramsci'ye göre tarihsel süreç içerisinde dini savunanlar, dindarlar ve din görevlileri sürekli toplum içerisinde farklı kesimlerin çeşitli dini inançlara sahip olamaması için ellerinden gelen mücadeleyi vermişlerdir. Özellikle din adamları toplumun farklı dini görüşlere sahip olarak kendilerini eleştirmelerinin önüne geçmek istemişlerdir (Gramsci, 1967: 60-61).

Günümüzde din ve devlet ilişkisinde eskisi kadar büyük bir bağlantı görülmeyebilir. Özellikle laiklik kavramıyla beraber pek çok toplum din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması gerektiği düşüncesi içerisinde olmaktadır. Dinin devlet işlerinden ayrı tutularak ortaya çıkan toplumsal sorunları din temelli değil de devlet eliyle karşılığının verilmesi düşüncesi benimsenmektedir. Ancak her ne kadar durum böyle olsa da bazen devlet dini tam olarak arka plana bırakmamakta ve dinden yardım almaktadır. Yani din görünürde ne kadar kullanılsa da arka planda her zaman varlığını sürdürmeye devam etmektedir (Murselov ve Koç, 2016: 184).

Gramsci'ye göre din tarihin en eski ütopyaları arasında yer almaktadır. Gerçekleşmeyen bir hayaldir. Çünkü din toplum içerisindeki karmaşayı, çelişkileri, uzlaştırmaya çalışan bir olgudur. Din toplum içerisinde her kesin eşit sayıldığı kimsenin kimseden üstün olmadığını ifade etmektedir. Din toplum içerisinde tüm insanları dayanışmaya davet eden insanların kardeş olduklarını savunmaktadır. Ancak bu kardeşlik var olan gerçek dünyada mümkün görülememektedir. Dinin kardeşlik vurgusu ancak başka bir evrende gerçekleştirilebilir. Bu nedenle din bir ütöpik değer olarak kalmaktadır (Gramsci, 2011: 114).

Din toplum yaşamının her alanına etki etmektedir. İnsanlar nasıl ki yeme içme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaları gerekirken dini bir inanca sahip olmaktadırlar. Çünkü dini inanç aslında insanların hayat felsefesini şekillendiren bir kavramdır. Din inananın dünya görüşünü, felsefesini, hayat tarzını her yönüyle etkilemektedir. Çünkü insan din inancının gereğine göre hareket etmektedir.

3.3.7.4. *Hukuk ve Mahkeme*

Hukuk varlığını doğal hukuka borçludur. Yani hukuk ilk olarak doğal hukuk temelli ortaya çıkmıştır. Doğal hukuk ise kaynağını ilk olarak din den alır. Böylece hukuk var olma sebebini Tanrı'nın emirlerine dayandırır ve hukuk kurallarının hayata geçirilmesi tanrının dünyadaki temsilcileri aracılığı ile gerçekleştirilir. Aynı şey uluslararası hukuk içinde söz konusudur klasik dönemde hem iç hem de uluslararası hukuk papa eliyle gerçekleştirilir. Modern dönemde ise uluslararası ilişkilerin genişlemesiyle uluslararası hukuk farklı bir boyut kazanmıştır. Devletlerarası ilişkilerin genişlemesiyle doğal hukukun sadece Tanrı'dan kaynaklanmadığı devletlerinde buna müdahale edebileceğinin anlaşılmasıyla papayla beraber herkesi kapsayan bir hukuk düzeni oluşturulmuştur (Denk, 2011: 102-103).

Hukukun din temelli olarak ortaya çıktığı görüşü oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. İnsanlar arası etkileşimin başladığı ilk zamanlarda dini kaynaklar hukukun oluşumuna katkıda bulunmuştur. Buna bağlı olarak dini liderler aynı zamanda siyasi liderler olarak görülüyordu. Böyle bir durumda hukuk kuralları ve dini kurallar bir bütün olarak görülmekteydi (Ünsal, 2010: 8).

Hukuk nasıl orta çıkarsa çıksın bir ülkede hukuka verilen değer ve hukukun uygulanması çok önemli bir konudur. Hukukun varlığının yanında bu hukuk kurallarının uygulanmasını yapan bir kurumunda var olması gerekir. Böyle bir kurumun olmaması durumunda toplum içerisinde her birey kendi kurallarını geçerli sayarak kendi güvenliğini yine kendi sağlamaya çalışır. Bu durum da kargaşayı kaçınılmaz kılacaktır. Hukuk kurallarını uygulayacak bir mekanizma olmazsa kurallar sadece söze dayalı kalır ve insan hayatını güvence altına almaz (Hobbes, 2020: 133-134).

Her ülke uluslararası alanda olduğu gibi kendi ulusal sınırları içerisinde de belli bir hukuksal kurallar çerçevesinde yönetilmektedir. Yani her ülkede belli bir hukuk kuralları mevcuttur. Bu kurallar bazen sözlü olarak geleneksel yapının devamlılığından kaynaklanır. Bazen de modern hukuk düzeni içerisinde olgunlaşmaya başlar. Burada önemli olan hukuk ve siyasal toplum arasındaki ilişkidir. Siyasal toplum bazen hukuku kullanarak kendi hegemonyasını güçlendirirken bazen de hukuku her şeyin üzerinde tutarak kendisinin asalında bir hukuk devleti olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Her iki durumda da hukuk belli bir ülkedeki siyasal iktidar aracılığı ile belli bir anlama bürünmektedir (Akbaş, 2014: 92-93).

Bir ülkede hukuk devletin eliyle anlam kazanmaktadır. Devletin hukuka karşı tutumu ülkenin hukuka verdiği değerle anlaşılmaktadır. Eğer devlet hukuka değer verirse hukuku her şeyin üstünde görürse hem hukuk hem devlet halk tarafından olumlu karşılanır. Eğer hukuk devlet eliyle tek tipleştirilirse yani devletin insanları kendi kurduğu hukuksal sisteme göre şekillendirirse insanların var olan haklarına saygılı olmayıp hukuku kendi çıkarlarına alet ederse hukuk devletin belirli amaçlarına hizmet eden bir olgu olmanın dışına çıkamaz (Gramsci, 2011: 316-317).

Devlet denen kontrol mekanizması aslında toplum içerisinde bir bekçi görevi görmektedir. Burada önemli olan devletin bekçilik görevini yerine getirirken topluma karşı nasıl bir tutum içerisinde olduğudur. Devlet toplum içerisinde düzeni sağlarken halka sert bir şekilde ve dayatmacı olarak davranabilir mi? Devletin halka baskı uygulaması devletin halk üzerindeki etkisini azaltmaktadır. İnsanlar devletin bu sert tutumuna karşı devlete güven duymamaktadırlar. Aslında devlet topluma iyi ve hoşgörülü davranmalı. Sert davranacaksa da bunu düşmanları üzerinde gerçekleştirmelidir (Platon, 2018: 63).

Hukuk bir kanun veya düzene hitap etmenin dışında, esas ve esasın hayata geçirilmesine ilişkin mevcut kurallar dizinine hitap eder. Başka bir ifadeyle hukuk kamu gücünün düzenlenmesinde ve hayata geçirilmesinde uygulanması gereken kurallar bütünüdür. Bu durumda hukukun düzenlenmesinde ve hayata geçirilmesinde temel mekanizma olan devletin hukuku, insan hakları ve özgürlükleri koruma altına alan ve vatandaşların gelişimine izin veren hukuktur (Gözlügöl, 2013: 1424). Bir devlet hukuka ne kadar değer verirse iktidarı o kadar meşru hale gelir. Tabi bunun yanında insan hak ve özgürlüklerine de saygılı olunması gerekir.

“İnsan hakları en iyi ve en yaygın tanımı ile insanın insan olmaktan kaynaklanan haklarıdır.” Bu tanım bize insan haklarının doğal hukuk düzeni olarak ortaya çıktığını gösterir. Bir insanın bu haklara sahip olması belli bir koşulu yerine getirmesine veya belli bir mücadele içine girmesine gerek yoktur. Bu haklar zaten kişiye doğal olarak verilmiş haklardır. İnsan hakları dünyadaki tek amacın insanın kendisi olduğunu ifade eder ve bu önemin kendisine hiç kimse eliyle verilemeyeceği düşüncesine dayanır. 20. yüzyılda insan hakları adına gerçekleştirilen en önemli olay, insan haklarının uluslar üstü bir değer kazanmasıdır. Yani insan hakları artık uluslararası ilişkilerde kendine yer bulmuştur. Bu durum mevcut egemenlik anlayışının değişmesini sağlamıştır. Bununla beraber tek bir otoriteye bağlı olan merkeziyetçi düzenden yetkileri sınırlandırılan ve

paylaşımına açık olan bir egemenlik düzenine geçilmiştir. Günümüzde demokrasinin geliştiği ülkelerde egemen gücün tek karar verici mekanizma olmadığı kabul edilir. Toplumun yaşama hakkını ve hayat alanını garanti altına alan bir düzen söz konusudur. Günümüzde iktidarlar insan haklarına saygılı oldukları ve bu haklara bağlı kaldıkları miktarda meşruiyet kazandıkları söylenebilmektedir (Coşkun, 2016: 3-8).

Bir ülkede insan haklarından bahsedebilmek için öncelikle orada insana değer verilip verilmediğine bakmak gerekir. Yani insan haklarının temelinde insana verilen değer yatmaktadır. İnsan akıl sahibi olmakla diğer varlıklardan üstün hale gelmiştir. İnsanın bütünlüğü sadece et ve kemikten ibaret değildir, ruh ve fiziki yapısıyla birlikte bir bütündür. Evrende saygın bir konumda bulunan insana saygı temelinde yaklaşmak onun hak ve özgürlüklerine saygılı olmayı gerektirir (Sancaklı, 2003: 26-27).

Bir ülkenin iç hukuk düzenin iktidarın hegemonyasının şekillenmesinde önemli değere sahiptir. Çünkü iç hukuksal düzen aslında ne yapılmaya çalışıldığının, amacının ne olduğunun açık ifadesidir. Bir ülke hukuk mahkemeler aracılığı ile toplumsal düzeni sağlamaya çalışır. Burada dikkat edilmesi gereken düzeni sağlarken adaletli davranılmasıdır. Yani bir kişi bir suç işlerken yaptığı suçun ülkedeki karşılığını hukuk ve mahkeme aracılığı ile görür. Kişi bu suçun karşılığını öğrendiğinde belki de bu suçu işlemekten vazgeçecektir. İşte hukuk bu noktada suçlu üzerinde caydırıcı bir etki yaratmaktadır. Böylece iktidar hukuk ve mahkeme aracılığı ile bir hegemonya inşa edebilmektedir. Aynı durum uluslararası hukukta da geçerlidir. Uluslararası hukukta mahkemeler aracılığı ile de bir hegemonya inşası söz konusudur.

Hukukun Üstünlüğü Kavramı

Devletin egemen yetkilerini kısıtlanması hukukun üstünlüğü kavramıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Bugün bütün bireyler kendi iradesi ve düşüncesine göre hareket ettiği için bunların düzenlenmesi için bir kontrol mekanizmasına ihtiyaç duyulmuştur. Tam olarak egemenlik kavramı da bu yüzden meydana gelmiştir. Burada üzerinde durulması gereken husus yasa çıkarma görev ve yetkisinin egemen iradeye bırakılması sonucunda egemen gücün kontrol edilemez bir hal almasıdır. Hukukun üstünlüğü anlayışı egemeni kontrol etme düşüncesinden hareket etmektedir (Yaylalı, 2018: 108-109).

Hukukun üstünlüğü aslında bireylerin ve onların üzerinde bir egemenlik kuranların kısaca yöneticilerin hukukun dışına çıkmaması gerektiğini ifade eder. Hukukun üstünlüğü bireyler ve otoriteler için geçerli olduğu kadar özel kuruluşlar

içinde geçerlidir. Diğer bir ifade ile hukukun üstünlüğü bir ülkedeki yöneten ve yönetilenler arasındaki ilişkiyi düzenlemenin yanında ülkedeki gerçek ve tüzel kişiler arasındaki ilişkiyi de düzenler. Buradan uluslararası hukuku sadece iktidar ilişkilerini düzenleyen bir hukuk dalı olmadığı sonucu çıkarılabilir. Bazı ülkelerde bireyler arasındaki ilişkilerin çoğu sert kurallarla düzenlenmişken bazı ülkelerde ise hukukun daha sınırlı bir alanda mevcut olduğu görülebilir. Çok sert kuralların olduğu ülkelerde bile toplumdaki bireyler arasındaki bütün ilişkileri sadece hukukla düzenlemenin mümkün olmadığı bunun istenmeyen bir durum olduğu söylenmektedir. Hukuk kurallarının yanında komşuluk ve din normlarının varlığı görmezden gelinemez. Kısaca bireyler ve diğer özel kuruluşlar arasındaki ilişkiler için sadece hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu söylenemez (Toprak, 2015: 13-14). Demokratik toplumların temelinde hukukun üstünlüğü kavramının mevcudiyeti inkar edilemez. Hukukun üstünlüğü anlayışıyla hareket eden ülkelerde demokrasi kavramı etkin bir rol oynar.

Hukukun üstünlüğü demokrasi kavramının vazgeçilmezidir ve böyle bir anlayışla hareket eden devletler modern ve gelişmiş bir toplum yapısına sahip olurlar. Hukukun üstünlüğü, egemen gücün çıkarıcı düşüncesinin yanında güçsüze sahip çıkarak onu haksız olan güçlüye karşı korumak ve bunun sonucunda adaleti sağlamaktır. Hukukun üstünlüğü kavramı yargının bağımsızlığından ayrı düşünülemez. Yargı erkinin yönetim birimlerinden ayrılması ve yönetimden bağımsız bir şekilde hareket etmesi, yönetim birimlerinin keyfî bir şekilde hareket etmelerinin önüne geçecektir. Hukukun üstünlüğü anlayışının hakim olmadığı rejimlerde kuralsız bir yönetim anlayışı egemenlik sürmektedir. Demokrasi sorunların mevcut kurallar neticesinde adaletli bir şekilde uygulanması ve bu adaleti gerçekleştirecek yasal bir yönetimi gündeme getirir. Demokrasinin etkili bir şekilde uygulanması beraberinde modern devlet kavramını ortaya çıkarmıştır. Modern devletler de demokrasi ve hukukun üstünlüğün iç içe geçmiştir.

Modern devlet kaynağını hukukun üstünlüğü anlayışından alır ve hukukun üstünlüğü ilkesinin temel amacı özgür bir hale gelmiş bireylerin iradelerini kontrol altına almaktır. Yani devletin var olma amacı birbirleriyle mücadele içinde olan kişi veya grupların denetlenmesini sağlamaktır (Yaylalı, 2018: 97). Modern ve güçlü devletlerden bahsedilirken bu devletlerin mevcut güçlerini uluslararası hukuka aykırı bir şekilde kullanmamaları gerekir. Yani devletin egemenlik gücünü sınırlandıran bir hukuk

normunun var olması gerekir. Güçlü devletlerin hukuk kurallarını kendi menfaatlerine göre yorumlamamaları gereklidir.

Gramsci'nin hukuk hakkındaki düşünceleri incelenirken aslında onun toplum bazlı bir açıklama yaptığıının bilinmesi gerekir. Gramsci hukuk hakkındaki düşünceleri kapitalist toplum ve sosyalist toplum ayrımına giderek açıklamaktadır. Ona göre kapitalist devlet her alanda olduğu gibi kendi hegemonyasını devamlı hale getirebilmek için hukuk alanına da etki edebilmektedir. Yani kapitalist devlet hukuku kendi hegemonyası için feda edebilmektedir. Bunu da kendi bünyesinde yetiştirdiği ve eğitim verdiği hukukçular aracılığı ile gerçekleştirir. Sosyalist toplumda durum biraz daha farklıdır. Burada eşitlikçi bir toplumsal düzen var olduğu için hukuk herkese eşit şekilde uygulanabilmektedir. Yani hukuk iktidarı hegemonyasını güçlendirmektense toplum içerisinde eşitlikçi bir yaklaşımla uygulanmaktadır (Akbaş, 2014: 179).

Her devletin kendini göre bir hukuksal düzeni vardır. Devletlerin hukuksal düzeni nasıl olursa olsun hukuk her zaman her şeyin üstünde tutulması gereken bir olgudur. Bu nedenle hukuk sadece belirli kurallara bürünerek sabit kalabilecek bir olgu değildir. Hukukun her şeyden üstün olabilmesi için sürekli geliştirilmesi gerekmektedir. Hukuk geliştiği zaman ona bağlı olan her kurum ve kuruluş bunlara altyapı ve üstyapı da dahil kendiliğinden gelişme içerisinde olacaktır (Gramsci, 2014: 177).

Hukuk devleti anlayışının temel koşullarından biri siyasal özgürlüğü yapı taşı olarak gören demokratik bir yönetim anlayışının var olmasını gerektirir. Hukuk devleti anlayışı egemen gücü sınırlayan ve onun düzgün bir şekilde davranmasını sağlayan bir anlayıştır. Burada halk iradesi sonucunda göreve gelmiş iktidarın anayasa ve yasalarla sınırlandırılması söz konusudur.

Uluslararası Hukuk ve Hegemonya

Uluslararası hukuk denilince ilk önce incelenmesi gereken modern anlamda uluslararası hukukun meydana geldiği dönemdir. Genel kabul gören görüşe göre; Westphalia Antlaşması modern anlamda uluslararası hukukta yeni bir düzenin ortaya çıktığını belirtmektedir. İktidar mücadelesinin had safhaya ulaştığı 30 yıl savaşlarına kadar uluslararası hukuk sistemi tam manasıyla bir düzene oturtulamamıştı. Bu dönemde iç ve dış olmak üzere iki tür mücadele söz konusuydu. İç düzende papa merkezli bir mücadele söz konusuyken, dış mücadele ise ilerde ulus-devlete evrilecek iktidar birimleri tarafından üstünlük mücadelesi söz konusuydu (Denk, 2011: 109-110).

Bu dönemden sonra uluslararası alanda meydana gelen olaylar neticesinde uluslararası hukuk da yeniden şekillenmeye başlamış ve sürekli bir değişim ve dönüşüm içine girmiştir.

Uluslararası hukukun ortaya çıkışı farklı olaylara göre değişebilmektedir. Köklü bir uygulama bütünlüğü olarak düşünüldüğünde eski çağlara belki de daha öncesine kadar da götürülebilir. Evrensel açıdan bakıldığında ise milletler cemiyetiyle birlikte ortaya çıktığı düşünülebilir. İlk başlarda uluslararası hukuk Avrupa’da ortaya çıktığı söylenir. Fakat yazının ortaya çıkması ve çivi yazısının incelenmesiyle birlikte hem Yakın Doğu hem de Uzak Doğu uygarlıklarının da uluslararası sistemden haberdar oldukları anlaşılmaktadır. Özellikle Mısır ve Hitit Uygarlıkları arasında imzalanan Kadeş Antlaşması aslında uluslararası ilişkilerin ne kadar eskiye dayandırılabilceğinin en iyi göstergelerinden biridir (Karakoç, 2004: 200-203).

Uluslararası hukukun ortaya çıkışı hakkında farklı düşünceler söz konusu olsa da, tarihsel olarak uluslararası hukuk on yedinci yüzyıla dayandırılabilir. Bu dönemde Katolik Kilisesi ve Roma İmparatorluğu’nun gücünün arttığı bir süreç yaşanmış ve bu güç Protestanlık düşüncesinin ortaya çıkmasıyla azalmaya başlamasıyla birlikte, uluslararası hukuk dini değerlerin dışındaki değerlerle de ilişkilendirilmesi fikri gün yüzüne çıkmıştır. Roma imparatorluğu zamanında Roma hukuku burada yaşayan bireyler arasında uygulanırken aynı zamanda Roma İmparatorluğu ve dünyadaki diğer egemen güçler arasında da bir hukuk söz konusuydu. Burada iki kavram karşımıza çıkar, bunlar jus gentium ve jus civile kavramlarıdır. Jus gentium Roma’nın uluslararası alanda uyguladığı hukuk iken, jus civile Roma vatandaşlarına özgü bir hukuktur (Savaşan, 2018: 13-14). Bir ülkenin iç hukuk sistemini anlamlı hale getirebilmek için oradaki toplumsal düzenin ana hatlarıyla nasıl bir anlama büründüğünü bilmek gerekirken, uluslararası hukukun nasıl bir düzende işlediğini anlamak için de ilk önce bakılması gereken kavram uluslararası toplum düzenidir.

Uluslararası hukukun varlığını makul bir anlama kavuşturmak için uluslararası toplumun temel anlamıyla ne ifade ettiğini bilmek gerekiyor. Uluslararası hukuk ve uluslararası toplum birbirleriyle doğrudan ilişkilidir. Çünkü toplum olmadan herhangi bir hukuktan bahsedilemez. Yani hukukun temelinden toplum vardır. Uluslararası toplum kavramını kökenini Vestfalya Barışına kadar dayandırmak mümkündür. Bu barış uluslararası toplumda olduğu kadar uluslararası ilişkilerin de ortaya çıkmasında

etkili olmuştur. Böylece bu iki kavramın ortaya çıkmasıyla uluslararası hukukta etkili olmaya başlamıştır (Çakmak, 2014: 13).

20. yüzyıla kadar uluslararası ilişkiler sahasında geniş ve kapsamlı denilebilecek bir çalışma olmadığı gözlemlenmektedir. 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa kıtasında çoğu alanda uluslararası hukuk alanında düzenlemeler yapılmış olsa da ulusların dış politikalarıyla ilgili konular hakkında önemli ve geniş anlamda bir düzenleme ortaya çıkmamıştır (Arı, 2013: 27). Bu nedenle uluslararası hukukun nasıl ortaya çıktığı hala tam anlamıyla bilinmemektedir. Bu yüzden uluslararası hukuk tarihinde yaşanan farklı olaylar itibariyle bir anlama kavuşturulmaya çalışılmıştır.

1950'den itibaren uluslararası toplum yapısında meydana gelen değişiklikler uluslararası hukuku hemen hemen bütün yönleriyle derinden etkileyerek kapsamlı bir değişikliğe neden olmuştur. 1950'den itibaren uluslararası alanda ortaya çıkan gelişmeler devletleri, uluslararası etkileşimi gerçekleştiren çoğu alanda ortaklaşa bir işbirliği temelinde sistematik düzenlemelere yöneltmiştir. Özellikle Soğuk Savaşın son bulmasıyla uluslararası alanda hızlı bir şekilde ortaya çıkan bu gelişmelerle birlikte devletlerarasında bazen ikili bazen de çok sayıda devletin bir araya gelmesiyle meydana gelen antlaşmalarla birlikte uluslararası hukuk daha düzenli bir şekle bürünmüştür (Kaya, 2012: 151).

Uluslararası hukukun ortaya çıkmasına dair farklı görüşler vardır. Ancak uluslararası hukuk devletlerarasında yaşanan gerginlikler sonucunda ortaya çıkabileceği gibi uzlaşma ve barışçıl dönemlerde de ortaya çıkabilmektedir. Uluslararası hukuk bazen bir savaş sonucunda imzalanan antlaşmayla kendini gösterdiği gibi çoğu zaman devletlerarasında ekonomik, siyasal ve askeri ilişkiler sonucunda ortaya çıkmıştır. Uluslararası hukukta bir ülke başka ülkeler üzerinde hegemonya oluşturabilmektedir. Bunu bazen ekonomik bazen siyasal bazen de askeri alanlarda yapabileceği gibi hukuk alanında da yapabilir.

Devletlerarasında üstünlük kurma mücadelesi uluslararası alan da hegemonya yarışını beraberinde getirmektedir. Devletler birbirlerine üstünlük kurmak için hegemonyalarını etkili hale getirmeye çalışırlar. Bir ülkenin diğer ülkeler üzerinde hegemon hale gelebilmesi için her türlü alanda etkili olması gerekir. Ülkenin içinde bulunduğu koşullar diğer ülkeler üzerinde oluşturduğu hegemonya açısından büyük önem arz etmektedir (Gramsci, 2011: 331-332).

Liberal düşünceye göre; hegemon hale gelmek isteyen bir gücün sermaye, hammadde ve ticaret alanlarını kontrol altına alması değerli malların üretiminde rekabet ettiği ülkelerden ekonomik olarak daha avantajlı olması gerekir. Hegemon gücün tüm bu ekonomik ilişkileri gerçekleştirirken öncelikle bunu yapmaya istekli olması gerekir. Ayrıca bir gücün hegemon hale gelebilmesi için askeri açıdan diğer ülkelerle rekabet edebilecek bir güçte olması gerekir (Karacasulu, 2009: 58). Bir ülkenin her alanda üstün olma çabaları ülkeler arasında küresel hegemonya mücadelesini doğurmuştur.

Küresel hegemonya bir defada ortaya çıkan bir kavram değildir. Dünyadaki bütün devletler kendi sınırları içinde bir egemenlik hakkına sahip olmakla beraber diğer devletlerinde egemenlik hakkını tanımak anlayışı uluslararası ilişkilerin temelini oluşturmaktadır (Keyman, 2006: 4). Küresel hegemonyanın önemli kaynaklarından biri ekonomidir. Bir ülke veya bir grubun küresel bir güç haline gelmesi için öncelikle ekonomik anlamda bağımsız bir şekilde hareket edebilmesi gerekir. Ekonomik anlamda bağımsızlık ancak üreten bir toplumda mümkün hale gelir. Bu nedenle küresel hegemonya mücadelesi tüketici toplumlar arasında değil de üretici toplumlar arasında sürmektedir.

Küresel hegemonyanın ekonomi temelli olarak ortaya çıktığının en büyük göstergesi ABD bünyesinde kurulan ekonomik kuruluşlardır. Nitekim 1944 yılında kurulan Dünya Bankası ve 1945 yılında kurulan Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi ekonomi temelli kuruluşlar ekonomik gelişmenin sürekli hale gelmesi için ABD tarafından kurulmuşlardır. Aslında Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan bu kurumlar savaş sonrasında varlığını devam ettirerek ABD hegemonyasının devamlılığına katkı sağlamışlardır (Konukçu, 2018: 206). 1648 – 1945 yılları arasında ulus-devlete dayalı bir hegemonya anlayışı mevcut olduğu ve bu anlayışın 1945 yılından sonrada değişmediği bilinmektedir. 1944 yılında ABD öncülüğünde kurulan birçok kurum uluslararası örgütler olarak görülse de ulus-devletin var olan hegemonyasını bastırmak yerine ulus-devletin hegemonyasını daha güçlü hale getiriyordu (Keyman, 2006: 5).

ABD'yi küresel hegemonyanın zirvesine taşıyan dört ana alandan bahsetmek mümkündür. Bunlar; ekonomik, askeri, kültürel ve teknoloji alanlarıdır. ABD'nin ekonomik anlamda bir iki tane rakibi olsa da küresel kalkınmanın gözdesi olmaya devam etmektedir. Askeri alanda dünyada eşi ve benzeri olmayan oldukça hızlı bir erişim ağına sahiptir. Teknoloji alanında yenilikçi hamleleriyle liderliğini

sürdürmektedir. Kültürel açıdan gelenek ve görenekleriyle değil de özellikle gençlik alanlarında dikkat çeken bir konuma sahiptir (Yılmaz, 5-6).

Bir ülkenin ekonomik anlamda küresel bir ticaret yapabilmesi ve ekonomik anlamda bir hegemonya kurabilmesi için diğer ülkelerle ilişkilerini sıkı bir hale getirmesi gerekir. Yani ticaret anlamında dış ilişkileri geliştirmeli ve dış ülkeler ile ticaret ilişkilerini esnek bir şekilde yapmalıdır. Bunu da en güzel şekilde serbest ticaret anlayışı ile gerçekleştirilebilir. Serbest ticaret bazen ticaretin geliştirilmesi için kullanılırken bazen de bir hegemonya aracı olarak görülebilmektedir.

Serbest ticaret bazı ülkeler için sadece bir ticaret politikası olarak görülürken bazı gelişmiş ülkeler için bir hegemonya aracı olarak görülebilmektedir. Gelişmemiş devletler gelişmiş devletlerin hegemonyaları altında ekonomik anlamda büyümek istememeleri sonucunda serbest ticaretle birlikte emperyalizm kavramı ortaya çıkmaktadır. (Halaç ve Doruk, 2019: 185).

Yeryüzünde iki büyük savaş ortaya çıkmıştır. Bu savaşlarda savaşa katılan devletlerin yanında savaşa katılmayan ancak savaştan büyük ölçüde etkilenen devletler olmuştur. Bu savaşlar bazı devletleri olumsuz yönde büyük ölçüde etkilese de bazı devletleri olumlu yönde etkilemiş ve bu devletlerin yükselişlerine zemin oluşturmuşlardır. Asıl uluslararası hegemonya tartışmaları iki büyük dünya savaşı arasında yaşanmıştır. İlk olarak 1. Dünya Savaşı ile belli bir zemin oluşturularak yeni düzende üstünlük mücadelesi verilmiştir. Ancak asıl mücadele 2. Dünya Savaşı ile başlamıştır. İki büyük dünya savaşında olumlu yönde etkilenen ve yükselişine zemin oluşturan devletlerden biri de ABD olmuştur.

Dünya üzerinde uluslararası hegemonya 1. Dünya Savaşıyla anlam kazanmaya başlamıştır. Çünkü bu dönemde etkili olan İngiliz hegemonyası artık etkisiz hale gelmiş ve beraberinde ABD hegemonyası ortaya çıkmıştır. Savaş için gerekli ekipmanların toplanması, savaş sonrasında ortaya çıkan tazminatlar, oluşan ekonomik belirsizlik, İngiliz hegemonyasını zayıflatmıştır. Hegemonya kavramı güçlü bir geçmişe sahip bir kavramdır. Ancak asıl uluslararası hegemonya kavramı 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yaygınlaşan ABD hegemonyası ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ABD hegemonyasını yaymak için güçlü fırsatlar yakalamıştır. Tabi burada unutulmaması gereken nokta ABD hegemonyasının 2. Dünya Savaşı'ndan öncede var olduğudur. Çünkü ABD hegemonyası dünyadaki en eski ve en güçlü hegemonyalardan biridir.

ABD 2. Dünya Savaşı'ndan sonra özgür düşünce, insan hakları ve demokrasi gibi değerleri kendi içinde barındırdığını ileri sürerek rıza ve onaya dayalı hegemonyasını sadece kendi içinde değil dünya genelinde oluşturmayı genel itibarıyla başarmıştır. Böylelikle ABD rıza ve onaya dayalı hegemonya bakımından dünyadaki en önemli örneklerden biridir (Çiftçi, 2009: 207).

Tüm bu bilgilerden anlaşılacağı gibi bir ülkenin uluslararası hegemonya mücadelesine girebilmesi için askeri, siyasi ve ekonomi gibi her alanda söz sahibi olması gerekmektedir. Ancak bu güçlü ülke kendi etkisine dayanarak her şeyi istediği şekilde gerçekleştirebileceği anlamına gelmemelidir. Bir ülke ne kadar güçlü olursa olsun başka ülkeler üzerinde baskı ve zora dayalı hegemonyadansa rıza ve onaya dayalı hegemonyayı tercih eder. Çünkü bu rıza ve onaya dayalı hegemonya bu ülkenin uluslararası hegemonyasını kalıcı ve güçlü hale getirmektedir.

3.4. Aydınların Rolü: Geleneksel ve Organik Aydınlar

Gramsci'ye göre toplum içerisinde çeşitli tabakalar bulunmaktadır. Bu tabakaların belirli bilgi ve gelişimi daha doğrusu toplum içerisindeki farklı haklara sahip olduklarının bilincinde olmaları gerektiğini söyler. İşte farklı tabakaların bu haklara sahip olduklarını kendilerine söyleyecek ve kendilerine yol gösterecek kişiler aydınlardır. Aydınların toplumsal tabakaları eğitmek için onlarla sürekli bir iletişim ve etkileşim içerisinde olmaları gerekmektedir. Gramsci tam da bu noktada aydınların hegemonya inşası sırasında kendilerine düşen göreve dikkat çeker. Ona göre aydınlar bu iletişimi sağlayarak toplum içerisinde oluşturdukları yeni tarihsel blok ile hegemonyanın inşasına katkıda bulunurlar (Gramsci, 1967: 60-61).

Gramsci cezaevindeyken kaleme aldığı ve dünya siyaset gündeminin ana eserlerinden bir olan Hapishane Defterleri ile aydınlara önemli roller biçerek onların toplum içerisindeki konumlarını üç farklı şekilde ele almaktadır. Bunların ilki aydın sınıf aracılığı ile işçi sınıfı ve yönetici sınıf arasındaki ilişki sonucunda ortaya çıkan tarihsel blok kavramına açıklık getirmek. İkincisi işçi sınıfı ve yönetici sınıf arasında yaşanan hegemonya mücadelesinde belli bir hegemonyanın inşasında aydınların rolünün ne olduğu. Üçüncüsü ise tarihsel bloku oluşturan altyapı ve üstyapı kavramlarının aydın sınıfı ile birlikte açıklanarak bu iki yapı arasındaki ilişkiyi açıklamaktır (Yetiş, 2002: 217).

Gramsci aydınlara çok önemli görevler yüklemektedir. Ona göre aydınlar belirli toplum içerisinde ortaya çıkarlar ve topluma yol göstereceklerdir. Bunun içinde gerçekten çok önemli vasıflarının bulunması gerektiğini söyler. Bu kişilerin her şeyden önce akıllı olmalı ve her alanda akıllarını kullanarak mantık çerçevesinde hareket etmeleri gerekmektedir. Filozoflar kendi dünya görüşlerini topluma benimsetmektense mantıklı hareket ederek toplumun onayını almaları gerekir. Bunun içinde filozof sadece günün var olan bilgisiyle değil geçmiş dönemdeki bilgileri analiz ederek belli bilgi birikimine sahip olmalıdır. Yani geçmişte belli konular hakkında nasıl bir araştırma yapılmış belli konular hakkında neler söylenmiş nasıl bir bilgi birikimiyle hareket edilmiş bunların hepsini göz önüne alması gerekir. Bunun neticesinde geçmişten gelen birikimli bilgilerin farkında olarak kendi bilgilerini de bu bilgilerin üzerine eklemleyerek hareket etmeleri gerektiğini söyler (Gramsci, 2011: 62).

Gramsci'ye göre halka yol gösteren halkın belirlediği aydın kişi akıllı olmalı ve her konuda aklını kullanmalıdır. Aydın kişi topluma yol gösterirken mantıklı davranmalı ve kanıtlanabilen şeyler üzerinden ilerlemelidir. Aydın kişi toplum içerisinde kendi savunduğu veya ileri sürdüğü belli konular hakkında toplumda bulunan üyeler arasında itirazla karşılanabileceğinin farkında olmalı ve buna hazırlıklı bulunmalıdır. Aydın kişi rakibinin belli konular hakkında elde ettiği kanıtlanmış bilgilere daha önceden yaptığı çalışmalarla vakıf olması gerekir. Rakip kişi aydın kimse karşısında her türlü kanıtı başvurarak onun bilgilerini çürütmeye çalışabilir ama aydın kişi ise hem rakibini hem de halkı tatmin edici delillerle toplumun karşısına çıkmalı ve onları yönlendirmelidir. Çünkü aydın halkın karşısına ne kadar ispatlanabilir bilgilerle çıkarsa halk o kadar aydın kişiye saygılı davranır (Gramsci, 1967: 72). Gramsci aydınların görevini sadece tek bir alanla sınırlandırmamaktadır. Aydınlar sadece kültürel işlevlerle ilgilenmemelidir. Kültürel işlevlerin yanında üretim ve siyaset gibi alanlarda da varlık göstermeleri gerektiğini söyler. Aydınların esas görevi siyasal toplum ve sivil toplum arasındaki iletişimi sağlamaktır. Aydınların iş başına geçmeleri gereken en önemli konulardan biri de hegemonya krizinin yaşandığı dönemler olmaktadır. Bu kriz dönemlerinde aydınlar sorunların çözümü için çabalamalı ve hegemonyanın yeniden kurulmasını sağlamalıdır (Dural, 2007: 60).

Gramsci toplum içerisinde aydın kesimin önemini anlatırken her şeyden önce toplumsal sınıfların belli bir örgütlenme yani belli bir birliktelik içerisinde olmaları gerektiğini söyler. Çünkü ona göre belli bir toplum kendi içerisinde örgütlenmeden

diğer toplumsal sınıflar arasındaki farklılığının bilincinde olamaz. İşte bu noktada belli bir sınıfın yaratılması aslında belli bir aydın kesimin yaratılması demektir. Çünkü ortaya çıkacak her topluluk kendi içerisinde belli bir aydın kesim yaratarak yine bu aydın kesim tarafından yönlendirilecektir. Ona göre yeni ortaya çıkabilecek her örgütün kendi içerisinde bir aydın yaratması mümkün değildir. Burada önemli olan nokta aydın kesimin oluşturulurken ortaya çıkabilecek zorluklardır. Bu noktada örgüt içerisinde ortaya çıkan aydın toplumun gelişmesi için toplumla sürekli etkileşim içerisinde olmalıdır. Durum bundan farklı olursa halkın içinde kopukluklar ortaya çıkabilir (Gramsci, 1967: 64-65).

Bireyler çeşitli nedenlerden dolayı belli sınırlar içerisinde kendilerinin neler yapabileceklerinin farkında olmadan yaşamlarını sürdürebilirler. Bireylerin yaşamlarında etkili olmaları ve sınırları aşarak daha iyi şekilde yaşamaları için bazı şeyleri değiştirmeleri gerekmektedir. İşte bireylere bu değişimin yolunu gösterecek olanlar aydınlardır. Aydınların rolü bireye yol göstermek olmalıdır. Bireyin hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmaktır (Gramsci, 2011: 56).

Gramsci'nin aydınlarla ilgili düşüncelerinin temelinde aslında aydınların bir toplumsal grubun üyesi mi yoksa onlardan bağımsız kendi başlarına bir sınıf oluşturdukları sorusudur. Gramsci'ye göre bu sorunun cevabı kesinlikle aydınların toplumdan bağımsız ayrı bir sosyal sınıf oluşturmadıklarıdır. Yani ona göre belli bir toplumdan ayrı belli bir toplumun düşünce sistemini yansıtmayan bir aydın sınıfından kesinlikle bahsedilemez. Aydın sınıfın düşüncesi ne olursa olsun bu düşünce temelde belli bir toplumsal sınıfın düşüncesidir (Yıldırım, 2018: 109-110). Bu nedenle aydınlar kendi içlerinde ve toplumdan bağımsız bir sınıf oluşturamazlar. Toplum içerisindeki sınıfların varlığının ister farkında olsun ister olmasınlar onlar ister istemez toplum içerisindeki sınıfların sözcülüğünü yaparlar. Böylelikle aydınlar kendi hakları öne çıkarmadan belirli sınıfın toplumsal işlevlerini ve sözcülüğünü üstlenirler. Gramsci aydınların bu bilincin farkında olarak hareket etmeleri gerektiğini söyler (Gramsci, 2011: 14).

Gramsci'ye göre bir yerde hegemonyanın kurulmasında işçi sınıfı ve yönetici sınıfın dışında aydın sınıf da rol oynar. Hatta ona göre hegemonyanın inşasında en büyük rol aydın sınıfa düşmektedir. Çünkü aydın sınıf bir ülkede belli bir dünya görüşünün yani ideolojinin yaratılması ve toplum tarafından benimsenmesini sağladığı için onlara büyük önem verilmektedir. Gramsci aydınları sınıf bilincinin ortaya

çıkmasında vazgeçilmez unsurların başı olarak görmektedir. Bu nedenle aydınları toplumdan dışlayan yani toplumdan bağımsız gören tüm düşüncelere karşı çıkmaktadır. Ona göre her toplum kendi içerisinde belli bir aydın sınıf oluşturmaktadır. Aydınlar içinden çıktığı toplumun tüm özelliklerini taşımaktadır. Bu nedenle toplum ve aydınlar arasında organik bir bağ vardır. Buda belli bir organik aydın sınıfı yaratmaktadır (Özgüden, 2015: 80-81).

Gramsci aydınları biçtiği rol bakımından ikiye ayırır. Bunlar geleneksel ve organik aydınlardır. Geleneksel aydınlar eski tip yaşam tarzına yakın oldukları için geleneksel ismini almışlardır. Bu aydınlar tarıma dayalı kapitalizmin henüz içine giremediği küçük toplumların çıkarları için çalışırlar organik aydınlar ise sanayileşme ile büyük burjuva sınıflarının çıkarlarına hizmet ettikleri için organik adını almışlardır. Organik aydınlar zamanla geleneksel aydınları kendi içlerinde eriterek yok olmalarına yol açabilirler.

Gramsci aydın sınıfını tanımlarken bu sınıfı geleneksel ve organik olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Ona göre geleneksel aydınlar geçmişle ilişkili olarak geleneksel yapı içerisinde olgunlaşmaktadırlar. Geleneksel aydınlar toplum içerisinde ortaya çıkan tüm sorunlar karşısında kendi sürekliliğinden taviz vermeden ve geçmişle gelecek arasında bağlantıyı sağlayan bir sınıftır. Organik aydınlar ise modern zamanlarda daha çok toplumun birleştirici rolünü üstlenmektedirler. Yani toplum arasındaki ilişkileri ele alarak bu ilişkiler çerçevesinde bir bütünlük oluşturmaktadırlar (Yaralı Akkaya, 2014: 41).

Her toplumun belli bir gelişmişlik düzeyi vardır. Özellikle ekonomik alandaki gelişim ve değişimler toplumun gelişmişlik seviyesi hakkında bilgiler vermektedir. İster ekonomik olsun ister diğer alanlarda olsun toplum belli bir yönlendirici yani belli bir aydın kesimin yardımına ihtiyaç duymaktadır. İşte burada ortaya çıkan aydın kesim organik aydınlar olarak nitelenmektedir. Çünkü bu organik aydınlar toplumu kendi yaşam şartları çerçevesinde her alana etki edebilmektedirler. Aslında toplum bu aydın kesim sayesinde yönetici sınıf ile etkileşim ve iletişim içerisine girebilmektedir. Toplumun aydın kesim aracılığıyla yönetici sınıf ile yaptığı iletişim sonucunda organik bir bağ ortaya çıkmaktadır. Bu organik bağın yaratıcıları aydınlardır (Yetiş, 2002: 222).

Gramsci'ye göre egemen gücün baskı altındaki sınıflar üzerinde hegemonya oluşturma aşamasında aydınlara düşen rol siyasal ve kültürel işlevleri yaymaya

çalışmaktır. Aydınlar hem egemen sınıfın toplumdaki diğer sınıflar üzerinde ideolojik ve kültürel hegemonyasını hem de siyasal yönetim işlevlerini yaymaya çalışmaktadırlar. Böylece egemen sınıf aydınlar sayesinde farklı toplumsal alanları örgütlenme başarısı elde etmektedir. Gramsci bu başarının elde edilmesinde önemli rol oynayan aydınları organik aydınlar olarak tanımlamaktadır (Öztürk, 2020: 186).

Gramsci aslında organik aydınları siyasi iktidarı meşrulaştırma uzmanları olarak tarif etmektedir. Bu aydınlar yönetici sınıfın kültür ve düşünceleri ile yönetilen sınıfın kültür ve düşünceleri arasında farklılığı bularak bu farklılığı yönetici sınıfın lehine çevirip yönetilen sınıf için rıza ve onaya dayalı bir kabullenme sürecine başvurmurlar. Aydınların üzerine düşen rol sadece tek bir düşünce ve hayat tarzını değil, egemen gücün menfaat ve değerlerini ortak değer haline getirmektir. Yani aydınlar hizmet ettikleri egemen sınıfın çıkarlarını toplum içerisinde ortak çıkar haline getirmektedirler (Okur, 2015: 140).

Gramsci yönetici sınıfı ile aydınlar arasındaki bağı çıkar ilişkisi içerisinde değerlendirmektedir. Ona göre yönetici sınıf kendi toplum üzerindeki çıkarlarını aydın sınıf aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Aydınları hegemonyanın bekçileri olarak nitelendiren Gramsci aydınları toplumsal sınıflar arasında belli fikirleri yaymak için birer aracı olarak görmektedir. Gramsci'ye göre farklı dönemdeki yönetici sınıf kendi hegemonyasını inşa edebilmek için çıkarlarına aracılık etmesi için belli bir aydın sınıf oluşturması gerekir böylece toplumun yönetici sınıfın hegemonyasına karşı çıkmasını önlemiş olurlar (Çakır, 2020: 40).

Gramsci aydın tanımlaması yaparken siyasi partilere büyük önem vermektedir. Çünkü ona göre aydınlar bu partilerin içerisinde ortaya çıkmaktadır. Bir toplumsal sınıf yani ister işçi sınıfı ister yönetici sınıf olsun iktidarı ele geçirebilmek için öncelikle belli bir parti oluşturmalarıdır. Parti oluştuktan sonra da kendi içerisinde doğan yani partinin kendi görüşlerini savunan belli bir aydın kesim ortaya çıkacaktır. Onun için partiler bu aydın kesimin önderliğinde siyasi mücadeleler vererek iktidar olmaya çalışmaktadırlar (Özgüden, 2015: 81).

Gramsci pek çok alanda olduğu gibi toplum içerisindeki aydın sınıfın rolü hakkındaki düşünceleri ile Marksizm'e katkılar sunmaktadır. Gramsci aydınlar sınıfına seçilmişler gözüyle bakarak onlara belli bir entelektüel kişilik kazandırmaktadır. Marks'a göre yönetici sınıf işçi sınıfı etrafında şekillenir. Ancak Marks burada bu

şekillenmenin daha çok doğrudan olduğunu söyler. Gramsci ise Marks gibi düşünmekle beraber burada asıl rolü aydın sınıf dediği entelektüel kişilerin oynadığını belirtir. Gramsci bu aydın sınıfına öyle görevler yüklemiş ki bunlar adeta işçi sınıfı ve yönetici sınıf arasındaki bağı güçlenmesini sağlarlar. Aydın sınıf toplumu eğitmek, örgütlemek ve yönetmek gibi meziyetlere sahip olduğu için bu sınıf hem işçi sınıfı hem de yönetici sınıf için vazgeçilemez bir değere sahiptir (Yaralı Akkaya, 2014: 36).

Daha önce belirtildiği gibi, Gramsci'ye göre tarihsel blok, yapı ve üstyapı arasındaki organik bağa dayanmaktadır. Gramsci altyapı ve üstyapı arasındaki ilişkiyi teoride bırakmamış onlar arasındaki ilişkiyi organik bağ dediği bir kavram ile düzenlemiştir. Organik bağı gerçekleştirme görevini ise aydınlara bırakmıştır. Aydınlar toplum içerisinde farklı sorunların üstyapıya ulaştırılması ve bu sorunlara çözüm üretilmesi için üstyapı ile iletişim halindedirler. Gramsci, organik bağı kurma görevini aydınlara bırakarak aslında Marksizm'in eksik kalan bir yönünü tamamlamıştır (Portelli, 1982: 50-51).

Gramsci aydınlarla ilgili düşüncelerini açıklarken bu sınıfa çeşitli görevler yüklemektedir. Aydınları toplumun vazgeçilmez sınıfı olarak görmektedir. Ona göre aydınlarla ilgi ilk tartışılması gereken bu sınıfın toplumdan bağımsız bir toplumsal yapı meydana getirip getirmediği konusudur. Gramsci aydın sınıfını tanımlarken bu sınıfın kendi halinde toplumdan soyutlanmış özgün bir sınıf olmadığını bu sınıfın kesinlikle toplum ile içi içe olması gerektiğini ifade eder. Ona göre aydın sınıfı hem yönetici sınıf hem de işçi sınıfı ile ilişkili olarak hareket etmektedir. Aydınlar bazen yönetici sınıfın kendi içerisinde oluşturduğu ve kendi çıkarlarını koruması için belli görevler yüklediği bir sınıftan bazen de işçi sınıfı içerisinde doğarak bu sınıfın her türlü hak ve özgürlüklerini savunmaktadırlar. Yani aydın sınıf toplumdaki yönetici sınıf ve işçi sınıfı arasındaki ilişkiyi dinamik ve etkili hale getiren bir sınıftır. Bu nedenle toplum içerisinde vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

4. SONUÇ

Antonio Gramsci'nin siyaset teorisinin gelişmesinde fabrika konseyleri ve dönemin Rusya'sında baş gösteren Bolşevik İhtilali özellikle etkili olmuştur. Bir yandan dönemin İtalya'sında işçi sınıfının dönüşümü üzerinde durarak fabrika konseyinin bu dönüşüm üzerindeki etkisini, bir yandan da kendi ülkesinin dışında gelişen bir hareketin sosyalist çizginin ve kendi düşüncesinin şekillenmesine nasıl etki ettiğini açıklamaya çalışmıştır.

Gramsci uzun süren hapis süreci boyunca cezaevinde sürekli toplumun mevcut sınıf bilincinden yoksun olduğunu ve bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Gramsci'nin yaşadığı dönemde yönetici sınıf, alt sınıfların ezilmişliklerini görmezden gelmiş ve bu durum artık sıradan bir olguymuş gibi davranmaya başlamıştır. Gramsci bu durumu ortadan kaldırmak için işçi sınıfının ideolojik düşünce içinde bilinçlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Gramsci'ye göre aslında işçi sınıfı ve yönetici sınıf sürekli kendi çıkarlarını korumak için çatışma halindedirler. Bu nedenle önemli olan sınıfların çıkarlarını korurken nasıl bir önlem aldıkları yani nasıl örgütlü hale geldikleridir. Hapishane yıllarında yazdığı Hapishane Defterleri adlı eseriyle de toplumun aksaklıklarını ve sınıf mücadelesini ele almış, işçi sınıfının adeta bir yol göstericisi olmuştur. Gramsci, bu eseriyle işçi ve köylü sınıfın kapital devlet düzeni karşısında nasıl hareket etmeleri, örgütlenmeleri ve bilinçlenmeleri gerektiğine odaklanmıştır. Gramsci'ye göre işçi sınıfı yönetici sınıfa göre daha çabuk örgütlü hale gelerek kendi haklarını savunabilir. Bunun için onlar halkın önde gelen bireylerini daha çabuk kendi yanlarına çekebilirler. Bu nedenle işçi sınıfı sürekli kendi haklarını savunmalı ve yönetici sınıf karşısında zayıf ve güçsüz olduğunu belli etmemelidir.

Düşüncelerini, içinde olduğu toplumun sorunları üzerinden geliştiren Gramsci'nin siyasal düşüncelerinin anlaşılması için birtakım kavramlar hakkındaki çözümlemelerine odaklanmak gerekmektedir. Gramsci, başta hegemonya olmak üzere siyaset bilimi literatürüne birçok kavram kazandırmış ve var olan kavramlara geniş bir bakış açısı yüklemiştir. Deneyimlerini kuramsallaştırmaya yönelmesiyle praksis filozofu olarak tanınan Gramsci, kendi içinde tutarlı kavramsal yaklaşımı ile kapitalist toplumlardaki egemenlik mücadelesinin çözümlemesini yapmaya odaklanmıştır. Bu

çözümlemelerinde başta hegemonya olmak üzere sivil toplum, devlet, tarihsel blok ve aydınlar gibi kavramları öne çıkarmıştır ve bu kavram ve çözümlemeleriyle Marksist düşünceye önemli katkılarda bulunmuştur.

Gramsci, hegemonya alanında detaylı çalışmalar yaparak kavramı sistemli hale getirmiştir. Hegemonyaya ilişkin düşüncelerini açıklarken hegemonyayı iki alana ayırarak ele almaktadır: baskı ve rızaya dayalı hegemonya. Gramsci'ye göre egemen güç kendi içerisinde hem baskı ve zora dayalı hem de rıza ve onaya dayalı hegemonya anlayışı bulundurmalıdır. Egemen güç yerine göre bu iki hegemonyayı da kullanabilir. Ancak düşünür baskıdan çok rızaya dayalı hegemonyanın kullanılmasının tercih edilmesi gerektiğini söyler. Çünkü ona göre bir yerde hegemonyanın inşa edilmesinin yanında bu hegemonyanın kalıcı hale gelmesi gerekmektedir. Hegemonyanın kalıcı hale gelmesi ise rızaya dayalı hegemonya anlayışı ile mümkün olmaktadır. Rızaya dayalı hegemonya, sürekli hale gelen hegemonyadır.

Bir ülke kendi içerisinde çeşitli güç odakları bulundurabilir. Çünkü toplum içerisinde herkesin istek ve arzuları aynı olmayabilir. Beklentilerin farklılaşması beraberinde belli sayıda güç odakları ortaya çıkarabilir. Ülke içerisinde ortaya çıkan bu güç odakları kendi içerisinde belli bir hegemonya mücadelesi verebilmektedirler. Ülke içerisindeki güç odakları kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek birbirleri üzerinde hegemonya inşa etmeye çalışırlar. Bu hegemonya mücadelesi bazen büyük kargaşalara yol açabileceği gibi bazen de belirli sistematik bir düzen içerisinde ilerlemektedir. Ülke içerisinde hegemon hale gelen bir güç bazen zora dayalı bazen de rızaya dayalı olarak hareket etmektedir. Ancak zora dayalı inşa edilen hegemonya bir süreklilik içerisinde olamamaktadır. Bu nedenle hegemon güç öncelikle halkın istek ve arzularına dikkat ederek bu doğrultuda belli bir hegemonya inşa edip bu hegemonyasını devamlı hale getirebilir. Ülke içerisindeki hegemon güç rızaya dayalı hegemonyasını çeşitli araçlar kullanarak inşa edebilir ve bu araçlar sayesinde hegemonyasını devamlı hale getirebilir. Hegemon gücün ülke içerisindeki hegemonyasının en önemli araçlarının başında medya gelmektedir. Medya hegemon gücün kontrolünde oldukça egemen gücün hegemonyası devamlı olabilmektedir. Çünkü egemen güç kendi politikalarını yani yapmak istediklerini medya aracılığı ile halka ileterek onların rızalarını almaya çalışır. Egemen gücün halk üzerinde inşa ettiği hegemonya için kullanacağı bir diğer araç eğitimidir. Egemen güç eğitim aracılığı ile halk üzerinde belli politikalar çerçevesinde bir hegemonya inşa edebilmektedir. Kendi politikasını eğitim aracılığı ile

halka aktarabilmektedir. Bir diğer hegemonya aracı din olarak görülmektedir. Din toplum üzerindeki hegemonyanın önemli araçlarından biridir. Çünkü bilindiği gibi dinin birleştirici bir yönü vardır. Egemen güç dinin bu birleştirici yönü doğrultusunda hareket ederek halkın inancı çerçevesinde belirli politikalar ortaya çıkarabilmektedir. Egemen güç din kaynaklı bu politikalar ile halk üzerinde belli bir hegemonya inşa edebilmektedir. Burada vurgulanması gereken hegemonya kavramının en önemli düşünürlerinden olan Gramsci'ye göre de din önemli bir hegemonya aracıdır. Ona göre egemen güç halk üzerinde belli bir hegemonya inşa ederken öncelikle halkın inanç ve değerlerine önem vermesi gerekir. Böylece uluslararası alanda olduğu gibi bir ülkenin kendi içerisinde kurulan hegemonya rıza ve onay temeli olmalıdır. Çünkü hegemonyanın kalıcılığını sağlayan toplumun rıza ve onayının alınmasıdır.

Klasik Marksizm, egemen gücün hegemonyasının daha çok baskı unsuru olarak ortaya çıktığını öne sürerken Gramsci baskının yanında rızanın da olabileceğini hatta baskıdan çok rızaya dayalı hegemonyanın etkili olacağını öne sürer. Gerçekten de baskıya dayalı olarak kurulan hegemonyanın kalıcı olması daha zor görünmektedir ve belli bir zamandan sonra yok olmaya mahkûm hale geldiğinin birçok örneği mevcuttur. Gramsci'nin ortaya attığı rızaya dayalı hegemonyanın kalıcı hale gelmesi ise daha mümkün görünmektedir. Örneğin, tiranlık ve baskı ile yönetilen ülkelerde hegemonya bir karmaşıklık içerisinde inşa edilir ve kısa sürede yok olmaya başlar. Ancak demokratik ülkelerde hegemonya rızaya dayalı olduğu için sürekli hale gelme olasılığı daha güçlüdür.

Gramsci üstyapı ve altyapının organik birlikteliğinden ortaya çıkan tarihsel blok analiziyle de Marksizm'e katkılarda bulunmuştur. Marksizm, üstyapı ve altyapının birlikteliğinde daha çok yapının üstyapıyı şekillendirdiğini ifade etmektedir. Marksist düşünceye göre altyapı olmadan üstyapının belli bir varlığından bahsedilemez yani üstyapı altyapı ile birlikte şekillenmektedir. Gramsci ise Marksist yöntemine uygun olarak tarihsel bloku ilk aşamada yapının meydana getirdiğini, üstyapının da yapının bir yansıması olduğunu ileri sürer. Yani son kertede altyapının belirleyici olduğunu düşünür; ancak tarihsel blok bir kez oluştuktan sonra değişim üstyapının içerisinde meydana gelir ve üstyapı oldukça belirleyici hale gelerek altyapıyı etkileme ve hatta gelişmesini engelleme potansiyeli taşır. Örneğin üstyapısal bir öge olarak siyaset, sadece üretim araçları çerçevesinde gelişmez aynı zamanda onlar üzerinde belirli etkileşimler de oluşturur.

Gramsci'nin Marksizme önemli katkılar sağladığı alanlardan biri de devlet yani sivil toplum ve siyasal toplum alanlarıdır. Gramsci'nin Hapishane Defterleri adlı eserinde dikkat çeken karşıtlıklardan biri olan sivil toplum ve siyasal toplum karşıtlığı, ana düşüncesini kapitalist toplum düzeninden alır. Gramsci sivil toplum ve devlet karşıtlığını her şeye rağmen ayakta kalan kapitalist toplum düzenini açıklamak için ele almıştır. Gramsci'ye göre devletler toplumu ekonomik, siyasi, kültürel ve ahlaki tüm toplumsal alanlarda geliştirmeli ve olgunlaştırmalıdır. Bu sayede devlet kendi egemenliğini topluma kabul ettirerek kendine toplumsal alanda bir yer elde edebilmektedir. Ancak ona göre devlet bazen kendi çıkarları bağlamında toplumun gelişmesini isteyebilir. Devletin bu çıkarları topluma ters düşerse burada sivil toplum denen olguya görev düşmektedir. Klasik Marksizm sivil toplum ve siyasal toplum arasındaki ilişkilerin üretim ilişkilerine dayalı olduğunu öne sürer. Ancak Gramsci sivil toplum ve siyasal toplum ilişkisinin sadece üretim ilişkileri temelinde belirlenmediğini, sivil toplumun her alanda var olması gerektiğini ifade eder. Hatta sivil toplum ve siyasal toplum arasındaki dengenin sağlanabilmesi için sivil toplumun her alanda varlık göstermesi gerektiğini ifade eder. Sivil toplum hegemonik iktidar için de hayati önem taşımaktadır. Özellikle hegemonya krizlerinde sağlam bir sivil toplum yapısının varlığı hegemonik iktidarın var olan hegemonyasının zarar görmesini engelleyecektir.

Öte yandan hem Gramsci hem de klasik Marksist düşünce, yönetilen sınıfların her alanda bilinçlenmesi gerektiğini öne sürer. Bu bilinçlenme içinse işçi ve köylü sınıfın belli bir eğitimden geçmeleri gerektiğini düşünürler; ancak klasik Marksist düşünce bu bilinçlenme ve eğitim hakkında çok fazla açıklama yapmamaktadır. Gramsci ise toplumun eğitilmesi gerektiğini ve bu eğitimin aydın sınıf diye adlandırdığı sınıf tarafından verilmesi gerektiğini ifade eder. Gramsci'ye göre aydın sınıf toplumun kendi içerisinden çıkarak toplumu her alanda bilinçlendirmelidir. Aynı zamanda yönetici sınıfın da bir aydın sınıf yaratarak kendi hegemonyasını toplum üzerinde rahatlıkla inşa ederek hegemonyasını bu aydın sınıf sayesinde devamlı hale getirebileceğini vurgular.

Antonio Gramsci'nin bu çözümlemeleri, aslında içinde beslendiği ideolojiyi geliştirmek için yönelttiği eleştirilerine dayanır. Hayatını ideolojisine adayan ve bu davası uğruna hayatını kaybeden Gramsci, Marksist bir düşünür olmasına rağmen Marks'ı eleştirmekten kaçınan klasik Marksist çözümlemelerin dogmalarını reddeder. Marks'ı eleştirmekten geri durmaz; çünkü aslında Marks'ın eleştiri ve diyalektik odaklı

olduğuna inanır. Marksizm’i praksis felsefesi bağlamında geliştirmek yeterlidir; her şeyi açıklayan, değişmez bir kanun olduğuna inanmak Gramsci’nin düşünce eksenine aykırıdır. Bu eleştirelliği de Marksist düşünceye önemli katkılar sunmuş, Gramsciyan siyaset anlayışının siyaset bilimi literatüründe önemli bir yer edinmesini sağlamıştır.



KAYNAKLAR

- Aka, A., 2009, Antonio Gramsci ve Hegemonik Okul, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 21, 329-338.
- Akbaş, K., 2014, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1006> (Ziyaret Tarihi: 03.04.2022).
- Akıncı, A., 2005, Hayata Anlam Vermede Dinî Değerlerin ve Din Öğretiminin Rolü, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt:3, Sayı: 9, 7-24.
- Aksoy, İ. ve Can, C., 2016, Hegemonya ve Karşı-Hegemonik Sızıntılar: Yeni Bir Kavramsallaştırma Denemesi, *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, 62-76.
- Arı, T., 2013, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, *MKM Yayıncılık*, 10. Baskı, Bursa, 12-608.
- Arendt, H., 1996, Geçmişle Gelecek Arasında, (Çev: B.S. Şener), *İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Aslan, S., 2010, Türkiye’de Sivil Toplum, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 31, 260-283.
- Aydoğan, F., 2009, Eleştirel Perspektiften Yeni Medya, *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı: 15, 186-194.
- Aydoğan, F. ve Kırık, A. M., 2012, Alternatif Medya Olarak Yeni Medya, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 18, 59-69.
- Aytaç, Ö., 2004, Kapitalizm ve Hegemonya İlişkileri Bağlamında Boş Zaman, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 2, 115-138.
- Bank, B., 2015, Gramsci’nin Devlet ve Hegemonya Kavramlarının Kuramsal Çözümlemesi, *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 2-40.
- Biber, A. ve Turancı, E., 2014, Toplumsal Şeytan Üçgeni: İktidar, Hegemonya ve Propaganda, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 21, 28-41.
- Bilgin, A., 2014, Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2 Sayı: 2, 75-84.
- Boz, M., 2021, Taht Oyunları Dizisinde İdeoloji ve Hegemonik Söylemin İnşası, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 53. 52-76.

- Bulut, Y., 2011, İdeolojinin Tarihçesi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 23, 183-206.
- Bükrücü Kazkondur, Ş. ve Aydılek, E., 2015, Antoni Gramsci'nin Marksist Düşünceye Katkıları, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 9, 9-18.
- Ceylan, C., 2013, Hegemonya Hegemonia Olunca, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı:23, 329-345.
- Coşkun, V., 2016., İnsan Hakları Liberal Açından Bir Tahlil, *Liberte Yayınları*, 1. Baskı, Ankara, 3-252.
- Çağlar, N. ve Köklü, P. H., 2017, Yeni Medyanın Siyasal İletişim Aracı Olarak Kullanımı: Partilerin Resmi Web Sitelerine Yönelik Bir Araştırma, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, 149-173.
- Çakır, M., 2020, Hegemonya ve Sınıfsızlık Bilinci, *Journal of Awareness*, Cilt: 5, Sayı: 1, 35-64.
- Çakmak, C., 2014, Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulamalar, *Ekin Yayınevi*, 1. Baskı, Bursa, 1-269.
- Çelik, H., 2019, Eleştirel Yaklaşım Bağlamında Teknoloji ve Hegemonya İlişisini Tartışmak, *Yeni Medya Dergisi*, Sayı: 7, 20-33.
- Çelik, N. B., 1999, İdeoloji Kuramlarında Özne: Althusser ve Gramsci, *Kültür ve İletişim*, Cilt: 2, Sayı: 2, 100-129.
- Çetin, H., 2001, Devlet İdeoloji ve Eğitim, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2, 201-211.
- Çiftçi, K., 2009, Soğuk Savaş Sonrasında ABD: Rızaya Dayalı Hegemonyadan İmparatorluk Düzenine, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 10, 203-219.
- Çiftçi, D. ve Engin. S., 2019, Medya Profesyoneli Olarak Gazetecilerin Gözünden Siyasal İletişim Siyasal Reklam Alanının Okunması, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 18, 339-357.
- Çoban, S., 2014, Sınay ve İktidar, *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, 47-60.
- Çoban, S., Gramsci, Hegemonya ve Kapitalizm https://www.academia.edu/1250610/Gramsci_Hegemonya_ve_Kapitalizm, (Ziyaret Tarihi: 13.04.2021).
- Denk, E., 2011, Uluslararası Hukukun Dayanağına İlişkin Görüşlerin Dönemsellikleri Sorunu: Doğal Hukuk Görüşü Örneği, *Bilge Strateji*, Cilt: 3, Sayı: 5, 99-126.

- Durakoğlu, A. ve Güney, Ü., 2015. Antonio Gramsci's Democratic Model of Education, *Turkish Journal of Sociology*, Cilt: 1, Sayı: 3, 25-37.
- Dural, B., 2007, Gramsci Düşüncesinde Tarihsel Blok, Hegemonya, Aydınlar ve Bunalım Süreçleri Kavramları, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, 55-68.
- Dural, B., 2012, Antonio Gramsci ve Hegemonya, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:11, Sayı: 39, 310-321.
- Erdem, B. N., 2016, Amerikan Hegemonyasının İdeolojik Boyutunun Türkiye'deki Kitleli Gazetecilik Anlayışı Üzerinden Değerlendirilmesi, 1950-1955, *Global Media Journal TR Edition*, Cilt: 6, Sayı: 12, 235-272.
- Foucault, M., 2019, Özne ve İktidar, (Çev. Işık Ergüden), *Ayrıntı Yayınları*, 6. Baskı, İstanbul, 6-304.
- Fiori, G., 2014, Antinou Gramsci Bir Devrimcinin Yaşamı, (Çev. Kudret Emiroğlu), *İletişim Yayınları*, 2. Baskı, İstanbul, 7-359.
- Forgacs, D., 2010, Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916 – 1935, (Çev. İbrahim Yıldız), *Dipnot Yayınları*, 2. Baskı, Ankara, 13-520.
- Gramsci, A., 1967, Aydınlar ve Toplum, (Çev. Günyol V, Edgü F ve Onaran B), *Çan Yayınları*, 5-103.
- Gramsci, A., 2011, Hapishane Defterleri, (Çev. Adnan Cemgil), *Belge Yayınları*, 6. Baskı, İstanbul, 5-336.
- Gramsci, A., 2014, Modern Prens, (Çev. Pars Esin), *Dipnot Yayınları*, 1. Baskı, Ankara, 8-186.
- Gözlügöl, S. V., 2013, Uluslararası Hukuk Boyutuyla Hukukun Üstünlüğü, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1-2, 1423-1453.
- Güdekli, A., 2016, Gündem Belirleme Kavramı Bağlamında Yazılı Basın İle Twitter Gündeminin Karşılaştırmalı Analizi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 35, 151-163.
- Halaç, U. ve Doruk, E., 2019, Hegemonik İstikrar(sızlık) Kuramı, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 60, 179-192.
- Halifeoğlu, M. ve Yetiş, M., 2013, Gramsci Sivil Toplum-Devlet İkiliği ve Kuramsal Kökenler, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 37, Sayı: 1, 163-188.
- Hobsbawm, E., 2010, Önsöz, D. Forgacs, (Haz.), Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935 içinde, *Dipnot Yayınları*, İstanbul.
- Hobbes, T., 2020, Leviathan, (Çev. Semih Lim), *Yapı Kredi Yayınları*, 20. Baskı, İstanbul, 10-523.

- Kabataş, Y. ve Kök, S., 2021, Sivil Toplum Devlet İlişkisi Tartışmasında Süreklilik ve Kopuşlar: Hegel, Marks ve Gramsci, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 31, 171-192.
- Karacasulu N., 2009, Hegemonik Düzen Tartışmaları ve Eleştirel Görüşler, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 4, 53-71.
- Karakehya, H., 2013, Yazılı Haber Medyasında Suçun Temsili, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 71, Sayı: 1, 731-744.
- Karakoç, İ., 2004, Türk Hukuk Tarihi'nde Uluslararası antlaşmaların uluslararası Hukukun Gelişim Sürecindeki Yeri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, 199-254.
- Karataş, A., 2018, Hegemonya, Altyapısal İktidar ve Disipline Edici İktidar Kavramlarının Devlet Üzerine Değerlendirmeleri, *Social Sciences Studies Journal*, Cilt: 3, Sayı: 23, 4316-4325.
- Kaya, T., 2012, Uluslararası Hukuk Bölünüyor mu? Uluslararası Hukukun Genişlemesi ve Farklılaşmasından Kaynaklanan Zorluklar, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 61, Sayı: 1, 149-174.
- Kaymak, M., 2016, Hegemonya Tartışmaları Işığında İngiliz ve Amerikan Hegemonyaları: Yönlendirici Hegemonyadan Kural Koyucu Hegemonyaya, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 34, Sayı 1, 63-92.
- Keane, J., 1994, Demokrasi ve Sivil Toplum, (çev: N. Erdoğan), *Ayrıntı Yayınları*, İstanbul.
- Kellner, D., 2016, Kültürel Marksizm ve Kültürel Çalışmalar, (Çev, Fatih Tezcan), *Dialogues in Philosophy and Social Sciences*, Cilt: 9, Sayı: 2, 132-151.
- Keyifli, Ş., 2013, Eğitim ve Din Eğitimi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 2, 103-126.
- Keyman, F., 2006, Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 9, 1-20.
- Kıvılcım, Z., 2009, İnsan Hakları ve Karşı Hegemonya, *Gazi üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1-2, 217-240.
- Konukçu, Y., 2018, Devletlerin Küresel ve Bölgesel Güç Olma Stratejileri, *International Journal of Economics Politics Humanities and Social Sciences*, Cilt: 1, Sayı: 3, 203-214.
- Litowitz, Douglas, 2000, <https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1992&context=lawreview> (Ziyaret Tarihi: 22. 02. 2022).

- Machiavelli, N., 2016, Prens, (Çev, Kemal Atakay), *Can Yayınları*, İstanbul, 15. Baskı, 13-154.
- Murselov, C. ve Koç B., 2016, Rusya ve Azerbaycan'da Din-Devlet İlişkileri, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 8, 182-209.
- Mutlu, M., 2019, Hegemonya Tartışmaları Bağlamında ABD hegemonyasının Geleceği, *Route Educational and Social Science Journal*, Cilt: 6, Sayı: 5, 7-22.
- Ocak, Z., 2019, Ulus Devletin Güvenlik Krizi Bağlamında Gramsci'nin Etnik Milliyetçi Köklerinin Radikal Demokrasi ve Medya İzler, *International Journal of Cultural and Social Studies*, Cilt: 5, Sayı: 1, 73-95.
- Okumuş, E., 2009, Toplumsal Değişme ve Din, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:8, Sayı: 30, 323-347.
- Okur, M. A., 2015, Gramsci, Cox ve Hegemonya: Yerelden Küresele İktidarın Sosyolojisi Üzerine, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 12, Sayı: 46, 131-151.
- Özen, Ç., 2006, Neogramşiyen Hegemonya Yaklaşımı Çerçevesinde Güç ve Global Finans: Pax Britannica'daki Büyük Dönüşüm, *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 8, 3-31.
- Özer, Ö., 2017, Medya Şiddet Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme, *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı: 27, 1-19.
- Özgüden, M., 2015, Hegemonya ve Politik Toplum, *Phoenix Yayınevi*, Ankara, 5-141.
- Özmenteş, G ve Şenel, O., 2019, Türkiye'de Hegemonik Bir Araç Olarak Müzik Eğitimi ve Kanonik Söylemleri, *Etnomüzikoloji Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 50-85.
- Öztürk, E., 2020, Kapitalizmde Rıza Aracı Olarak Tüketim: Good Bye Lenin Filminin Gramsci'nin Hegemonya Kavramı Bağlamında Analizi, *İtermedia International e-journal*, Cilt:7, Sayı 12. 183-190.
- Platon, 2018, Devlet, (Çev, Sabahattin Eyyüboğlu ve Ali Cimzos), *İş Bankası Yayınları*, 35. Baskı, İstanbul, 1-372.
- Portelli, H., 1982, Gramsci ve Tarihsel Blok, (Çev, Kenan Somer), *Savaş Yayınları*, 1. Baskı, Ankara, 1-175.
- Sancaklı, S., 2003, HZ. Peygamber ve İnsan Hakları, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, 23-51.
- Sassoon, Anne S., 2012, Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar, (Çev, Mustafa Kemal Coşkun, Burcu Şentürk, Ozan Kamiloğlu, Çağla Erdoğan), *Dipnot Yayınları*, 1. Baskı, Ankara, 10-280.

- Savaşan, Z., 2018, Uluslararası Hukuk Nereye Gidiyor, *Çizgi Yayınları*, 1. Bası, Konya, 5-181.
- Saymer, İ., 2014, Yeni Medya Ortamlarında Ağlar Oluşturan Toplumsal Hareket Deneyimleri, *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi*, Cilt: 2, 97-112.
- Serttaş, A., 2014, V For Vendetta Filminin Alımlama Analizi ile Sinemada Televizyon, *Global Medya Journal*, Cilt:5, Sayı: 9, 303-321.
- Subaşı Tunç, S., 2019, *Telefonda Takılmak: Boş Zaman, Hegemonya ve Gençlik Kültürü*, Moment Dergisi, Cilt: 6, Sayı 2, 338-353.
- Şahin, M., 2016, Geleneksel Medyanın Yeni Rakibi: Yeni Medya ve Canlı Yayınlar, *Yeni Medya*, Sayı: 1, 50-63.
- Şen, F., 2012, Toplumsal Hareketler ve Medya: Wall Street İşgalinin Medya Temsili, *Global Media Journal Turkish Edition*, Cilt: 2, Sayı: 4, 138-167.
- Şimşek, B. Ş. ve Geçer, E., 2020, Hegemonik İdeoloji, Birey ve Psiko-Politik Etkileşimler: Persepolis Filmi Örnekliliği, *ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, 241-264.
- Thomas, P., 2012, Gramsci Çağı: Felsefe, Hegemonya, Marksizm, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Toruk, İ. ve Sine, R., 2012, Haber Söylem Üretimindeki İdeolojik Etki: Wikileaks Haberleri, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Derneği*, Sayı: 31, 351-378.
- Toprak, M., 2015, Hukukun Üstünlüğü Politikacılar İçin Kılavuz, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, Ankara, 5-66.
- Toprak, Z ve Yücel, V., 2019, Gramsci and Adult Education, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, Cilt: 6, Sayı: 6, 537-542.
- Türkölmez, O., 2020, Hegemonik İdeoloji Dönüşürken: Popüler İdeoloji Olarak Türk Milliyetçiliği ve Kemalizm, *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, 22-31.
- Ünlü, M., 2015, Çin Halk Cumhuriyetinde Din Özgürlüğü, *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, 20-27.
- Ünsal, A., 2010, Hukukun Temeli İle İlgili Yaklaşımlar, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 18, 5-23.
- Vergin, N., 2017, Siyasetin Sosyolojisi, *Doğan Kitap*, 11. Baskı, İstanbul, 7-352.
- Yalçinkaya, M., 2019, Denetimde İletişim, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1, 211-214.

- Yanık, C., 2011, Gramsci'nin Hegemoya Kavramı ve Agonistik Çoğulcu Demokrasi: Birleşme ve Ayrılma Noktaları, *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 29 – 30, 161-174.
- Yanardağ, U., 2020, Sosyal Çalışmacıların Yazılı Basında Temsili Üzerine Bir Nitel Araştırma, *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 1-8.
- Yaralı Akkaya, A., 2014, Antonio Gramsci'de Entelektüelin Bir Eleştirisi Olarak Praksis Düşüncesi, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı:1, 35-46.
- Yağlı, S., 2015, Bir Anlatı Macerası Olarak Yeni Medya Söyleminde Trans Bireyler, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, 267-284.
- Yaylalı, M., 2018, Hukuk Devleti ve Hukukun Üstünlüğü Kavramları, *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 91-92, 93-109.
- Yetiş, M., 2002, Gramsci ve Aydınlar, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 236, 217-245.
- Yetiş, M., 2009, Gramsci ve Devletin İkili Görünümü, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 33, Sayı: 264, 129-153.
- Yıldırım, S., 2018, Gramsci'yi Okumak, *İletişim Yayınları*, 1. Baskı, İstanbul, 7-336.
- Yılmaz, S., ABD Hegemonyası, https://www.academia.edu/7647483/ABD_Hegemonyas%C4%B1, İstanbul, (Ziyaret Tarihi: 18.04.2021).
- Yürek, N. ve Balcı, A., 2018, Türkçe Ders Kitaplarında Hegemonik Erkeklik, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 3, 956-987.